

SIENKIEWICZ HENRIK

DRÁMA A FALUN

MŰVÉSZSZERELEM

**FORDÍTOTTA:
ILOSVAI HUGÓ**

**BUDAPEST
RÉVAI ÉS SALAMON KÖNYVNYOMDÁJA
1903**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-182-9 (online)
MEK-17250

TARTALOM

DRÁMA A FALUN.

I.

Megismerkedés a hőssel.

II.

Más személyek, más képek.

III.

Megfontolás. Heuréka!

IV.

Az állat a csapdában.

V.

Bárgyufalu törvényhozó testülete és annak kitűnő vezetői.

VI.

Imogena.

VII.

Imogena.

VIII.

Imogena.

IX.

Imogena.

X.

Az őrangyal győzelme.

XI.

Vége a kellemetlenségnek.

Epilog.

MŰVÉSZSZERELEM.

DRÁMA A FALUN.

I.

Megismerkedés a hőssel.

Bárgyufalu községirodájában olyan nagy volt a csend, hogy az ember a saját lélekzetvételét hallhatta, Burak Ferencz, a község birája, egy már nem fiatal paraszt, az íróasztal mellett ül és nagy figyelemmel firkált valamit, míg a községi jegyző, egy Zolzikiewicz urfi nevű reményteljes ifju, az ablaknál állott és a legyeket kergette magáról.

Az irodában ugyanis valósággal hemzsegték a legyek. A falakat tarkára festették és eltakarták az eredeti szint. A hivatalasztal fölött függő kép üvegje, a papiros, a községi pecsét, a feszület és a hivatalönyvek apró pontocskákkal valának borítva, melyeket a legyek helyeztek reájuk. A legyek ide-oda mászkáltak a község biráján, mintha az csak egy egészen közönséges ülnök lett volna, de különösen Zolzikiewicz urfi pomádés, szegfűszagu feje csábította őket... E fej fölött egész sereg rajzott és le-leereszkedve, a pomádés hajra telepedett, azon élő, mozgó fekete foltokat alkotva. Zolzikiewicz urfi időről-időre óvatosan a feje fölé emelte kezét, azután hirtelen a tarkójára csapott, egy csattanás, a raj zümögve röpt a levegőbe, Zolzikiewicz urfi lehajtotta fejebubját és összeszedve rajta a légyhullákat, a földre dobta őket.

Délután négy óra körül lehetett, a falucskában csend honolt, mert az emberek kívül munkálkodtak a földeken. Csak az iroda ablaka mögött egy tehén dörgölte hátát a ház falához és néha bekandikált az ablakon, odadugta horkanó orrát és nyálkás száját. Néha hátravetette nehéz fejét, a legyeket hajszolva, mely alkalommal szarvaival a falat kaparta. Ilyenkor Zolzikiewicz kinézett az ablakon és így kiáltott:

- Hogy a nehézség...!

Azután az ablak mellett lógó tükröcskébe pillantott és megigazitotta a haját. Végre a biró megszakította a csendet.

- Zolzikiewicz - mondotta - írja meg a jelentést, nálam nem akar rendbe jönni, ozt' hisz maga a község jegyzője!

Zolzikiewicz azonban nagyon rosszkedvű volt és így a birónak kellett a dolgokat végezni.

- Nos és ha a község jegyzője vagyok? Mit következtet ebből? - kérdezte fitymálva. - A jegyző kötelessége az előljárósággal és a biztossal levelezni; de egy másik község birájának csak irjon sajátkezűleg.

Azután királyi megvetéssel hozzátette:

- Vajjon mit látok egy községi biróban? Egy parasztot és ezzél basta! Tedd meg a parasztot akárminek, mindig csak paraszt marad.

Ujra a tükörbe pillantott és ismét rendbe hozta haját. A biró azonban megsértődött és így szólt:

- No nézzék meg! mintha nem teáztam volna már a biztossal!

- Nagy dolog! Teázott!... Valószínűleg még arak sem volt benne!

- Kérem, kérem! Nagyon is volt benne!

- Bánom is én! Mégsem irom meg azt a micsodát!

- Ha olyan finom ur, - kiáltotta most a már haragvó községbiró, - miért folyamodott a községi jegyzői állásért?

- Vajjon ki folyamodott kendhez? Én csak azért, mert ismeretségben voltam az előljárával...

- Borzasztó ez az ismeretség! Ha az előljáró idejön, ön alig meri a száját kinyitni...

- Burak! Burak! Ugy látom, hogy kend nem tudja a nyelvét zabolázni! Valamennyi parasztja, a jegyzői állással egyetemben akár egy torkon akadt csont fojtogatja a gégémet! Egy kiválósággal felruházott ember köztetek durvává leszen! Ha megvadulok, odadobom néktek a jegyzőséget!

- Ugyan! Mihez kezd aztán?

- Mihez? Nem fogom a szarufát akkor sem rágni! De nem ám! Egy kiválósággal felruházott ember mindig tudja, hogy mihez fogjon! Stolbicki számvizsgáló csak tegnap mondotta: »Hallod Zolzikiewicz, kár érted, belőled pompás helyettes számvizsgáló lenne, hiszen te ugyyszólván a fű növést is meghallod!« Mondja azt meg valamennyi tökfílkónak, füttyölök a jegyzőségekre! Egy kiválósággal felruházott ember...

- Oh, oh! Még nem következett be a világ vége!

- A világ vége nem fog bekövetkezni, de ti a kenőcsfazéktokkal bemocskoljátok könyveiteket. Addig kellemesen fogjátok magatokat érezni, míg az ütleget bundátokon át is megérezitek.

A bíró a fejét vakargatta.

- Oh mindjárt a hátsó lábain ágaskodik.

- De miért is szájaskodik kend azonnal!?

- Nos... hagyjuk.

Ismét csend lett, csak a községi bíró tolla sercegett lassan a papíron. Végre a bíró kiegyenesedett, tollát ködmenjébe törülte és így szólt:

- Na, isten segítségével elkészültem.

- Na, olvassa, hogy mit firkált össze!

- Ha firkáltam is, de minden olvasható benne, a mi szükséges.

- Nos olvassa föl!

A bíró két kézzel fogva tartotta maga elé a papírt és olvasott.

»Ajtóláncz község birájához. Atya, Fiu és a Szentlélek nevében. Amen. Előljáró meghagyta, hogy a katonai listákat Mária napig és a nagytiszteletű ur matrikulumából, parasztjainkról is, kik hozzátok aratni mennek, értsétek meg, ki kell állítani, az aratókat is visszaküldeni Mária napig, ha betöltötték a tizennyolczadik évet, mert ha ezt tenni elmulasztanátok, alaposan megjárjátok, a mit magamnak is, nektek is kívánok. Amen.«

A tiszteletreméltó bíró ur hallotta, mint végzi prédikációját minden vasárnap ilyképen a plébános és az ilyen befejezést elkerülhetetlennek és a hivatalos stílusnak megfelelőnek találta. Nem úgy Zolzikiewicz, ki hangos hahotára fakadt.

- Ennyi az egész? - kérdezte.

- Hát írja meg jobban.

- Persze, hogy megírom, mert ez az irka-firka egész Bárgyufalu szégyene lenne.

E szavak után Zolzikiewicz leült egy íróasztal mellé, fölfogott egy tollat, néhány kört irt le vele a levegőben, mintha neki iramodnék és írni kezdett. Rövid idő múlva a hirdetmény elkészült, írója rendbeszedte hajzatát és ezeket olvasta:

»Bárgyufalu község bírása, Ajtőláncz község bírásához!«

»Miután a sorozási lajstromok, a magas hatóság megbízása alapján e hó ennyedik napjáig kell, hogy elkészüljenek, Ajtőláncz község bírásával közöltetik, hogy Bárgyufalu lakóinak anyakönyvi kivonatait az ajtőlánczi plébániától követelje be és Bárgyufalu községhez mielőbb továbbítsa. Azonfölül a nevezett községben illetőséggel bírók és Ajtőláncz községben aratási munkálatokat végző sorozási kötelesek, ezen időig előállítandók.«

A községi bíró sóvárgó füllel fogta föl ezen hangokat és arcza különös fogékonyságot, sőt csaknem vallásos áhitatot fejezett ki. Olyan szépnek, ünnepélyesnek, kezdettől végig hivatalos hangunak talált mindent, különösen az ilyen kifejezéseket: »a magas hatóság megbízása alapján, Ajtőláncz község bírásával közöltetik, mielőbb továbbítsa, előállítandók!« A bíró nagy tisztelettel volt az ilyenek iránt, de nem tudta megtanulni, akárhogy nekigyürkőzött, mindig belebakalászott. De Zolzikiewicz urfi tollából csak úgy dülték a sorok, még a kerületi irodákban sem csinálhatták, de nem is csinálták jobban. Most már csak a községpecsétjét kellett megfűstölteni és a papírra nyomni, hogy az asztal is megremegett belé, azzal aztán megvan az egész.

- Nohát, annyi igaz, - mondotta a bíró - a fej mindig csak fej marad.

- Eh, - mondotta Zolzikiewicz, kit ez a kijelentés teljesen kibékített, - hiszen írónak nevezem magamat, tehát olyan valaki vagyok, a ki könyveket ír.

- Ön tehát könyveket is ír?

- Ugy kérdez kend, mintha nem tudná; hát ki írja a községi könyveket?

- Igaz, - mondotta a bíró és kevés vártatva folytatta: - A lajstromok villámgyorsasággal fognak idejutni.

- Na és kendnek azon legyen a gondja, hogy a község megszabaduljon a semmirekellőktől.

- Azoktól még a jó Isten sem szabadit meg bennünket.

- Az előljáró Bárgyufalura nagyon haragszik a csöcselékért, mint mondja. Azt állítja, hogy állandóan a korcsmában dőzsölnek. És ki az oka? Burak, mert nem képes őket féken tartani.

- Tudom, mindennel engem okolnak. Mikor Schmidték Rozálja teherbe esett, a bíróság huszonötöt vágatott rája, hogy máskor tudja, miszerint egy tisztességes szüzhöz az ilyesmi nem illik. Ki parancsolta? Én? Én nem, hanem a bíróság. Mit tartozik reám, ha az összes szüzek teherbe esnek? A bíróság parancsol és én vagyok az oka.

Épen e pillanatban a tehén künn olyan erővel lökte meg fejével a falat, hogy az egész iroda megreszketett beléje. A községi bíró haraggal kiáltotta:

- Hé!... Hogy ezer millió!...

A jegyző, ki ez ideig az asztal mellett ült, újra a tükörben nézegette magát.

- Ugy kell kendnek, - mondotta. - Miért nem fogjátok rövidebbre a gyeplőszárat! Az iszákosság is meg fogja hozni a maga gyümölcseit. Egy koszos juh áll a nyáj élén és valamennyit a korcsmába viszi.

- Kétségtelen, hogy én semmit sem tudok a tivornyákról; hiszen a ki a földeken agyondolgozza magát, az szomsját is olthatja. Dukál annak egy kevés ital.

- Én pedig azt mondom, hogy a községben csak akkor lesz csend és rend, ha Rzepától megszabadulunk! Addig nem lesz!

- Hát mit tegyek vele? Letépjem fejét?

- Azt nem. De közelednek a sorozások, írja a lajstromra, sorsot huz és ezzel vége!

- No, de hiszen nő, már éves fiacskája van!

- Ki tud erről? Nem fog panaszra menni és ha megy is, vajjon ki hallgatja meg? Sorozás idején külön dolguk van az embereknek.

- Jegyző ur! jegyző ur! Ön nem a részegessel törődik, hanem a feleségével és ez halálos vétek!

- Mi köze kendnek hozzá? Gondoljon inkább arra, hogy a saját fia 19 éves és most sorsot kell huznia.

- Tudom, de nem engedem elvinni! Ha más módon nem tudom kiszabadítani, hát kiváltom.

- Persze, ilyen gazdag ember...

- Na, isten segítségével még összehozom.

- Nyolczszáz rubel váltságdíjat akar fizetni?

- Ha azt mondom, fizetek, úgy fizetek és ha a jó Isten is úgy akarja és megmaradok a község birájának, néhány év alatt megint kipótlom.

- Igen, vagy nem. Nékem is vannak szükségleteim és meg kell kapnom részemet. Egy kiváltságokkal felruházott embernek mindig több a kiadása, mint egy közönségesnek, s ha a kend fia helyett Rzepát íránk a listára, ez kendnek nagy megtakarítást jelentene... nyolczszáz rubelt az ember nem talál az utcán.

A községi bíró egy ideig gondolkozott. A megtakarítás reménye kecsegtette és kedvesen mosolygott feléje.

- Bah!... mondom, - végre veszedelmes dolog marad ez mindig.

- Arról nem a kend feje felel!

- De attól tartok, hogy az ön feje süt ki valamit és az enyém sül meg tőle.

- A hogyan akarja! Bánom is én! Hát szerezzen nyolczszáz rubelt!

- Nem mondom, hogy nem sajnálnám...

- Ha azt hiszi, hogy ismét behozza, hát miért sajnálja? Pedig nyugta előtt dicsérítek a napot... Persze, az emberek még nem tudnak mindent, de ha megtudják, a mit én tudok...

- Oh, ön többet sarczol, mint én.

- Arról nem is szólok, hanem a régi jó időkről...

- Semmitől sem félek! Mindig azt tettem, a mit parancsoltak nékem.

- Jó, jó, majd az illetékes helyen mossa kend magát tisztára.

E szavak után a jegyző zöld-koczkás sipkája után nyult és kiment az irodából. A nap már alkonyodó félben volt és az emberek visszatértek a földekről. A jegyző ur előbb öt kaszálóval találkozott, kik kaszáikat vállra vetve, jöttek a faluba; mélyen meghajoltak és azt mondták: »Dicsértessék az Ur!«; a jegyző ur csak biczczentett a pomádés fejével és nem mondom rá: »Mindörökké!« mert ez egy kiváltságokkal felruházott halandóhoz nem illett volna. És mindenki tudta, hogy Zolzikiewicz egy kiváltságokkal felruházott férfi, ebben csak rossz

emberek kételkedtek, általában gyanúsítók, kiknek szálla szemükben minden olyan ember, ki embertársai közül fej magassággal kiemelkedik.

Ha, a mint illő lenne, összes kiváló férfaink élettörténetével rendelkezünk, ezen nem mindennapi férfiú életrajzában azt olvashatnánk, hogy Szamármezőn, a szamármezői kerületben, melyhez Bárgyufalu is tartozott, nyerte első kiképzését. Életének tizenhetedik évében az ifju Zolzikiewicz a második osztályt járta, s azonos gyorsasággal ment volna följebb, ha viharos idők nem jönnek, melyek az ő mindig szigoruan tudományos életpályáját más utra nem terelik. Az ifjuságnál megszokott hevesvérüségétől elragadtatva, Zolzikiewicz tanulótársainak élére állott, már azért is, mert a tanárok igazságtalansága őtet már régen üldözte és a szintén igazságtalanul üldözöttekkel együtt az üldözöknök macskazenét rendezett. Mellesleg szétépte a könyveket és füzeteket, darabokra törte a vonalzót és tollat, hátat fordított Minervának és új életpályára indult.

Az Isten, a mint tudjuk, községi jegyzőségig vitte fel a dolgát, sőt az érdekes férfiú már számvizsgáló-helyettségéről is álmodozott. De azért mint községi jegyző sem panaszkodhatott. Alapos tudással mindig el lehet nyerni a kortársak nagyrabecsülését. És mert - mint már megemlítettük, rokonszenves hősünk a szamármezői kerület csaknem minden lakójáról tudott valamit, mindenki holmi nagyrabecsüléssel viseltetett iránta, mely keverve volt a kellő óvatossággal, hogy ezt a nem mindennapi személyiséget valamivel meg ne sértse.

Tehát az ugynevezett intelligencia is köszöntötte, a parasztok pedig mélyen hajlodoztak, már kellő távolságban kézbe vették sipkáikat és illő tiszteletteljességgel mondták: »Dicsértessék az Ur!«

Itt azonban közbevetve körülményesebben meg kell magyaráznom olvasóimnak, miért nem válaszolta Zolzikiewicz: »Mindörökké! Ámen!« Megemlítettem már, hogy azt tartotta, miszerint egy kiválóságokkal fölruházott emberhez az ilyen nem illik, de voltak még ennek más fontos okai is. A teljesen önálló szellemek rendszerint vakmerőek és radikálisok. Mégis Zolzikiewicznek az volt a meggyőződése, hogy »a lélek csak pára és ezzel basta!« Azután épen most olvasta a jegyző ur, a varsói könyvkereskedő Breslauer ur kiadásában megjelent: »Spanyolországi Izabella« vagy »A madridi udvar titkai« czimű művet. Ez a mindenképen híres regény tetszett neki, egészen elragadta, úgy, hogy titokban arra tökélté magát, miszerint egy napon mindennel felhagy és Spanyolországba utazik. »Ha Marforinak sikerült, - gondolta, - miért ne sikerülne nekem?« El is utazott volna, mert az volt a nézete, hogy »ebben az ostoba országban mindenki tönkresilányítja magát,« de szerencsére visszatartották más körülmények, melyekről ezen hőskölteményben később leendő szó.

A lengyel irodalom nagy dicsőségére Breslauer ur által kiadott »Spanyolországi Izabella« olvasása folytán Zolzikiewicz nagyon szkeptikusan vélekedett a papságról, tehát mindenről, a mi a klérussal közvetve, vagy közvetlenül összefüggésben volt. És így nem válaszolta az aratóknak »Mindörökre! Amen!« hanem nyugodtan haladt tovább, mindig tovább, míg a leányokkal nem találkozott, kik sarlóikkal a vállukon az aratásból jöttek hazafelé. Épen egy nagy pocsolya mellett jöttek el, tehát libasorban kellett haladniok, mialatt szoknyáikat hátul fölemelve, vörös czombjaikat mutogatták. Most már Zolzikiewicz megszólalt: »Hogyan vagytok madárkáim?« A gyalogösvény közepén megállott, mindenik széptől csókot rabolt és - ez jó élcz akart lenni, mindeniket belelökte a pocsolyába. A leányok nevetve jajgattak, szájukat föltátva, hogy zápfogaikat is látni lehetett. Azután, mikor már mindnyájan távolabb voltak, a jegyző nagy önmegeelégedéssel hallgatta, mint mondja az egyik a másiknak: »A jegyzőnk mégis csak csinos fiatal ur.« »És piros, akár egy alma!« Egy harmadik pedig azt tartotta: »Olyan jó illatu a feje, akár egy rózsa és ha megöleli az embert, valósággal elkábit.« A jegyző ur pedig gondolatokba mélyedten ment tovább az utján. Ekkor egy kunyhó mellett elhaladva hallotta, hogy róla beszélnek. Sietve a sövény mögé rejtőzött. A sövény tulsó oldalán sűrű

gyümölcsös terület el, a gyümölcsösben méhkasok állottak és ezek szomszédságában két pórő beszélgetett.

- Oh kedves szomszédasszony, valósággal rettegek attól a gondolattól, hogy Ferenczemet elviszik katonának.

- Menjen a jegyzőhöz, csak a jegyzőhöz! Ha az nem tud segíteni, akkor nincsen segítség!

- De mivel menjek hozzá Stachovám? Hozzá üres kézzel nem lehet menni. A bíró megközelíthetőbb, egy tál rák, vaj, vagy egy köteg len, tyuk, vagy mással is el lehet hozzája menni, ő mindent elfogad, nem válogatós. Mig a jegyző az ilyenek feléje sem néz. Oh, az roppant nagyratartó! Néha ki kell bontani a kendő csücskét és ki kell belőle szedni a rubelt.

- No azt meg nem éritek, hogy tojásokat, vagy tyukokat fogadjak el tőletek - morogta az őrök. - Majd ilyen aljas módon engedem magamat megvesztegettetni! Menjete a tyukokkal csak a bírókhoz.

Igy válaszolva a mondottakra, éppen vissza akarta hajtani az ágakat és belépni az asszonyok közé, mikor egy bricska zörgését hallotta a háta mögött. A jegyző ur odafordult és a kocsi elé nézett. A kocsiban egy ifju ur ült, sipkájával a balfülén, szivarkával a fogai között, a bakon pedig éppen az a Ferencz ült, kiről az asszonyok az imént beszéltek. A fiatal ember kihajolt a bricskából, megismerte Pan Zolzikiewiczet, kezével üdvözölte és így kiáltott:

- Hogyan vagy Pan Zolzikiewicz? Mi ujság? Még mindig két hüvelyk vastagon kened a pomádét fejedre?

- Legalázatosabb szolgálja! - mondotta Zolzikiewicz és mélyen meghajolt, de mikor a kocsi már jó távol volt, halkán utána szólt:

- Törnéd ki a nyakadat megérkezésed előtt!

Ezt a diákot a jegyző ur nem szenvedhette. Unokaöccse volt Skorabiewski uraságnak és mindig nagybátyja birtokán töltötte a szünidőket. Zolzikiewicz pedig nem csak nem szenvedhette a fiatal urat, hanem úgy félt tőle, akár a tüztől, mert veszedelmes gunyolódó volt, mellesleg valóságos piperkőcz és mintegy készakarva tréfálkozott Zolzikiewiczzel, mert ő volt az egyetlen ezen a vidéken, ki a mindenhatónak látszó jegyzővel semmit sem törődött. Egyszer egy községi ülés alkalmával betoppant a község házára és egyenesen a szeme közé vágta a jegyzőnek, hogy ostoba ficzkó, a parasztokat pedig kioktatta, hogy nem tartoznak az őrök parancsait követni. Pan Zolzikiewicz nagyon szeretett volna ezért bosszút állani, de mit tehetett? A többiek mindegyikéről tudott valamit, mit haragjában kiaknázható, de a diákról semmit, de semmit se tudott. A diák megérkezése sehogysem tetszett neki, borus homlokkal folytatta tehát útját és csak egy az uttól távolabb álló kunyhónál állapodott meg.

A kunyhó talán még a többinél is szegényebb, de jó karban tartva és tiszta volt. A porta előtt az ut tisztára volt söpörve, az udvar pedig kálmoszal telehintve. A sövény mellett hasábfák voltak egymásra rakva, az egyik hasádba bele volt vágva a balta. Valamivel távolabb egy félszer állott, hozzá építve a csürhöz, mely a szarvasmarhák és sertések lakóhelyét képezte, azután egy kis bekerített térség következett, melyben egy ló rágicsálta a fűvet és hozzá mellső lábaival kaparászott. Az istálló előtti szemétdörmnek piszkos levében két disznó feküdt, míg a parton néhány kacska sétált fel s alá.

A fa közelében egy kakas kapargált a faszilánkok között és ha magot vagy férget talált, összehívta tyukjait, melyek egymás előtt igyekeztek a kakas mellé és a csemegéért egymással veszekedtek.

A konyha ajtaja előtt egy parasztnő kendertilolással volt elfoglalva és hozzá bánatos nótát énekelt. Mellette, kinyújtott mellső lábakkal egy kutya feküdt és a tépett fülére telepedő

legyek után kapkodott. Fiatal, alig husz éves és csodásan szép parasztasszony volt. Fején a rendes asszonyfőkötőt viselte, testét hófehér ing fődte, melyet az öv körül egy vörös pántlika tartott össze. Igen egészséges külseje volt, széles vállu és csipőjü, de a mellett nyulánk és karcsu, szóval valóságos őz. Arczvonásai lágyak, feje kicsi, arczzsine kissé halvány, a napsugaraktól arany színre barnítva; nagy fekete szemei voltak, olyan szemöldökei, mintha festve lennének, keskeny, kicsiny orrocskája és cseresnyeajkai. A szép sötét hajzat szinte kiömlött a főkötő alól.

A mint a jegyző közelebb jött, a kutya fölemelkedett, lábai közé huzta a farkát és morogni kezdett, fogait a közeledő felé vicsorítva.

- Hé Raberl, ide veled! - kiáltotta a pór nő dallamos, finom hangon! - Nem fekszel le?!

- Jó estét Rzepowa! - mondotta az irnok.

- Szép jó estét a jegyző urnak! - válaszolta a parasztasszony, folytatva a kendertilolást.

- A magáé itthon van?

- Az erdőben dolgozik.

- Kár! A község házárol hoztam valamit számára.

A községi dologtól a pór nép mindig irtózik, ebben mindig kellemetlent lát. Rzepa felesége is felhagyott a tilolással, ijedten tekintett föl és nyugtalanul kérdezte:

- Nos? mi baj?

A jegyző ur ezalatt egészen közel jött.

- Adj egy csókot és elmondom!

- Ugyan már mit gondol! - mondotta az asszony.

De a jegyző ur már derékon kapta az asszonyt és magához huzta.

- Uram, kiáltani fogok! - szolt Rzepowa és hevesen ellenszegült az ölelő karoknak.

- Gyönyörűséges Rzepowám... Marysiis!

- Uram!... Hej, ez aztán az isten csapása!... De uram!

És mind hevesebb mozdulatokkal szabadulni igyekezett, de Pan Zolzikiewicz sem volt az erőnek híján és nem engedett. De most a kutya jött az asszony segítségére. Nyakán fölborzolódt a szőre és dühös ugatással rontott a jegyzőre. Mivel pedig a jegyző csak rövid kabátkát viselt, a kutya a védtelen nadrágot kaparította fogai közé, sőt a nankinggal a bőrt is, s mikor teli száját érzett, kutyaszokás szerint a fejével együtt rázta meg a fogai között levő idegen részeket.

- Jézus! Mária! - kiáltotta a jegyző, egészen megfélekedzván arról, hogy ő *aux esprits forts* tartozik.

De a kutyának ez a megtérés korántsem imponált, csak rázta tovább a jegyző urat, csak mikor az egy fahasábot kerített kezeügyébe és azzal hátrafelé csapkodva, a kutyát derékon ütötte, akkor ugrott az félre keserves vonítással, de a következő pillanatban már újra támadott.

- Hivjad hát kutyádat, ezt az ördögöt! - kiáltotta a jegyző ur, kétségbeesetten védekezve a fahasábbal.

Rzepowa rákiáltott a kutyára és kikergette a kapun. Aztán egy ideig ő, meg a jegyző hallgatva nézték egymást.

- Oh, milyen szerencsétlen sors! Mi különöset fedezett föl rajtam!? - kiáltotta Rzepowa, kit a véres fordulat megijesztett.

- Boszut esküszöm kendnek! - kiáltotta a jegyző ur tragikus pathosszal. - Boszut! Várjon csak, Rzepa katonának megy!... Védelmetekre akartam kelni... de most... Oh, kend még utánam fog szaladni... Megboszulom magamat!... Megboszulom!...

A szegény asszony elhalványodott, mintha valaki a fejére ütött volna. Összekulcsolta kezeit és kinyitotta a száját, mintha valamit mondani akarna; az irnok időközben a zöldkoczkás sipkát fölvette a földről és elsietett, egyik kezével a fahasábot a feje fölött mint egy buzogányt forgatva, másik kezével összefogva a boszantó állapotba jutott nankingnadrágot.

II.

Más személyek, más képek.

Egy órával később Rzepa az urasági ácschal, Lukácschal egy urasági kocsin előkerült az erdőből. Rzepa hatalmas, erőteljes paraszt volt, nyulánk, akár egy nyárfa, mintha szekerczével hasították volna ki. Most naponta az erdőbe ment, mert a földesur az erdőnek ama részét, melyet szolgalmi jog nem terhelt, eladta a zsidóknak, azok pedig kivágatták a fenyőket. Rzepának tehát jó keresete került, mert kitűnő munkás volt. Ha a markába köp, a szekerczét megfogja, nekikészül és nyögve leüt, a fenyőfa megreszket és a szilánkok szerteséjjel repülnek. A törzseknek kocsira rakásánál pedig szintén ő neki lehetett legjobb hasznát venni. A zsidók, kik mérőpálczáikkal végigsétáltak a fák között és a fakoronákat úgy nézték, mintha varjafészkeket keresnének, megcsodálták testi erejét. Driszl, a gazdag számármezői kereskedő, ilyenkor rendesen így szólt:

- Vigyen el az ördög, Rzepa! Ne fogd, hat garas pálinkára... Megállj, elég lesz öt garas is! Ne, ne!

Rzepa csak a vállait vonogatta, meglóbálja a szekerczét és leüt vele, hogy csak úgy zeng, csak nagy ritkán, mintegy az erdő felvidámitására kiáltja el magát:

- Hop! Hop!

A hang nekivágódik a fatörzseknek és visszhang alakjában kerül vissza. Aztán sokáig csak a szekerczecsapásokat lehet hallani, néha a fenyők susogva beszélnek egymásnak, hogy mit mesél az erdő. Néha a favágók danolnak és ilyenkor természetesen Rzepa karvezető, mert hiszen tőle tanulták ezt a nótát:

Mitől hangos most az erdő?

Búh!

Minek hangja oly rettentő?

Búh!

Szunyog esett le a földre,

Búh!

Szegény a nyakát kitörte!

Búh!

A szomszédság oda siet,

Búh!

Doktort hívnak, tán segíthet;

Búh!

Nem kell már doktor, patika,

Búh!

Csak ásó segít, meg kapa!

Búh!

Persze, nemcsak a munkánál, hanem a korcsmában is ő volt az első, de szerette a szeszt és verekedő kedve támadt, mikor becsipett. Egy alkalommal az egyik urasági szolgának akkora léket vágott a fején, hogy a kulcsárné megesküdt, hogy a lyukon át meg lehetett a sebesült lelkét látni. Más alkalommal - akkor pedig alig volt tizenhét éves, - obsitosokkal verekedett a korcsmában. Pan Skorabiewszki, ki akkor még az igazságszolgáltatást kezelte, behozta az irodába, a látszat kedvéért néhányszor nyakon legyintette, aztán csendes bámulattal kérdezte:

- Rzepa, féljél az Istentől! hogyan birtál velük, hiszen heten voltak!

- Hm! nagyságos uram, - válaszolta Rzepa - a hosszú gyaloglás annyira tönkre tette lábaikat, hogy csak meg kell böknöni őket és összebicsaklanak.

A földesur persze eligazította a dolgot. Azelőtt nagyon is kedvelte Rzepát. Az asszonyok már azt susogták, hogy fia a földesurnak: »Hiszen azonnal látni, hogy az ebadtának olyan vágyai vannak, mint egy szlachcicnak!« Ez azonban talán még sem felelt meg az igazságnak, habár valamennyien ismerték Rzepa anyját, de egy sem találkozott közöttük, ki az atyját ismerte volna. Rzepa pedig mint albérlő birt egy kunyhót és három hold földet, a mit később tulajdonjogilag megszerzett. Most már a saját földjét gondozta és mert szorgalmas volt, hát előre is vitte a dolgát. Olyan asszonyt vett feleségül, hogy gyertyavilággal sem találhatta volna párját, nagyon jó lett volna ilyenképen a sora, ha nem szereti annyira a pálinkát. De ebben nem ismert határt és nem hallgatott szótanácsra. Ha valaki megszólta érte, azonnal készen volt a felelettel:

- Jó,... hát iszom,... de a magaméból! Mi köze hozzá?

Senkitől sem félt a faluban, csak a jegyző iránt volt hatalmas tisztelettel. Ha a távolból meglátta a zöld sapkát, a pisze orrt és a hosszú lábakon közeledő kecskeszakállt, inába szállt minden bátorsága és rögtön a sipkája után nyult. A jegyzőnek Rzepa különben a bögyében volt. Rzepa valamikor, zivataros időkben, bizonyos papirokat vitt valahová. Többet a dologról ő maga sem tudott. Csak tizenöt éves volt abban az időben és a falu libái és disznói fölött gyakorolt felügyeletet. Később valamikor eszébe jutott, hogy még számon kérhetik tőle azokat az irásokat és ezért félt annyira a jegyzőtől.

És ez volt Rzepa. Mikor pedig ma az erdőből hazakerült és a kunyhóba lépett, az asszony jajgatva futott eléje és így szólt:

- Óh, szegény szemeim már nem sokáig fognak téged látni, nem fogok már rád takarítani és főzni. Szegény, szegény te, elvándorolsz a világ tulsó végére.

- Belendeket ettél, vagy a darázs csipett meg? - kérdezte Rzepowa csodálkozva.

- Nem ettem belendeket és a darázs sem csipett meg, de itt volt a jegyző és azt mondotta, hogy nem szabadulsz meg a katonaságtól... Óh jaj! Elvisznek a világ másik oldalára!

Akkor aztán kihallgatta, mi történt és hogyan, s az asszony mindent elmondott, csak a szerelmi támadást titkolta el. Attól félt, hogy Rzepa kikezd a jegyzővel, vagy pedig, mitől isten óvjon, eldöngeti, a mi azután még kétségbeejtőbbé tenné a helyzetet.

- Bolond te! - mondotta azután Rzepa - mit óbégatsz! engem el nem visznek, mert már tul vagyok azon a koron, azután kunyhóm van és saját földem, hozzá még téged is birlak te eszelős, meg ezt az orditozót itt ni.

Ezzel a bölcsőre mutatott, melyben egy hatalmas, egyéves fiú a lábacskaival rugdalkozott és úgy visitott, hogy az embernek a füle megfájdult belé.

- Az mind nem segít. Mintha nem tudna azokról a papirosokról, miket az erdőn keresztül vittél.

Erre Rzepa már megvakarta a fületövét.

- Hát bizony tud erről... Magamnak kell hozzá elmennem, mondotta kis vártatva. Talán nem olyan veszedelmes a dolog.

- Eredj, eredj s végy magadhoz egy rubelt. Rubel nélkül hozzája nem szabad közeledni.

Rzepa a szekrényből kivett egy rubelt és elment a jegyzőhöz.

Pan Zolzikiewicz agglegény volt és a tó mentén épült, ugynevezett köves házikóban lakott, melyben két szobát birt.

A nagyobbik szoba üres volt, abban nem volt más, mint szalma, meg egy pár szárharisnya; a másik szoba képezte a szalont, meg a hálószobát. Az ágyon össze-vissza hevert mindenféle holmi, a két vánkoston nem volt huzat és a tollak szétröpködtek minden irányban. Oldalt asztal állott, ezen tentatartó, tollak, jegyzőkönyvek feküdtek, meg a Breslauer ur kiadásában megjelent »Spanyolországi Izabella« egy füzeté, továbbá két piszkos angol gallér, egy pomádédoboz, szivarkapapírok, pléhgyertyatartó, benne vörösbélű faggyugyertyával és a faggyuba erősített légyfogóval. Az ablaknál egy meglehetősen nagy tükör lógott, az ablakkal szemben pedig egy fiókos almáriom állott, melynek tetején a jegyző ur csinos öltözeke feküdt, különféle színű alsónadrágok, mesésszínű mellények, nyakkendők, keztyűk, laktópánok, sőt még egy köcsögalap is, melyet a jegyző ur akkor vett föl, mikor a kerület székhelyébe, Szamármezőre látogatott el. Azonfelül az ágy melletti széken most a jegyző ur nankigöltönye feküdt, míg az ur maga ágyán nyugodott a Breslauer ur kiadásában megjelent »Spanyolországi Izabella« egyik füzetét olvasta.

Helyzete - nem a Breslauer uré, hanem a jegyzőé, kétségbeejtő volt, annyira kétségbeejtő, hogy leírására csak Hugó Viktor tolla lett volna képes. Először is sebhelyén óriási fájdalmat érzett. »Spanyolországi Izabella«, mely eddig kellemes szórakozással szolgált neki, most még fokozta fájdalmát és elkeseredettségét, mely erőt vett rajta, mióta ama kellemetlen kalandja volt a kutyával és asszonyával; kicsi sebláza volt és alig tudta gondolatait összeszedni. Néha borzadalmas látományok kinozták. Épen most olvasta, mint vonul be az ifju Serrano az eskuriálba, a karlistákkal vívott győzedelmes csata után sebekkel borítottan. Az ifju Izabella halványan és megindultan fogadja. A csalánszövet iszonyuan hullámszik hókeblén.

- Generalis! te megsebesültél? - kérdezi Serranótól és hallani, mint remeg hangja.

És a szerencsétlen Zolzikiewicznek úgy tetszett, mintha tényleg ő lenne a győzedelmes Serrano.

- Oh jaj! oh jah! megsebesültem! - ismételte fájdalomtól eltompult hangon. - Bocsáss meg királynő!

- Pihenj meg generális! Üljetek! És mondjad el hőstetteidet!

- Elbeszélhetem hőstetteimet, de leülni nem tudok! - kiáltja Serrano kétségbeesetten. - Oh jaj! bocsáss meg királynő, az az átkozott kutya... azt akartam mondani don Josua... Oh jaj! Oh jaj!

Az igazi fájdalom elhessegette az álomképeket. Serrano körültekint, a gyertya ott ég az asztalon és serczeg, mert épen most ég el egy, a faggyuba olvasztott, légy; élő legyek mászkálnak a falakon... Ő tehát lakásában van és nem az eskuriálban? Nincsen itten Izabella királynő? Pan Zolzikiewicz most teljesen föleszmél! feltámaszkodott ágyában, az ágy alatt álló korsóban megnedvesít egy kendőt és uj borogatást rak a sebhelyre. Azután falnak fordul, elszundikál és félíg ébren újból álomképeket lát és különpóstán siet az eskuriálba.

- Drága Serrano! parancsolóm! én magam kötöm be sebeidet! - susogja a királynő.

Serrano haja égnek mered. Érti helyzetének iszonyuságát. Fogadjon szót a királynőnek és nyujtsa feléje azt a bizonyos testrészt, hogy a sebhelyre kötést alkalmazzon? Hideg verejték gyöngyözik homlokán, midőn hirtelen...

A királyné eltűnt, az ajtó feltárult és a küszöbön se több, se kevesebb, don Josua áll, Serrano kérlelhetlen ellensége.

- Mit akarsz itten? Ki vagy? - kiáltja Serrano.

- Én vagyok, Rzepa! - válaszolta sötéten don Josua.

Zolzikiewicz másodszor is felébred, a pompás escuriálból piszkos szoba lesz, a gyertya ég, a légy sercsezve és sustorogva lángol benne, a küszöbön Rzepa áll és háta mögött,... a toll kiesik kezéből, a borzadalmas kutya dugja be orrát. A fenevad a jegyzőre irányította tekintetét és mosolyogni látszik. Pan Zolzikiewiczet kileli a hideg és az a gondolata támad: Rzepa azért jött, hogy elülről szétverje a csontjait, míg hátulról a kutya...

- Mit akartok itten? - kiáltá ijedt hangon.

És ekkor Rzepa letesz az asztalra egy rubelt és alázatosan mondja:

- Nagyságos jegyző ur... a sorozás miatt jöttem.

- Ki veled! Márs! Ki veled! - kiáltja most Zolzikiewicz, ki egyszerre visszanyerte bátorságát.

Dühében Rzepára akarta magát vetni, de a karlisták által ütötte seb heves fájdalmakat okozott neki. Visszadőlt tehát párnáira és nyögve mondotta:

- Oh jaj! Oh jaj!

III.

Megfontolás. Heuréka!

A seb megglobosodott. Miután pedig sejtem, hogy a szép olvasónők szíve megesett hősrünk szomorú sorsán, mielőtt még közülök egy is elájulna, sietve jelentem ki, hogy hősrünk szerencsére nem lett sebesülésének áldozata. Hosszu élet volt számára a sors által rendeltetve. Ha meghalt volna, darabokra töröm tollamat, így azonban folytatom elbeszélésemet.

A seb tehát megglobosodott és gennyedt, de várakozáson felül ez Bárgyufalu helytartójának előnyére szolgált, még pedig a legegyszerűbb módon. A gennyesedés ugyanis leszívta fejéből a rossz nedveket, a fej e szerint világosabb lett és Zolziekiewicz annak tudatára ébredt, hogy eddig csak ostobaságokat művelt. Kérem tessenek csak a helytartó gondolatmenetét követni. A Rzepowat, mint mondani szokás, úgy szólván becsületbeli ügyévé tette, a mi nem is csoda, hiszen olyan asszonyka volt, a melynek az egész számármezői kerületben nem lehetett mását találni. Az első dolog tehát az volt, hogy Rzepától, id est, a férjtől megszabaduljon. Ha egyszer Rzepát elviszik katonának, akkor a kanczellárnak nyugta van és »ha kell - köntös nélkül énekel.« De nem könnyű dolog a községi bíró fia helyett a szegény Rzepát kiszolgáltatni. A falusi jegyző valóságos hatalom és Zolzikiewicz még a többi jegyzők között is nagyhatalom volt, de sorozási ügyekben nem ő képezte az utolsó fórumot. Beleszólása volt a polgárőrségnek, a katonai bizottságnak, a kerületi előljárónak és még tudja az ég hány nagyfejűnek és mindezeknek egyáltalában nem volt érdekükben, hogy a gazdag Burak fia helyett a szegény Rzepát sorozzák be katonának. »Beirom a sorozási lajstromba. Mi következik ebből? kérdezte magától rokonszenves hősrünk. A lajstromokat helyreigazítják és miután az anyakönyvi kivonatokat mellékelni kell és lehetetlen Rzepának a száját befogni, kiderül minden, orrot kapok, esetleg még a jegyzőségtől is elcsapnak.«

A legnagyobb emberek szenvedélyességük pillanatában ostobaságokat cselekedtek, de nagyságuk kritériuma épen abban rejlett, hogy az ostobaságot még idejekorán felismerték. Zolzikievicz azt mondotta magának, hogy az első ostobaságot akkor követte el, mikor a falu birájának megígérte, hogy fia helyébe Rzepát veszi föl a sorozási lajstromba. A második ostobaságot akkor követte el, mikor a Rzepowát a kendertilolásnál megijesztette, végül a harmadikat akkor, mikor az asszonyt és a férjet a besorozással fenyegette. Ah, a fenséges pillanat, melyben a valósággal nagy férfiú azt mondotta magának: „*Szamár vagyok!*” megjött Bárgyufalu község számára - a költészet szárnyain lebegett alá abból az országból, hol a magasztos a gyengéddel párosul - mert Zolzikievicz tényleg előkelő lelki nyugalommal mondotta ki a nagy horderejű mondatot: *Szamár vagyok!*

De most mondjon le tervéről, most mikor saját vérével öntözte? (Buzgóságában azt mondotta: szive vérével.) Most, hogy ezen tervnek teljesen új nankingnadrágot áldozta föl, melyet a Sruli szabónak még meg sem fizetett és kétszernél többször még föl sem vett? Nem, soha, de soha sem. Ellenkezőleg, hogy a Rzepowa irányában táplált kedvező érzelmekkel az iránta, férje és kutyájuk iránt érzett bosszuvágy is társult, Zolzikievicz megesküdü, hogy gyávának tartsák, ha Rzepát alaposan el nem áztatja. Első napon tehát a borogatásokat váltva reflektált, másodnapon a borogatás váltásánál már kombinált, a harmadikon, még mindig új borogatást téve a régi helyére, meditált. És gondolkodásának eredménye? Semmi, de semmi sem jutott az eszébe. Negyednapon a községi szolga a számármezői patikából egy darab diachylon-tapaszt hozott. Zolzikievicz egy rongydarabra kente, a sebre helyezte és - oh csodás hatású gyógyszer! csaknem ugyanazon pillanatban kiáltotta: »Megvan!«

Tényleg kigondolt valamit.

IV. Az állat a csapdában.

Néhány nappal - nem tudom bizonyosan, öttel, vagy hattal - később, a csárda külön fülkéjében Burak községi bíró, Gamula ülnök és Rzepa együtt ültek. A bíró ajkához emelte a poharat.

- Ugyan, ne vitatkozzatok a medve bőréen! - mondotta.

- No én pedig mégis állítom, hogy a francia meg nem adja magát a porosznak - kiáltotta Gamula és öklével az asztalra vágott.

- A porosz, ez a hunczfut, nagyon ravasz - vélekedett Rzepa.

- Ugyan, hát ravasz! A török segítségére megy a francziának és a török roppant erős.

- Ugyan ne meséljen kend! A legerősebb a Harubanda!(!?)

- No ugyancsak eltalálta kend... Aztán honnan kerül elő ez a Harubanda?

- Kell is azt előkeríteni! Mintha nem beszélnek az emberek, hogy lefelé jön a Visztulán óriási hajókkal és még nagyobb hadsereggel. Csakhogy nem izlett neki a varsói sör, mert ő kelme nagy ingyencz és azért azonnal jobbra fordult.

- Ugyan ne szólja meg! Minden sváb, zsidó!

- No már Harubanda csak nem sváb!

- Hát miféle?

- Miféle! Hát császár, mint a többi mind!

- Kend rémségesen tanult ember.

- No kend sem sokkal okosabb.
- Na, ha kend olyan okos, hát mondja meg, minek hívták az első embert?
- Minek? Ennyi az egész? Hát persze, hogy Ádámnak!
- Ez a keresztnéve volt. De vezetéknévén, hogyan hívták?
- Hát honnan tudnám?
- No látja. Hát úgy hívták, hogy »Egymagában«.
- Kend bolonddá tart.
- Dehogy! Hát nem olvasható a testámentomban:

„Aztán az Ur biz úgy tett
Unalmában,
Emberré oda teremtett
Egymagában.”

- Nohát! Nem úgy hívták egymagában?
- Hát úgy látszik, ennek hívták.
- Ígyünk inkább! - mondotta a bírós.
- Egészségére komám!
- Egészségére!
- Chajim!
- Schulim!
- Az ur adja áldását!

Mindhárman ittak, de mert a német-francia háború idején történt a dolog, Gamula ülnök visszatért a politikához.

- Hagyjuk ezt, ígyünk inkább egyet - mondotta Burak kevés várta.
- Isten áldása!
- Na, isten fizesse!
- Egészségére!

Újra kiürítették a pohárkákat és mert arakot ittak, a mely a fejbe szállt, Rzepa az üres poharat nagy zajjal tette vissza az asztalra és így kiáltott:

- Ah! A legfinomabból! Ez csiklandoz!
- Tehát még egyet! - mondotta Burak.
- Töltsetek!

Rzepa mind pirosabb lett, a bírós állandóan töltött neki.

- Hm! - mondotta Burak aztán Rzepához, - ha félkézzel a vállatokra is tudtok egy zsák borsót dobni, háborúba még sem mernétek menni!
- Nem mernék? Aztán miért nem? Ha az ember belekerül a verekedők közé, hát verekszik.
- Na, az egyik kicsi és bátor, a másik nagy és gyáva!
- Hazugság! - kiáltotta Rzepa - én nem vagyok gyáva!

- Ki tudja, majd ha rákerül a sor... - válaszolta Gamula.

- És én azt mondom néktek - szólt Rzepa czipó nagyságu öklét mutatva - ha ezzel a bordáitok közé jutok, szétestek, akár egy korhadt hordó.

- Talán mégsem.

- Meg akarjátok próbálni?

- Csend legyen és békesség - szólt közbe a bíró. Csak nem akartok hajba kapni? Inkább igyunk még egy pohárkával.

Ismét ittak, de Burak és Gamula csak egy kortyot szürcsöltek, míg Rzepa egy hatalmas pohárral hajtott föl az arakból, úgy hogy a szemei is szikráztak belé.

- Most öleljétek meg egymást! - mondotta a bíró.

Megcsókolták egymást, Rzepa sirt, jelölve annak, hogy már alaposan elázott. Azután jajgatott és panaszkodott, hogy két héttel ezelőtt egy hizlalt borjuja döglött meg az istállóban.

- Oh milyen borjut vett az isten magához - kiáltotta siránkozva.

- No, sohse busuljál! - mondotta Burak. - A hivatal közölte velünk, hogy ezentul az urasági erdő a község tulajdonát képezi.

- Ez csak igazság - válaszolta Rzepa. - Mintha az uraság ültette volna az erdőt...

- De hamarosan újra rákezdte:

- Oh milyen borju volt! A midőn szopott, a tehén meglökte, egészen a mestergerendáig ugrott.

- A jegyző azt mondja...

- Mi közöm a jegyzőhöz - vágott közbe Rzepa bosszusan, teljesen mindegy nékem, Péternek hívják-e vagy Pálnak!

- Ha csak meg nem bosszulja magát! No de igyál!

Rzepa újra fenéig üritette a poharat, kissé megnyugodott és csendesen elhelyezkedett a padon, midőn föltárult az ajtó és megjelent benne a zöld sapka, a piszeorr és a kecskeszakáll. Rzepa, ki sapkáját hátratulolta volt, most leejtette, föltápáskodott és dadogva mondotta:

- Isten hozta!

- Itt a bíró? - kérdezte a jegyző.

- Itt van! - válaszolták hármasban.

A jegyző közelebb jött és Smul, a csapláros sietve hozott egy pohárka valódi jamaikát. Zolzikiewicz megszagolta, az orrát fintorgatta, azután leült az asztal mellé. Egy ideig csendben voltak mindnyájan. Végre Gamula rákezdte:

- Jegyző ur!

- Nos mi baj?

- Hát igaz az, a mit az erdőről beszélnek?

- Igaz, csak hogy az egész községnek alá kell irni a folyamodványt.

- Bizony én semmit sem írok alá, - kiáltotta Rzepa, ki, mint minden paraszt irtózott minden aláírástól, de még attól is, hogy az aláírás jelölje a tollat érintse.

- Nem fognak néked könyörögni. Ha nem írod alá, nem kapsz részt. Szabad akaratod szerint cselekedhetsz.

Rzepa a fejét vakarta, a jegyző pedig már odafordult a bíróhoz és az ülnökhöz és hivatalos hangon mondotta:

- Ugy van az erdő dolga, mint a hogyan értesültünk, hogy pedig a határczivódásoknak eleje vétessék, mindenkinek a saját részét be kell keríteni.

- Akkor a kerítés többbe fog kerülni, mint a mennyit az erdő ér! - jegyezte meg Rzepa.

A jegyző nem vetett ügyet a paraszt szavaira.

- A költségek fedezésére, - folytatta, - a kormány bizonyos összeget ad mindenkinek. Még nyerni fog rajta mindenik, mert minden emberre ötven rubel jut.

Rzepa szemei úgy fénylettek, mint a hogyan részeg embereknek fényleni szoktak.

- Oh ebben az esetben aláírok. Hol a pénz?

- A pénz itt van nálam, - mondotta a jegyző. - Itt az okmány is.

E szavaknál egy összehajtott írást vett elő és fölolvastott valamit, a mit a parasztok természetesen nem értettek meg, de annál jobban örültek neki. Ha Rzepa józan lett volna, nem kerüli el figyelmét, hogy a bíró int az ülnöknek. Azután oh csoda! a jegyző tényleg pénzt szedett elő és így szólt:

- Tehát! ki ír alá elsőnek?

Egymás után aláírtak, s mikor Rzepára került a sor, a kormányzó félre tolta az okmányt és szólt:

- Talán még sem akarsz? Itten mindenki önszántából cselekszik.

- No, de miért ne akarnék?

A jegyző hátraszólt:

- Smul!

Smul megjelent a fülke bejáratában.

- Nü?... Mit akar a jegyző ur?

- Tanu leszel, hogy itten senkit semmire sem kényszerítünk.

Azután újra Rzepához fordult:

- Talán még sem akarsz?

Rzepa azonban már aláírt és akkora koczát kent a papirosra, mint a mekkora a zsidó volt, aztán elvette a pénzt a jegyzőtől, kerek ötven rubel volt és ingébe rejtve, elkurjantotta magát:

- Na, most hozd az arakot!

Smul hozott egy üveggel, töltött és mindnyájan ittak. Azután Rzepa rákönyökölt a saját térdeire és nemsokára elszunyadt. Néhányszor ide-oda himbálódzott, azután eldőlt, legurult a padról és azt morogva: »Isten irgalmazzon bűnös lelkemnek!« elaludt. A Rzepowa nem jött el érte, mert tudta, hogy ha részeg az ura, könnyen kaphat tőle ütleget. Másnap aztán bocsánatot kért tőle és megcsókolta kezeit. Ha józan volt, sohasem bántotta, még rossz szót sem szólt hozzája, míg ha - mint ő mondotta, - ködös volt, sok mindent kellett eltűnnie tőle. Így hát a csárdában töltötte az egész éjszakát és csak napfölkeltkor ébredt föl. Néz, bámul, látja, hogy nem kunyhójában van, hanem a korcsmában, de nem a fülkében, melyben tegnap ült, hanem az ivóban.

- Atya, fiu és szentlélek nevében!

Jobban körülnéz, a nap kívül fölkel és sugarait már beküldi a pirosló ablakokon, melyek egyikénél ott áll Smul, vállain a thalessel, fején és bal karján a tefilinekkel, ide-oda himbálja magát és hangosan imádkozik.

- Smul te, az ebvállásoddal! - kiáltja Rzepa.

De Smul nem felel. Előre hajol, hátra hajol és tovább imádkozik. Rzepa önmagát kezdi tapogatni, mint minden paraszt, ki a korcsmában aludta át az éjszakát. Pénzt érez az ingében.

- Jézus, Mária! mit jelent ez?

Közben Smul befejezte imáját, az imatakarót és az imaszijakat levette és a fülkébe ment, hol mindent egy horgolt zacskóban gondosan elhelyezett. Aztán lassu lépésekkel, nyugalmasan és méltóságteljesen jön vissza.

- Smul?

- Nü, mit akarsz?

- Milyen pénz van nálam?

- Hogyan te buta, hát nem tudod? Megegyeztél tegnap a község birájával, hogy a fia helyett te fogsz sorsot huzni, elfogadtad a pénzt és aláírtad a szerződést.

A paraszt most elhalványodott, olyan fehér lett, akár a fal; a sapkáját a földhöz vágta, aztán maga is elvágódott és úgy bőgött, hogy az ablaktáblák megrezzentek belé.

- Nü, el innen veled katona! - mondotta Smul flegmatikusan.

Fél órával később Rzepa kunyhójához közeledett.

A Rzepowa, a ki épen az ebédet főzte, hallotta a kapu nyikorgását és a kályha mellől, a tüztől és haragtól kipirult arczczal, dühösen sietett feléje.

- Te iszákos te! - kezdte.

De megijedt, mikor meglátta, mert alig ismert reája.

- Mi bajod? - kérdezte.

Rzepa a kunyhóba lépett és kezdetben egyetlen szót sem tudott mondani. Csak ledőlt a padra és tekintetét a földre szegzé.

Az asszony pedig kérdést kérdés után intézett és lassan-lassan mindent megtudott.

- Elárultak és eladtak! - mondotta az ember végül.

Erre az asszony iszonyuan jajgatott és ő vele sirt, a gyermek a bölcsőben sikoltozni kezdett, a kutya pedig az ajtó előtt oly keservesen vonyított, hogy a szomszédasszonyok kezükben a főzőkanállal kifutottak az utcára és egyik a másiktól azt kérdezte:

- Mi történhetett Rzepaéknál?

- Valószínűleg alaposan eldöngette az asszonyt. Nemde?

Közben pedig a Rzepowa még jobban jajgatott az uránál, mert hiszen szerette, jobban mint akármit ezen a világon.

V.

Bárgyufalu törvényhozó testülete és annak kitűnő vezetői.

Másnap a községi tanács rendes ülését tartotta. Az egész község ülnökei egybejöttek, az urak (szlachták) kivételével, kik közül pedig néhányan szintén a községben ülnöki tiszthez jutottak.

De ezek a szolidaritás elvénél fogva angol politikát követtek, id est, a be nem avatkozás politikáját, melyet Brigh John a hirneves államférfiu annyira megdicsér. Azzal azonban az u. n. intelligencia befolyása a községi ügyekre, korántsem volt kizárva.

Ha ugyanis valamelyik »intelligensnek« valaminő óhaja volt, akkor az ülést megelőző estén Zolzikiewicz urfit meghívta. Az intelligencia képviselője pálinkát hozatott, meg szivarokat, azután tartózkodás nélkül előadta kívánságát.

Néha az urfit vacsoránál marasztalták és leereszkedőleg mondták:

- Na ülj le Zolzikiewicz urfi, foglalj helyet asztalunknál!

Zolzikiewicz urfi az uraságnál étkezett és másnap odavetőleg mondtotta a birónak:

- Tegnap ebéden voltam, ennél, vagy annál az uraságnál. Hm! leány van a háznál! Tudom, hogy mit akar ez jelenteni.

Asztalnál persze Zolzikiewicz uri szokásokat igyekezett mutatni és mindazokat a különféle és titokzatos ételeket úgy fogyasztani, mint a hogyan a többiektől látta és a világért sem mutatta, hogy az uraság barátsága valami különösen meghatja.

Tapintatos férfi volt, ki mindenhol feltalálta magát; ily alkalmakkor tehát nem vesztette el bátorságát, hanem elegyedett a társalgásba, a »derék biztosról« vagy a »kitűnő előljáróról« téve említést, kikkel tegnap, hosszú idő után végre egy kis játszója volt, point-ját egy kopékéval. Szóval azt igyekezett bizonyítani, hogy a számármezői kerület minden előkelőségével baráti viszonyt folytat. Észrevette ugyan néha, hogy elbeszélése alkalmával az urak és hölgyek csodálkozva nézték tényérjaikat, de azt hitte, hogy ezt így hozza magával a bon ton.

Azon sem csodálkozott, ha étkezés után a házigazda odajött hozzá, barátságosan megveregeti a vállát és azt mondja:

- Na, isten veled Zolzikiewicz urfi! Erről is azt hitte, hogy ez így illik uri társaságban. Azután, mikor bucsuzásnál a házigazdának kezet nyújtott, valami ropogósat érzett a markában. Azonnal összecuska ujjait, kikaparta a ropogós dolgot a szlacheic markából és ökölre gyürte, mialatt gépiesen mondtotta:

- De nagyságos ur! hiszen közöttünk az ilyesmire semmi szükség! Kívánsága szerint fog minden történni, teljesen nyugodt lehet.

Az ilyen erélyes közigazgatás és Zolzikiewicz urfi veleszületett tehetsége mellett, a községi ügyek bizonyára a legjobban intéztettek volna, ha szerencsétlenségre a községi helytartó mérvadó szavát csak egyes esetekben nem emelte volna, megmagyarázván a törvényhatósági testületnek, milyen szempontból kell a fennforgó ügyet szemlélni.

Sajnos, mindazon jogi és közigazgatási esetek, melyeket semmiféle *ropogós* nem előzött meg, a testület külön észjárása szerint, minden józan befolyás mellőzésével bíraltattak el, a helytartó az egész tárgyalás alatt oly passiv magatartást tanusított és olyan mozdulatlanul ült ottan, mintha az egészből csak az érdekelné, a mi az ablakon kívül történik, az utcán. Ez pedig a derék községtanácsos urakat, kik ilyenkor úgy érezték magukat, mintha a fejük sétálni ment volna, alaposan nyugtalanította.

A *szlachta*, vagy hogy érthetőbben fejezzem ki magamat, az *urak* közül kezdetben csak a *kishaladási* bérlő Flosz ur vett részt ülnöki minőségben a községi tanácskozásokon és kifejezte azon meggyőződését, hogy az intelligenciának a közigazgatási ügyekben érvényesíteni kell a befolyását. De azt mindenfelől rossz néven vették.

Maga a *szlachta* azt állította, hogy Flosz urnak „vörös”-nek kell lennie, a mit különben német neve is bizonyított. És a parasztok is külön helyzetük demokratikus öntudatában azt a nézetet vallották, urhoz nem illő dolog, ha paraszttal ugyanazon padra ül le, bizonyítékul felhozván, hogy »a többi ur sem tesz ilyet!«

Általánosságban azt vallották a parasztok, hogy Flosz ur nem »pan« a szó igaz értelmében, a mi annál jobban feltűnt nekik, mert Zolzikiewicz urfi nem rokonszenvezett a munkaszerető bérlővel. Persze a bérlő nem igyekezett az urfi rokonszenvét holmi »ropogóssal« megnyerni, sőt arra vetemedett egy ülés alkalmával, hogy mint ülnök, a jegyzőtől megvonta a szót!

Ilyeténképpen Flosz ur senkinek sem volt begyében s egy községi tanácskozás alkalmával a mellette ülő paraszt azt mondotta:

»A nemzetes Flosz ur, tulajdonképpen nem igazi ur, mint a milyenek a többi nemzetes földbirtokos urak, hanem mint földbérlő a nemzetes Flosz ur csak közönséges vállalkozó.«

Flosznak akkor már volt saját birtokocskája, erre a megjegyzésre egyszerűen a vállait vonogatta és többet nem járt a községi ülésekre, hanem a parasztokat paraszteszükre bizta, melyet Zolzikiewicz urfi, a helytartó kormányzott, a »szlachta« azt mondotta: »Flosz eljátszotta kis játékait« és egy közmondást idéztek, mely a be nem avatkozás helyessége mellett tett tanubizonyosságot, e szerint »kutyából nem lesz szalonna«, a paraszt még biborba öltöztetve is csak paraszt marad.

A községet ezentul már nem bántotta az intelligencia, saját ügyeit a saját külön bárgyufalui eszével kezelte, a melynek végtére is Bárgyufalu részére elégnék kellett, hogy legyen, mint a hogy ugyanazon elv alapján a párisi észnek elegendőnek kell lenni Páris számára.

Különben bebizonyított tény, hogy az egészséges parasztesz a maga praktikus fölfogásával gyakrabban többet ér a reája kényszerített »intelligens« beavatkozásnál, s hogy a falusiak ezzel az »egészséges észszel« születnek a világra, a mit bizonyítani nem kell.

A szóban levő községi ülésen ez a lehetőleg legfényesebben dokumentáltatott.

A hatóság egy tudakozódását olvasták föl, vajjon Bárgyufalu lakói hajlandók-e a földjeik között elhuzódó országutat saját költségükön jó karba helyezni?

A terv az egybegyült patres conscripti-k között nem keltett örvendetes visszhangot, s egy jelenlévő községi atya megjegyezte, hogy nézete szerint nem kell az országutat jó karba helyezni, hiszen ha rossz az országut, ott van Skorabiewszki ur rétje, azon is át lehet menni a kocsikkal. Ha a megemlített ur jelen lett volna, bizonyosan *pro publico bono* tiltakozik. De ő is a be nem avatkozás híve lévén, távollétével tündökölt.

A bölcs községatya még bölcsebb javaslata kétségtelenül *unanimiter* törvényerőre emelkedik, ha Zolzikiewicz urfi a kérdéses rét tulajdonosánál nem töltötte volna az előző estét. Sőt mi több, Jadwiga kisasszonynak elmondhatta, mint fojtottak meg két spanyol generálist Madridban, mely jelenetet a Breslauer ur kiadásában megjelent »Spanyolországi Izabella« című regényből olvasott és jegyzett meg magának.

Étkezés után, bucsuzáskor pedig markában érezte azt a bizonyos ropogósat. Ennek következtében a jegyző ur, a helyett, hogy a javaslatot jegyzőkönyvbe vette és egyhangulagos törvényre emelkedését jegyzőkönyvileg megállapította volna, letette a tollat, a mi annyit jelentett, hogy szólni akar.

- A jegyző ur beszélni kíván! - kiáltották többen.

- Csak annyit óhajtok megjegyezni, hogy tökfilkók vagytok! - mondotta a jegyző ur óriási lelki nyugalommal.

A parlamentáris beszéd, legyen a beszéd hosszú, vagy rövid, óriási hatalommal bír, ha a meggyőződés hangján szól és meggyőződést képes kelteni. És mert az urfi rövid, de velős beszédének megvoltak ezen tulajdonságai, Bárgyufalu törvényhozó testületének összes tagjai előbb lehorgasztották gondolataik tárházát, aztán pedig ijedten nézve egymásra, megvakarták, a mi a jeles testületnél csalhatatlan jele volt annak, hogy a szőnyegen levő kérdés meritumába kezdenek behatolni.

Hosszas hallgatás után végre egyik félénk hangon intézte a kérdést:

- És miért?

- Hát csak azért, mert tökfilkók vagytok.

- Hát, ha meg kell lenni, hát meg kell lenni! - mondotta a bölcsek egyike mély sóhajtással.

- Persze, hiszen a rét, mindig csak rét marad és sohasem lesz országut - jegyezte meg egy másik nagy bölcsen.

- Tavaszkor pedig kocsival át sem lehet rajta menni - toldotta meg a mondásokat egy harmadik.

És ezzel a kérdés már le is volt tárgyalva, azt a javaslatot, mely a Skorabiewski-féle rétet ajánlotta ideiglenes országutul, egyhangulag elvetették, a kormány javaslatát fogadták el és a költségelőirányzatot kezdték vizsgálni.

És jogi érzékükbe már annyira behatolt a kérdés fontosságának tudata, hogy a költségben való részesedésből senki sem zárkozhatott el, csak a bíró és Gamula ülnök, kik pénz helyett időt tartoztak adni, a mennyiben arra vállalkoztak, hogy a munkákra és munkásokra személyesen felügyelnek.

Meg kell azonban vallanunk, hogy a bíró és Gamula ülnök önzetlen ajánlata és áldozatkészsége a többiek irigységét keltette fel, sőt az egyik ur tiltakozott is, megkérdezvén:

- De hát miért ne fizetnétek ti ketten is?

De erre Gamula megadta a legbölcsebb választ.

- Minek adjunk mi is pénzt, ha ti már úgy is összeadjátok a szükséges összeget, a mienk tehát fölösleg lenne?

Olyan érvelés volt ez, melynek nemcsak Bárgyufalu egészséges ítélőképessége, hanem más törvényhozó testület sem tudott volna ellentmondani. A tiltakozó tehát elnémult és csak néhány percczel később mondotta más valaki, a legbecsületesebb meggyőződés hangján:

- Hát ebben igaza van.

A kérdés ezzel végképpen le volt tárgyalva és kétségtelenül hozzáfoghattak volna a tárgysorozat következő pontjának megvitatásához, ha hirtelen és váratlanul két süldő-malacz nem rohan be a tárgyalási terembe és kellemetlenül meg nem zavarja a hivatalos komolyságot.

A hivatlan malaczkok mintha megbomlottak volna, úgy rohantak a törvényhozó testület tagjai közé (tagok alatt a lábakat értve), minden különösebb ok nélkül fel s alá rohanva és visitva, mintha már bekövetkezett volna a végítélet napja.

A tanácskozásnak természetesen vége szakadt, az egész törvényhozó testület malaczvadászattá alakult át, s a képviselő urak bámulatos összetartással, minden véleménykülömbőség nélkül végezték ezen náluk nem szokatlan munkát.

De a malaczkok öntudatlan jogérzésükkel megtalálták a hatalom igaz képviselőjét és Zolzikievicz urfi lábai közé menekültek, mely megtisztelő kitüntetésnek meg volt az a kellemetlen eredménye, hogy az urfinak a másik hamuszínü nankingnadrágját tették tönkre, a mennyiben bizonyos zöld anyaggal beszennyezték, s ezeket a foltokat - sajna - a legtisztább vízzel és legjobb szappannal sem lehetett többé eltávolítani, pedig a jegyző ur a saját gliczerinszappanját és saját fogkefét használta föl ezen célra.

Hála az erélynek és kitartásnak, mely soha cserben nem hagyta Bárgyufalu törvényhozóit, mikor komoly ügyet kellett elintézni, most is a vadászat fényesen sikerült, a malaczkokat hátsó lábaiknál fogva kézrekerítették és tekintet nélkül leghevesebb tiltakozásukra, az ajtón ki-dobták őket, így végre áttérve a tárgysorozat második pontjára.

Egy jogi eset került a törvényhozó testület elé. Egy paraszt, bizonyos Sroda, panaszolta a fentemlített Flosz urat.

Történt ugyanis, hogy Sroda ur ökrei bementek Flosz lóheréje közé, s ott kelleténél többet zabáltak és másnapra a köny és siráncok ezen völgyéből eltávoztak egy jobb - ökörmás-világra.

A kétségbeesett Sroda nagy ékesszólással terjesztette ezen szomoru ügyet Bárgyufalu törvényhozói elé, mentségért és igazságért fohászkodva. S a törvényhozó testület komoly megfontolás tárgyává téve az ügyet, mélyébe hatolt, s azon meggyőződéshez jutott, hogy még abban az esetben is, ha Sroda készakarva legeltette ökreit Flosz herésében, az ökrök, ha ottan zabot vagy buzát találtak volna és nem az utálatos herét, még most is a legjobb egészségnek örvidenének és bizonynyal nem pusztultak volna el a borzasztó hasvizekórásban.

Ezen kétségtelenül szigoruan logikus és igazságos jogérzéktől vezérelve, a községtanács azon meggyőződéshez jutott, hogy az ökrök elpusztulásának közvetlen okozója nem Sroda, hanem Flosz. Következésképen Flosz ur tartozik az ökrök értékét Sroda urnak megtéríteni, azonfelül pedig a községpénztárba birságképen öt ezüstrubelt befizetni. Ha pedig a panaszolt ezt megfizetni vonakodnék, akkor a tejbérlőjén Zweinas Sergan be kell hajtani.

Még több polgári pörben történt döntés, még pedig a mennyiben a kormányzó urat nem »érdekelték« a törvényhozó testület független jogérzéke szerint, a tiszta igazság és Bárgyufalu községtanácsának egészséges parasztesze alapján. Hála a szlachta be nem avatkozási elvének az egyetértést csak ritkán zavarta meg egy kis közbeszólás és személyeskedés, mely alatt az ülnök urak pestist, fekélyeket, kelevényeket és más hasonló kellemes dolgokat kívántak egymásnak kölcsönösen, irigykedés nélkül, tiszta szivből.

És mert az intelligencia részéről nem történt beavatkozás, a jogi véleményeltérések befejezése mindig az volt, hogy a salamoni ítélet kapcsán panaszos és panaszolt egyformán tartoztak »irodai költség« czimén a sarczot megfizetni.

Eltekintve azon nem megvetendő körülménytől, hogy ez által a községi életben annyira szükséges birói és jegyzői függetlenség biztosított, még arra is alkalmas volt ezen eljárás, hogy az embereket a pörösködési dühből kigyógyította és a község erkölcsiségét oly színvonalra emelte, melyről a tizenhatszadik század bölcsészei még csak nem is álmodtak.

Megemlítesre méltó még, hogy Zolzikievicz urfi csak a büntetéspénzek felét irta be a községi könyvbe, másik fele előre nem látott esetekre szolgált, melyekbe a jegyző, a bíró és Gamula ülnök kerülhetnének.

Végre a bűnügyeket kezdték tárgyalni, meghagyták tehát a községi szolgának, hogy a foglyokat vezesse a bíróság magas színe elé.

Szükségtelen felemlítenem, hogy Bárgyufalu a civilizáció élén haladt és ennek megfelelően börtöneit magánzárkákra rendezte be. Ezt még a legrosszabb nyelvek sem vonhatják kétségbe. Még ma is személyesen meggyőződhetik arról mindenki, hogy a bíró disznó-óljában négy rekesz van, melyek ilyenként négy zárkát képeznek. A foglyok itten egyedül, illetve oly állatkák társaságában ültek, melyekről az ifjuság oktatására készült természetrajzok azt állítják, hogy »olyan állat a disznó, melyet tisztatlansága miatt jogosan neveztek el így stb.« Olyan társaságban voltak tehát, mely meg nem akadályozta magukba térésüket és azt, hogy jövőre javulást fogadjanak.

A községi szolga tehát elment a börtönőlhöz és innen nem két, hanem határozottan »egy pár« gonosztevőt vezetett a bíróság magas színe elé, a miből az olvasó tapasztalhatja, hogy mennyire bonyolult és kényes, sőt csiklandós ügyek felett kellett a nemes tanácsnak itélkezni.

Egy bizonyos Romeo, vulgo Rechino Wach és egy bizonyos Julia, közönségesen Zabia Baskanak nevezve, együtt szolgáltak egy gazdánál, a férfi mint szolgalegény, a lány mint mindenese. Mit titkoljuk a dolgot, ők szerették egymást és egymás nélkül nem tudtak élni, szakasztottan úgy, mint a Shakespeare tragédiájának hősei, csak egy kis változatossággal. Ugyanis Romeo és Julia közé a féltékenység férközött, mert utóbbi az előbbi egy alkalommal benső beszélgetésben találta Jagával, az udvaros leánynyal.

E pillanattól fogva a szerencsétlen Julia egyebet sem tett, csak az alkalmat leste. Egy este tehát, mikor Julia nézete szerint Romeo kelleténél korábban tért vissza a mezei munkáról és hevesen az ebédjét követelte, Julia az ebéd mellé haragját is kitálalta, kölcsönös magyarázatokra, sőt kézzelfoghatókra is került a sor, a mennyiben az ököl és főzőkanál is érvelt. Ezen lovagi torna kék nyomai természetesen ott disztelenkedtek Julia ideális arcán és Romeo komoly ábrázatán.

A felsőbbségnek kellett mostan eldönteni, kettőjük közül ki a hibás és ki az áldozat, illetve kinek kellett a másiknak büntetésképpen öt lengyel forintot, vagy hogy hivatalos kifejezéssel éljek, 75 ezüst kopéket fizetni.

A bíróság egészséges szellemét még nem érintette a művelt nyugat rothasztó szele, lelke mélyéig megborzadt tehát a nőemancipáció eszméjétől, mely a szláv népek idyllikus hajlamaival ellenkezik.

A bíróság tehát Romeonak adta az elsőséget, ő beszélhetett elsőnek, és ő kezét sérült homlokára téve imigyen kezdte:

- Tekintetes bíróság! Ez a nyomorult dög már régen nem hágy nyugton. Mint illik, kellő időben jelentkeztem nála ételért és ő rámförmedt: »Ebadta, gazdád még munkában van és te már zabálni akarsz? Aztán a kályha mögé akarsz feküdni és nekem inteni?« Sohasem intettem néki, de mióta meglátta, hogy Jagának segitettem az udvaron a vedret a kutból felhuzni, mindig a nyomomban van. Ugy vágta a tálat az asztalra, hogy tartalma mindenfelé szétlocscsant, azután egyetlen falatot sem nyelhettem, hogy szitkokkal ne kísérte volna, pogánynak, gazkölyöknek, sőt... püspökfalatnak is nevezett. Csak a püspökfalatnál vágtam egyet dühömben a szájára, ő pedig a főzőkanállal homlokomra ütött...

Julia nem bírta ki tovább, öklét Romeo orra alá tartva rikácsoló hangon kiáltotta:

- Hazudság! Minden hazudság! Ugy ugatsz, akár csak egy kutya!

Azután szívszorulása könyzáporban keresett és talált enyhülést és a bírósághoz fordulva, így szólott:

- Tekintetes bíróság! Oh én szerencsétlen árva! Oh istenem, istenem! Nem a kutnál láttam őket Jagával, hogy vakulnának meg mindketten! Te léha fráter te, hányszor mondtad nékem, hogy szeretsz? Hogy legszivesebben megennél! Dögölnél meg! Bár úgy forogna a nyelve, akár egy kerék! És nem is a főzőkanállal ütöttem feléje, hanem csak a lőcscsel. A nap még magasan áll és ő már visszakerül a mezőről és falni akar! Nyájasan és jóindulattal azt mondom néki:

»Te csirkefogó, a gazda még kívül izzad és te már itthon vagy?« De püspökfalatnak nem neveztem, úgy segítsen meg engem az ég, őtet pedig a mennydörgős...

Erre már a bíró rendreutasította a delnőt, azt kérdezvén tőle:

- Talán befognád a pofádat te boszorkány?

Rövid szünet keletkezett, a bíróság a hozandó ítéleten gondolkodott és bölcsen, a helyzetet megértve ítélte. Őt lengyel forintot egyik félnek sem kellett fizetni, de a bírósági reputáció fentartása végett és hogy Bárgyufalu összes szerelmeseinek elrettentő példát adjon, mindegyiket további 24 órai elzárásra és egy-egy ezüstrubelnek az iroda javára történendő megfizetésére ítélte. Zolzikiewicz urfi természetesen fejenként csak 50 kopéket irt be a könyvbe.

Ezzel az ülés véget ért, mert Zolzikiewicz urfi fölkel, hamuszínü kimondhatatlanját följebb, ibolyakék mellényét pedig lejjebb huzta. Az ülnökök már sipkáik és ostoraik után nyultak, midőn a malaczok inváziója után a becsukott ajtó egészen feltárult és benne megjelent Rzepa, sötéten mint az éjszaka, mögötte pedig a Rzepowa és a kutya.

Rzepa felesége olyan halovány volt, mintha a koporsóból kelt volna ki, szép lány vonásai alázatosságot és fájdalmat fejeztek ki, a nagy fekete szemekben pedig könnyek mutatkoztak, a halvány orczákon lepereregve.

Rzepa daczosan, emelt fejjel jött be, de az egybegyült bíróság megpillantásánál inába szállt a bátorsága és meglehetősen halkán mondotta:

- Dicsértessék az ur!

- Mindörökké! - válaszolták kórusban az ülnökök.

- És mit kerestek itten? - kérdé szigoruan a bíró, ki a házaspár megjelenésekor zavarba jött, de hamar visszanyerte önuralmát. Mit kívántok? Verekedtetek, vagy hasonló bajotok van?

A jegyző közbeszólt:

- Ők beszéljenek, ne te!

- Tekintetes törvényszék - kezdte Rzepa a mondókáját, nemzetes...

- Csend! Hallgass! - vágta el szavát a felesége. - Hadd szóljak csak én és te meg se mukkanj!

Azután kötényével szemeit, orrát megtörölte és remegő hangon elmondotta, hogy mi történt.

De óh, hová jutott? E helyen vádolta a bírót és a jegyzőt!

- Rábeszélték, erdőt ígértek néki és pénzt, ha aláír és ő aláírt. Ötven rubelt adtak neki, ő elfogadta, holtrészeg volt és sejtelve sem volt arról, hogy mindnyájunk sorsát eladta: az övét, az enyémet és a gyermekét. Részeg volt, részeg mint egy állat, tekintetes törvényszék! - mondotta, most már hangosan zokogva. - A részeg ember nem tudja mit cselekszik, ha részegségében követ el valamit, még a törvényszék is elnéző irányában, mert azt mondják róla, hogy beszámíthatatlan állapotban cselekedett így. Irgalmas, szent Isten! hiszen józan fejjel az ember nem adja el egész családjának sorsát 50 rubelért! Oh, könyörüljenek meg rajtunk! Rajtam, ő rajta és ártatlan gyermekén! Mit tegyek, hova forduljak nélküle, elhagyottan,

támasz nélkül, kenyérkereső nélkül?! Könyörüljete meg rajtunk és az Isten megjutalmaz benneteket, szerencsét és boldogságot ad néktek bőségben!

A zokogástól nem tudott tovább beszélni. Rzepa szintén sirt és minduntalan ujjaiba törölte az orrát. A tanácsos urak pedig egészen tanácstalanok voltak, ide-oda mozogtak ülőkéiken, egymásra, a bíróra és a jegyzőre néztek és nem tudták, hogy mit szóljanak, mit tegyenek.

Közben Rzepowa leküzdötte felindultságát és újra szólt:

- Ugy támolyog szegény ember azóta a világban, mintha megmérgezték volna. Azt mondja: téged agyonverlek, a gyermeket megfojtom, a kunyhót fölgyujtom, de katonáékhoz nem megyek és ezerszer nem!... De hát mit vétettem én szegény? Vagy a gyermek mit vétett?... És ennek az embernek már nem lehet hasznát venni, nem való a gazdaságba, nem tud kezelni sem kaszát, sem kapát, csak ül otthon, sóhajt és nyög. De én a mai napra vártam, hiszen szíveitekben Isten lakozik, nem fogjátok megengedni, hogy ilyen súlyos igazságtalanság történjék. Názárethi Jézus! Czensztochaisi szűz Anya! Legyetek szószólóink!

Egy ideig csak a Rzepowa zokogását lehetett hallani, míg végre egy öreg ülnök morogva mondotta:

- Gyalázatos dolog, egy embert lerészegíteni és azután eladni!

- Ugy van! gyalázatos dolog! - tették hozzá többen.

- Áldjon meg benneteket az Isten és a szent Szűz! - mondotta Rzepowa és térdre borult a küszöbön.

A községi bíró szégyenkezve ült ottan, Gamula sem nézett valami barátságosan, mindketten pedig kérdő pillantásokat vetettek a jegyzőre.

Ez hallgatott; mikor azonban a Rzepowa befejezte mondókáját, az elégtelen ülnökökhöz fordulva, röviden csak ennyit mondott:

- Tökfilkók vagytok!

Olyan csend lett, hogy a fű növést is meg lehetett volna hallani, a jegyző pedig nyugodtan folytatta:

- Tisztán és érthetően meg vagyon írva, hogy a ki egy önként, szabad akaratból kötött szerződésbe beleavatkozik, a tengeri bíróság által el lesz ítélve; tudjátok azonban ti buták, hogy mi az a tengeri bíróság? Azt persze nem tudjátok ti tökfilkók! No hát megmagyarázom, hogy a tengeri bíróság egy olyan bíróság...

Elővette zsebkendőjét és hangosan kifujta az orrát, azután hideg, hivatalos hangon folytatta:

- Különben, a melyik tökfilkó meg akarja tudni, hogy mi az a tengeri bíróság, az csak dugja bele az orrát idegen fazékba és majd a hetedik bordájáig megérzi. Ha egy önkéntes kerül a sor alá, óvjon benneteket az ég attól, hogy a szátok eljárvon. Az alku megtörtént, tanuk vannak rá és ezzel sabbesz! Így áll ez a jurisprudenciában és ha valamelyik barom nem hiszi, nézzen utána a procedurában! És ha mindjárt a felek ittak is ez alkalommal? Hát mi van abban? Mintha ti barmok nem is innátok mindig és mindenütt!

Ha az igazság istennője egyik kezében a mérleggel, másikban a mezitelen karddal, a kemencze mögül személyesen ugrott volna a derék községyatyák elé, akkor sem kellett volna jobban megijedniük, mint a hogyan megijedtek a tengeri bíróságtól, jurisprudenciától és a procedurától.

Hosszas néma csend után, tompa hangon Gamula szólalt meg és a többi mind meglepődött ezen vakmerőségen. Így beszélt:

- Igaz, ugy van! Az egyik lovat ad el és megissza az árát, a másik disznót visz a vásárra és tökrészezen kerül haza. Nálunk ez így szokás.

- Mi csak a régi szokás szerint ittunk! - mondotta a bíró.

Most már az ülnökök sokkal bátrabban fordultak Rzepához. Az egyik azt mondotta:

- Ne nyöszörögj! Ha megfőzted, hát edd is meg!

- Talán csak hat éves vagy és nem tudod, mit cselekszel?

- A fejedet nem fogják letépni!

- Ha behivnak, szolgálégénnyel viszel a házadba, a hol helyettesíthet a munkánál, meg a feleségednél is.

Ez a szellemes megjegyzés tetszett, általános vidámság kelt nyomában.

De a jegyző ismét föltárta száját és általános csend lőn.

- Nem tudjátok, hogy mihez szólhattok hozzá és mihez nem. Beavatkozási jogotok meddig terjed, mibe tilos a beavatkozás és mibe kell beavatkoznotok. Ime, Rzepa életveszélyes fenyegetésekkel élt feleségével és gyermekével szemben és azzal fenyegetőzött, hogy felgyújtja kunyhóját; itt a beavatkozás jogával élnetek kell, mert ezt meg kell akadályozni! Miután pedig a Rzepova panaszt emelt, ne menjen el innen a nélkül, hogy néki igazság szolgáltatott.

- Nem igaz! Nem igaz! - kiáltotta Rzepova kétségbeesetten - én nem panaszkodtam, ő ellenem sohasem követett el semmit. Oh Jézus! Testednek édes sebei! Hát már bekövetkezett a világ vége?!

De a bíróság újra összeült és az eredmény az lett, hogy a Rzepa házaspárnak nemcsak igazság nem tétetett, hanem a férjet, hogy feleségét biztosítsák, két éjre a disznó-ólba zárták s hogy a jövőben ilyen veszedelmes gondolatai ne támadjanak, irodai czélokra két rubel ötven kopéket tartozott lefizetni.

De Rzepát ez az enyhe ítélet felbőszítette, valósággal dühöngött és azt ordította, hogy nem megy a disznó-ólba! a mi pedig a pénzbüntetést illeti, hát nem két és fél rubelt szurkolt le, hanem, melyet a bírótól kapott, mind az ötvenet odavágta a bíró lábai elé a földre, azt kiáltva, vegye fel a ki akarja.

Most azután iszonyu lárma keletkezett.

A szolga el akarta hurczolni Rzepát, de Rzepa odaillesztette, még pedig nem legszelidebben öklét a szolga szeméhez, mire ez fájdalomban Rzepa hajába csimpaszkodott; a Rzepova iszonyuan visitott, mire az egyik községatya nyakoncsipte, kilóditotta az ajtón, utra valóul egy alapos hátbaütést adva vele, míg a többi urak a szolga segítségére siettek és Rzepát hajánál fogva a disznóólba hurczolták.

A jegyző pedig ezalatt az illető lapra annak rendje és módja szerint feljegyezte:

»Wawrzye Rzepától irodai költségekre 1 rubel 25 kopek.«

A Rzepova csaknem önkivületi állapotban került vissza elhagyott kunyhójába. Nem nézett maga elé, megbotlott minden kőben, kétségbeesetten tördelte kezeit és hangosan jajveszékelt:

- Oh jaj! Oh jaj! Oh jaj!

A bíró lassu lépésekkel ment Gamulával a csárda felé. Bárgyufalu első államférfiának puha szíve volt és azt mondotta:

- Bizony, sajnálom ezt az asszonyt. Még megtoldom a pénzt egy véka borsóval. Nem gondolod?

VI. Imogena.

Remélem, hogy az olvasó megértette és érdem szerint méltatta rokonszenves hősünk nagyszerű tervét. Zolzikievicz urfi a Rzepa házaspárnak, mint mondani szokás, sakk-mattot adott.

Rzepát egyszerűen bevezetni a sorozási lajstromba, nem sokat használt volna, de lerészegíteni, odavinni a dolgot, hogy a szerződést aláírja és a pénzt átvegye, ez már alaposan összecsomózta a dolgot és ez a ravasz intrika azt bizonyította, hogy Zolzikievicz urfi, ha a körülmények is úgy akarják, még nagy dolgokra hivatott, reája még nagy szerep vár.

A bíró, ki szívesen áldozott volna nyolczszáz rubelt a fiáért, kapva kapott a zseniális terven, annál is inkább, mert Zolzikievicz urfi, a nála megszokott szerénységgel, a maga részére csak csekély huszonöt rubelt igényelt. Még ezt az összeget sem kapzsiságból fogadta el, a mint nem kapzsiságból osztotta meg az irodai költségeket Burakkal.

Ki kell nyilvánítanom, hogy Zolzikievicz urfi még meglehetősen összegekkel tartozott Srulnak, a számármezői szabómesternek, ki az egész környéket „*valódi párisi divat*”-tal látta el.

Mert pedig rátértem a vallomások útjára, azt sem fogom eltitkolni, miért ruházkodott Zolzikiewicz urfi olyan gondosan.

Erre egyrészt széptani érzéke birta, de volt erre más nyomós oka is. Zolzikiewicz urfi szeretett; de ne gondolják, hogy szerelmének bálványa a Rzepova volt! Oh korántsem! A Rzepovára - mint egyszer ő maga mondotta - csak »éhezett,« egyéb semmit! Hiszen Zolzikiewicz urfit magasabb és magasztosabb érzelmek is tudták hatalmukba keríteni. És bizonyosan eltalálták már, ha az olvasók nem is, de az olvasónők, hogy ezen kiváló érzelmek czélpontja Skorabiewska Jadwiga kisasszony volt, ő és senki más.

Igen gyakran, mikor az ezüstös hold végigvándorolt a csillagos égen, a regényes jegyző elővette a harmonikát, melyet kitűnően kezelt, kiült házikója elé a gyeppadra, átsandított a szomszédos urasági udvarra és halkan, a gyönyörű hangszer szenvedelmes, néha szuszogó hangjai mellett énekelt:

„Egész napon sóvárgok
Keservesen zokogok,
Ha lenyugszik a nap,
A szívem meghasad!”

Az ének elhangzott a nyári éjszaka poetikus csöndjében és Zolzikiewicz urfi rövid szünet után bánatosan hozzátoldotta:

„Oh emberek, emberek, ti szivtelenek,
Ifju élet virágját mért tépdesitek?”

A ki különben a jegyző urat érzélgőséggel szándékozik vádolni, azt hamarosan felvilágosítom, hogy téved: ezen nagy férfiú szelleme sokkal józanabb volt, semhogy érzélgős lehetett volna; csak a képzelődéseknek jutott Jadwiga kisasszonynak Izabella szerepe, míg ő Serrano volt, vagy Marfor. Miután azonban a valóság nagyon is távol esett az álmoképektől, a vastermészetű férfiú elárulta érzelmeit, még pedig akkor, mikor a száritókötélen meglátta azokat az alsószoknyákat, melyek végibe az S. J. betűk fölé egy korona volt himezve, a mi kétségtelenné tette, hogy itten Jadwiga kisasszony alsóival játszadozik a szellő. Ki tudott volna ennek ellentállni?

És a nagy férfiú meg sem kísérelte, hanem odarohant az alsószoknyákhoz és az egyiket csókokkal halmozta el. Malgossia az udvaroslány meglátta és elszaladt az urasághoz jelenteni, hogy a jegyző éppen most fujta bele az orrát a kisasszony alsójába. De szerencsére nem hittek neki és így a jegyző ur érzelve továbbra is titok maradt.

De vajjon táplált-e reményt? Ne vedd tőle rossz néven; úgy van, remélt! A hányszor az urasághoz ment, egy benső, ha mindjárt nagyon is gyöngye hang azt susogta:

»És ha Jadwiga kisasszony ma az étkezés és az asztal alatt a lábamra lép?...«

Hm! nem bánom, pusztuljanak lakkcipőim! mondotta a szerelmeseknél már megszokott lelki fölényen.

Breslauer ur kiadványának olvasása a különféle lábtiprások iránt bizalmat ébresztett benne. De Jadwiga kisasszony nemcsak, hogy nem lépett a lábára (már hogy a jegyző uréra,) hanem ellenkezőleg - ki képes a nőt megérteni? - éppen úgy nézte az ifjút, mintha a kerítést, a kandurt, a tányért, vagy akármi mást nézett volna. Szegény pedig agyonkinlódott, csak hogy a kisasszony figyelmét magára vonja.

Akárhányszor hallatlan színű nyakkendőt kötött föl, vagy pedig kimondhatatlan színű nadrágot huzott és azt gondolta: »Most fog bámolni!« Srul is, ha az új nadrágot hozta, azt erősítette: »Ilejen nadrágval, akár edj grófkisasonhoz is el lehet menni!« De hiába volt minden!

Ebédnél a kisasszony még csak feléje sem nézett, besuhogott, leült az asztal mellé, vékony ujjai közé fogta a kanalat, azután... csak levest látott, de jegyzőt nem, mintha Zolzikiewicz urfi székén senki sem ült volna.

- De hát nincsen fogalma arról, mennyibe kerül nekem mindez? - gondolja Zolzikiewicz urfi kétségbeesetten.

De azért tovább remél.

»Oh, ha csak helyettes számvizsgálóvá lennék! - gondolja - az embernek ilyen minőségben mindig akad dolga az uraságnál. A helyettes számvizsgálóság pedig a valódinak tőszomszédságában van! az embernek lenne egy bricskája, egy pár lova,... »akkor bizony megszorítaná az ember kezét az asztal alatt...«

Zolzikiewicz urfi még több következtetést vont le az ilyen esetleges lábtiprásokból és kézszorításokból; de ezen gondolatokat, mert szívének titkait rejtegették, nem akarjuk elárulni. De hogy a természet milyen bőkezűen bánt el ezzel a Zolzikiewicz urfival, mi sem bizonyíthatja jobban, minthogy az előkelő természetének különben megfelelő ideális érzelmekkel össze tudta egyeztetni azt az »étvágyat«, melyet a Rzepova keltett benne.

Kétségtelen, hogy a Rzepova igen szép nő volt; Bárgyufalu don Juanja azonban korántsem áldozott volna neki annyi időt és erélyt, ha az asszony különös és büntetést érdemlő ellenszegülése nem ingerelte volna.

Egy közönséges nő állhatatos ellenszegülése ő vele szemben, tessék jól megérteni! »vele« szemben, a helytartó urnak oly bűnös dolognak, annyira hallatlan valaminek tetszett, hogy nemcsak a tiltott gyümölcs ingerével birt számára a Rzepova, hanem egyben elhatározta, hogy megérdemelt büntetésben fogja részesíteni.

A kutyával történt dolog még megerősítette szándékát. Tudta, hogy áldozata védekezni fog és ezért eszelte ki a bíróval való megegyezést, mely - legalább látszólag - asszonyt és gyermeket teljesen kiszolgáltatta neki.

De a Rzepova a községházán történtek után még nem tekintette a dolgot elvesztettnek. Másnap vasárnap volt, elhatározta tehát, hogy mint minden vasárnap, misét hallgatni átmegy az ajtólánczi plébániára és a plébánostól tanácsot kér.

Két pap volt odaát, az egyik Ulanowski kanonok öreg ember volt, olyan öreg, hogy a szemei végelgyengülésben szinte kiestek üregeikből, a feje pedig állandóan ide-oda himbálózott; a Rzepova tehát elhatározta, hogy nem tőle, hanem Czyzik helyettestől fog tanácsot kérni.

Szent és értelmes férfiú volt a helyettes, ettől tehát jó tanácsot és vigaszt méltán várhatott.

Korán akart átmenni és a vikáriussal még mise előtt beszélni; de dolgoznia kellett maga és férje helyett, hiszen ezt a disznóólban fogva tartották. Mire tehát a kunyhót kitakarította, a lovaknak, disznóknak és tehénnek enni-inni adott, a reggelit elkészítette és egy kettős lábosban férjének a tömlöczbe elvitte, a nap már magasan állott és ő úgy vélekedett, hogy mise előtt a helyetessel már úgy sem beszélhet.

Tényleg, mire ő megérkezett, már kezdetét vette az istentisztelet. Az asszonyok zöld kabátkáikban a temetőben ültek és sietve huzzák föl a cipőket, melyeket eddig kezökben czipeltek. Rzepova is így tett és belépett a templomba. A helyettes épen prédikált, a plébános egy karosszékből ült az oltár mellett, fején sipkájával, szemeit kimeresztette, a fejét pedig megszokott módon lóbálgatta. Már az evangéliumok után tartottak és a vikár, minő alkalomból bizony nem tudom, de a középkori eretnokségekről beszélt és megmagyarázta hiveinek, minő szempontból kell ezt az eretnokséget és az ellene kiadott bullát *Ex stercore*, megítélni. Azután nagy bőbeszédűséggel óva intette juhocskáit, hogy mint korlátolt eszűek, együgyűek, istennek drága menyeyi madárkák, ne hallgassanak a különféle tévtanokra, ne hallgassanak a fanatikus gögben leledzőkre, mert azok buza helyett gazt vetnek, könnyeket és bűnöket fognak aratni. Itt csak úgy melleleg fölemlítette Condillacot, Voltairét, Rousseaut és Ochorowiczot, a nélkül, hogy közöttük különbséget tett volna. Végül részletesen elmondotta, hogy az elkárhozottak miféle büntetéseket fognak a másvilágon elszenvedni. A Rzepova egészen kikelt magából, nem mintha megértette volna azt, a mit a vikárius mondott, hanem úgy vélekedett:

»Mégis csak nagyon szépnek kell lenni, a mit mond, mikor úgy kiált hozzá, hogy beleizzadt és az emberek úgy nyögnek tőle, mintha bekövetkezett volna az ítélet napja.«

Végül befejeződött a prédikáció és megkezdődött a mise. A szegény Rzepova úgy imádkozott, mint még soha életében és érezte is, mint könnyebbül meg tőle a szive.

Most jött a legünnepélyesebb pillanat. Hófehéren, mint egy galamb a dékán lassan odatípett a cymboriumhoz és kivette belőle a szentséget, odafordult a községhez és magasra emelte a szentséget, a napként fénylő szentségtartót épen arcza elé tartva; néhány pillanatig így állott, lehajtott fővel és csukott szemekkel, míg egyszerre csak rákezdte:

„A szent szakrament előtt
Mi itt leborulunk...”

mire száz meg száz hang kórusban válaszolt. A szent dal felhangzott, hogy az ablaküvegek megreszkettek tőle, az orgona megszólalt, a harangok zugtak; a templom előtt a dob dörgött, a füstölőből kék gőzök szálltak a magasba, a nap bepillantott az ablakon és szivárványszínekkel vette körül a kékes füstkarikákat.

A mormogás, felszálló gőzök, fénysugarak, hangok között, meg-megcsillámlott a szentség, melyet az agg plébános, hol magasra emelt, hol meg leeresztett.

A fehér agg a fénylő szentségtartóval kezében, mint egy égi látomány állt hivei előtt, istenben való bizodalmat és lelkiüdvösséget hirdetve, s már megjelenésével is átplántálva hiveinek szívébe.

És a lelki-boldogok nyugalma a szerencsétlen Rzepovát is fölkereste.

»Jézus, te ki a legszentebb sákrámentumban rejtőzöl! Oh Jézus! - kiáltotta a boldogtalan asszony - ne hagyj el engem, szerencsétlent!«

Könnyei két oldalt lepereregtek arczára, nem azok a könnyek, melyeket a községi bíró előtt ontott, hanem enyhék, gyöngynagyságuak, édesek, megnyugtatók.

Isten magasztossága előtt arczczal földre borult és azután nem tudta már, hogy mi történik vele. Ugy tetszett néki, mintha menybéli angyalok fölemelnék és vinnék magukkal messze, messze, az örök boldogság honába, hol nincsenek sem jegyzők, sem községi bírók, de még ülnökök sem, csak fénylő hajnalhasadás, benne isten trónusával, a trónus körül vakító fény és fehér szárnyu angyalok sokasága.

Igy feküdt a Rzepova nagyon sokáig és mire fölemelkedett, a misének már vége volt, a templom kiürült, a füstölő felhői már a magasba emelkedtek és a kupola körül tánczoltak, az utolsó ájtatosak pedig a bejáratban ujjaikat a szenteltvíz tartóba mártották. A sekrestyés eloltotta a gyertyákat.

A Rzepova átment a plébániára és a vikáriust megkérte, hallgatná meg panaszát.

A helyettes már az ebédnél ült, de azonnal kijött, a mint meghallotta, hogy egy kisirt szemű asszony beszélni óhajt vele.

Egészen fiatal pap volt még, sápadt, de vidám arczczal, fehér, magas homlokkal és szívélyes mosolylyal ajkai körül.

- Mi a kívánságok? - kérdezte halk, de kellemes hangon.

A Rzepova mélyen meghajolt, azután könyek és kézcsókok között apróra elmondotta a maga nagy keservét, míg végül fekete szemeit alázattal reája irányítva, így kiáltott fel:

- Tanácsért jöttem a főtisztelendő urhoz, oh főtisztelendő atyám, adjon tanácsot!

A főtisztelendő ur tanácsa azonban nagyon különösen hangzott és erősen meglepte a szegény asszonyt. Azt tanácsolta ugyanis néki, viselje megnyugvással a megpróbáltatást, melyet isten küldött reája és tekintse férje balsorsát méltó büntetésnek a bűnért, hogy a sárga földig leitta magát.

- Adjál hálát istennek, hogy itt bünteti őt a földön és így bűneit levezekelve juthat majdan el a mennyeknek országába.

A Rzepova egy ideig ostobán bámult maga elé, aztán kezet csókolt és eltámolgott.

VII.

Imogena.

Körülbelől az ötödik délutáni órában az országuton a falusi kunyhók között egy kék napernyő, sárga kék szalagos szalmakalapocskák és egy mandulaszinű, ugyancsak késsel díszített ruhácska lett láthatóvá.

Jadwiga kisasszony volt, ebéd utáni sétáján és oldala mellett unokatestvére, Victor ur haladt.

Jadwiga kisasszony az a szép leány volt, kiről azt mondták, hogy a haja fekete, a szeme égszínké, bőre olyan mint a tej, s csodálatosan ruházkodik, egyszerűen, de elegánsan, előnyös ruházatával már amugy is feltűnő szépségét még fokozva.

Karcsusága bámulatos volt, úgy hogy nem járni, de lebegni látszott. Egyik kezével napernyőjét, a másikkal ruhácskáját fogta, mely alól egy fehér alsószoknya és magyar csizmácskába dugott, csinos, apró lábacskák voltak láthatók.

Victor ur, ki mellette sétált, egy élőkép benyomását tette, ha mindjárt világos színű hatalmas göndör hajzata és tejszakállá volt.

Egészséget, ifjúságot, vidámságot és szerencsét sugárzott ezen párocska; azután mindketten ama magasabb és magasztosabb ünnepies életet látszottak élni, mely nemcsak külsőségekben nyilatkozik, hanem a gondolatok világában is, a mindent felölelő vágyakozásban, mély és a mélységbe hatoló eszmékben, néha pedig az aranyos és fényesen sugárzó álmok világában.

Ezen kunyhók között a parasztyerekék mellett, a parasztok oldalán, az egész pórias környezetben, úgy néztek ki mindketten, mintha magasabb planétából szálltak volna le ide, a sártekére.

Jól esett tudni, vagy legalább is hinni, hogy a prózai, a szürke valóságtól át- meg átjárt, félig állatias falusi élet és e fiatalok között, semmiféle összefüggés nincsen. Legalább a szellemi összefüggés nem volt meg.

Egymás mellett sétálva, költészetről és irodalomról csevegtek, a mint az egy udvarhölgyhöz és egy udvari gavallérhoz illő.

Ezek a durva darócba öltözött emberek és asszonyaik, még a beszédjüket sem értették meg. És az embernek ez a tudat szinte jól esett. Valljátok csak be tiszteltjeim, hogy ez így van!

A büszke párocska társalgásában semmit sem lehetett hallani, mit azelőtt is már számtalanszor nem hallottunk volna. Egyik könyvről a másikra röpdöstek, akár a pillangó egyik virágról a másikra. De az ilyen párbeszéd mentnek látszik a hiuságtól és mindennapiasságtól, ha rokonlélek az, kivel így társalgunk. Az ilyen beszélgetés a magasba emelkedik, akár a vándormadár, a kék végtelenségbe, rácsimpaszkodik a szellem világára és magasra kuszik, akár az inda a tartópóznán.

Ott a korcsmában a pórnépség iszákoskodik és parasztos kifejezésekkel aljas dolgokat tárgyal; ez a párocska más vizeken evez, oly hajón, melyen mint Gonuod dala mondja:

„Elefántcsont árbocz...
Rózsaszín selyemvitorla,
Kormánya meg szinaranyból.”

Még hozzá kell toldani, hogy Jadwiga kisasszony a gyakorlat kedvéért elcsavarta az urfi fejét és már ezért is a poézisről társalgott vele.

- Olvasta nagysád Ely utolsó kiadását? - kérdezte a lovag.

- Tudja, Victor urfi, be kell vallanom, hogy Ely a gyöngém. Ha olvasom, mintha a mennyei szférák zenéjét hallanám és önkéntelenül Ujepki versét idézem:

„Itt a felhőn fekszem,
Csendben elmélázva;
Szememben könny csillan;
Lélekzétvételt sem hallok.
Ibolyaillattal
A tenger környez;
Kéz a kezét megragadja,
Lebegek... repülök tovább...”

- Oh ha ismerném - mondotta félbeszakítva a szavalást, - bizonynyal beleszeretnék és meg vagyok arról győződve, hogy megértenénk egymást.

- Szerencsére nős ember! - mondotta Victor urfi szárazon.

- Miért mondja, hogy szerencsére?

- Szerencséjére mindazoknak, kik máskülönben az életben már semmi vigasztalót nem találnának.

Ezt Victor urfi hangsúlyban és arcjátékban egyaránt tragikusan adta elő.

- Oh maga mindig hizeleg!

- Ön pedig angyal... - válaszolta Victor urfi és áttért a lyrikára.

- Nos... nem bánom... beszéljünk hát másról. E szerint ön nem szereti Elyt.

- Egy pillanat óta gyűlölöm.

- Oh ön csunya töprenkendő! Kérem, távolítsa el a felhőket homlokáról és nevezze meg kedvencz költőjét.

- Sowinski, - mondotta Victor urfi sötéten.

- Na, hát látja, tőle csaknem irtózom. Guny, vér, tűz... vad szenvedélyek!

- Mindettől meg nem ijedek.

E szavaknál az urfi oly harczerakész tekintettel nézett maga elé, hogy az egyik kunyhóból előbujt kutya, lábai közé huzott farokkal szaladt vissza.

Közben egy házikóhoz értek, melynek ablakából egy kecskeszakáll, piszeorr és egy világoszöld nyakkendő tűnt szemeik elé. De ez a jelenség korántsem zavarta sétájukat és csak egy másik csinos házikónál állottak meg, mely házikó falán vadszőlő indák kapaszkodtak föl és mely hátsó ablakaival a tóra nézett.

- Nézze meg ezt a házikót, a legköltőiesebb hely egész Bárgyufaluban.

- Micsoda házikó ez?

- Óvoda volt. A falubeli gyermekek, míg szülők a mezei munkát végezték, itt játszadoztak és olvasni tanultak. Papa ezen célra építtette a házikót.

- Most már nem iskola?

- Nem, hanem pálinkaraktár.

Nem követték ezt az eszmemenetet, mert egy pocsolyához értek, melyben néhány disznó - „piszkosságukért joggal így nevezve» - nagy kéjjel hempergett. És hogy ezt a pocsolyát megkerüljék, a Rzepova háza mellett kellett eljönniök.

A kapunál könyökeiket térdére, arczát kezeire támasztva egy kendercsomón ült Rzepowa.

Arcza sápadt volt, mintha kővé meredt volna, szemei vörösek, tekintete könyektől elhomályosodott és öntudatlanul a távolba bámult. Még a közeledőket sem vette észre, de a kisasszonyka azonnal megszólította:

- Jó estét Rzepowa!

Csak most vette őket észre, fölkelte, közeledett és mélyen meghajolt Jadwiga kisasszony és Viktor urfi előtt, mialatt sűrűn omlottak könnyei.

- Mi baj? - kérdezte a kisasszony.

- Oh kis aranyosságom, fényes hajnalhasadásom! Talán isten küldte hozzám! Ah, hozzon vigaszt és pártfogást.

Azután a Rzepowa a kisasszonynak ezerszer megcsókolva a kezét, illetve keztyűjét és azt könnyeivel elpiszkítva, elmondotta az egész tényállást.

Jadwiga kisasszonyt a dolog egészen megzavarta, szép arczocskája nyíltan kifejezte nagy zavarát, nem tudta, hogy mit kell ez esetben tenni és végül, kis ingadozás után azt mondotta:

- Kedvesem, bizony én nem tudok tanácsot adni. Nagyon megsajnálalak benneteket... Valóban... nem tudom... mit lehetne tanácsolni... Különben menjetek el a papához... talán a papa... Isten veletek!...

Ezzel Jadwiga kisasszony a mandulaszinü szoknyácskát még magasabbra emelte, úgy, hogy a csizmácskák fölött kilátszottak a fehér, kék sávós harisnyák, s Viktor urfival folytatta a sétát.

- Isten áldjon meg, te virágok legszebbje! - kiáltotta utána a Rzepowa.

Jadwiga kisasszonyt azonban elszomorította az elbeszélés, sőt Viktor urfi egy könnyet is velt szemeiben fölfedezni. Hogy tehát szomorúságát eloszlassa, Kraszewszkiről és az irodalmi tenger egyéb kisebb halairól kezdett beszélni, úgy hogy a mindinkább élénkülő társalgás folyamán a »kellemetlen história« feledésbe ment.

- Az urasághoz? - elmélkedett ezalatt a Rzepowa. - Persze, hiszen oda kellett volna legelőbb menni. Oh én ostoba asszony!

VIII. Imogena.

Az urasági lak erkélyét szőlő övezte körül; erről az erkélyről az udvarra és a nyárfákkal szegélyezett országútra nyílt kilátás.

Ezen az erkélyen kávézott az uraság ebéd után.

Most is ott ültek és társaságukban volt Ulanowski kanonok, Czyzyk vikárius és a szeszégetők számvizsgálója Stolbicki.

Skorabiewszky ur, a földbirtokos egy kövér, vörös arczu, hatalmas bajuszu ur, karosszékekben ült, óriási füstfelhőket eregetve pipájából. A háziasszony kávé telt, a számvizsgáló pedig, ki nagy kételkedő volt, az öreg pappal tréfálkozott.

- Nos kanonok ur - mondotta - mondjon nekünk valamit a nagy ütközetről!

- Hogyan? - kérdezte az öreg és tenyerét tölcsérnek füléhez tette.

- Az ütközetről! - ismételte a számvizsgáló hangosan.

- Hja! az ütközetről? - kérdezte a kanonok és mintha valamit visszaidézne emlékébe, az égre nézett és susogott. A számvizsgáló már nevetésre fogta a dolgot és mindnyájan várták az elbeszélést, melyet már százszor hallottak, mert az öreg mindig újból visszatért hozzá.

- Mit?... - kezdte a kanonok, - akkor még vikárius voltam, Gladyos volt a plébános... Ugy van... Ő építette újra az egész sekrestyét... Örökös disze a templomnak... Közvetlen a mise után azt mondom: Plébános ur! Nos? kérdezi ő. Azt hiszem, mondom, hogy lesz belőle valami... Én is azt hiszem, hogy valamire sor kerül... Nézzünk, hát látjuk, hogy a szélmalom mögül lovasok kerülnek elő, azután gyalogosok, aztán ismét egy zászlócska és ágyuk.

Mindjárt azt gondoltam: Ki jön a másik oldalról. Talán juhok?... Nem, nem juhnyáj volt, hanem lovasság. A mint egymást meglátták, mindkét oldalról azt kiabálták: Megállj!

És csak most jön ki a lovasság az erdőből, ezek jobbra, azok balra, a többi utánuk. Csak most látják: nem jól van, mert nyakukon az ellenség. Ekkor lövöldözni kezdenek és a hegy mögül is villámlik.

Látja plébános ur? kérdeztem és ő azt felelte: Igen, látom, ott már ágyukból lövöldöznek meg karabélyokból; az egyik fél a folyó felé vágat, a másik elébe kerül, egymásra törnek.

Hol az egyik, hol a másik fél van előnyben. Zaj, füst és lángok! Azután a szuronyokra kerül a sor. Most úgy tűnt föl nékem, mintha az egyik fél meggyöngült volna. Plébános ur, mondom, azok fölényben vannak! Ő azt mondja: Én is azt hiszem, hogy fölényben vannak.

Még be sem fejezte beszédét, az egyik fél már nekiiramodott! A másik fél utána. Hajrá! Most aztán a vízbe fojtásra, agyonverésre, elfogatásra kerül a sor és én azt gondolom: no most vége! Dehogyan volt vége!... ép azt mondom...

Az agg most kezét lóbálta, aztán visszaülve a székre, álmodozni kezdett, csak a fejét himbálta erősebben mint egyébkor és a szemei még a rendesnél is jobban kimeredtek.

A számvizsgáló oly jól kaczagott, hogy könnyei csak úgy potyogtak.

- Főtisztelendő ur! - mondotta - hát tulajdonképpen kik is verekedtek, hol és mikor?

- He?

- Megpukkadok a nevetéstől! - biztosította a számvizsgáló a házigazdát.

- Tetszik egy szivar?

- Parancsol még egy csészével?

- Köszönöm. Nem bírom már a nevetéstől!

Az uraságok pedig a számvizsgálóra való tekintettel vele nevettek, bár - mint említettem - minden vasárnap meg kellett hallgatniok ezt a harczi tudósítást.

Általános volt tehát a vidámság, melyet egyszerre csak egy alázatos, halk köszöntés szakított félbe.

- Dicsértessék az Ur! - mondotta ez a hang az erkély alatt.

Skorabiewszki ur azonnal fölkel és kilépve azt kérdezte:

- Ki van itten?

- Én vagyok, a Rzepova.

- Mit akarsz?

A Rzepova mélyen meghajolt, olyan mélyen, a mennyire a karjaiban levő gyermek csak engedte.

- Mentséget! nagyságos uram; és kegyes tanácsot!

- Drágám, hát legalább vasárnap engedjete nyugodni! - mondotta a földesur olyan hangon, mintha hétköznapon állandóan a parasztok ügyes-bajos dolgait végeznék. Látja kend, hogy vendégeim vannak. Miattatok csak nem hagyhatom őket magukra.

- Majd várok...

- Hát várjon kend... kétfelé nem szedhetem magamat!

Ezzel a hájas földesur visszabiliegett társaságához, míg a Rzepowa elment egészen a kert kerítéséig és annak nekitámaszkodva, alázatos magatartással állva maradt.

De bizony, nagyon sokáig kellett várakoznia. Az uraság kedélyesen mulatott és a vidám nevetés hozzája is lehangzott, a mitől a szívét különös érzés fogta el, mert ő a szegény nem volt vidámságra, kaczajra hangolva.

Később Jadwiga kisasszony is visszajött Victor urfival és erre az egész társaság bement a lakásba.

A nap lassan alkonyat felé hajolt. Az erkélyre kijött Jazink, az apró szolga és kezdte az asztalt lerakni és teához megteríteni: Más abroszt tett föl, a csészéket kicserélte és csörömpölve ejtette a kanálkákat a csészékbe.

A Rzepowa pedig várt és várt. Azt gondolta, hogy talán elmegy haza és később visszajön. De attól félt, hogy akkor meg későn jön. Így hát a kerítés mellett leült a füre és a gyereket megszoptatta. A gyermek szopott és aztán elaludt, de álma nyugtalan volt, mert kora reggel óta kissé gyöngékedett. A Rzepowa is érezte, mint megy rajta végig a forróság, majd meg a hideg rázta. De nem gondolt vele és türelemmel várt.

Lassan bealkonyodott és a hold az égbolton már emelkedett. Az erkélyen az inas már teára megterítette az asztalt. Az asztalon lámpa égett, de az uraságok még nem jöttek, mert a kisasszony zongorázott.

A Rzepowa a pázsiton egy Miatyánk-ot és egy Ave Máriát mondott el, s azután azon elmélkedett, hogyan fogja őt Skorabiewski ur megmenteni. A mód és eszközök ismeretlenek voltak ugyan előtte, de tudta, hogy a földesur az előljáróval és a biztossal jó viszonyban van. Azután, ha Zolzikievicz és a bíró ellene szegülnének a dolognak, a földesur majd csak tudja, hogy mit csináljon, hiszen csak egyetlen szavába kerül és akkor Isten segítségével minden jóra fordul.

- A nagyságos ur mindig jó ur volt és az emberekkel szemben mindig könyörületes - gondolta, - engem sem fog elhagyni.

És nem tévedett, Skorabiewski ur tényleg humánus ember volt. Arra is visszaemlékezett az asszony, hogy Rzepa irányában mindig kegyes volt, s hogy az ő - a Rzepowa anyja, Jadwiga kisasszony szoptatós dajkája volt; mindez pedig vigaszt és reménységet csepegtetett szívébe.

Egészen természetesnek találta, hogy már két órája kell várakoznia és ezen semmi különösét nem talált.

Ezalatt az uraság kijött az erkélyre. A Rzepowa látta a szőlőindák között, mint tölt a kisasszony egy ezüst kannából teát, vagy a mint a Rzepowa anyja régente mondotta, »olyan jószagu vizet, melytől az ember szájában minden kiserked.« Azután mindnyájan ittak, s kaczagva beszélgettek. Csak most kezdett a Rzepowa azon gondolkodni: hogy az uri osztálynak több a boldogsága, mint a pórnépnek és - ő maga sem tudta miért, - ezen gondolat fölött sirva fakadt.

De a sirás hamarosan más benyomásnak adott helyet, mert a kis inas e pillanatban egy füstölgő tálat hozott az asztalra.

A Rzepowának csak most jutott eszébe, hogy éhes, mert az ebédből egyetlen falatot sem tudott elfogyasztani és csak reggel ivott néhány korty tejet.

- Oh, ha csak egy csontocskát adnának, hogy megrághatnám! - gondolta a Rzepowa, pedig tudta, hogy jóval többet kapna, ha kérne; de nem mert kérni, a vendégek előtt azért sem, mert hátha megharagudnék érte a földesur!

De az estebéd is véget ért; a számvizsgáló azonnal elhajtattott és rövid idővel később már a két papot is vitte egy urasági kocsi; az asszony most már illőnek találta, hogy ismét elmenjen az erkély alá.

A kocsi utnak indult, a házigazda pedig rákiáltott a kocsisra: »Na, csak fordítsd föl a kocsit a töltésen, akkor alaposan kifizetlek!« Aztán az égre nézett, hogy a holnapi időjárás iránt tájékozódjék és mikor tekintete ismét visszatért a földre, a kertben valami fehérét pillantott meg.

- Ki van itten? - kérdezte.

- A Rzepowa.

- Hja, kend van itten? Hát mondja gyorsan, hogy mit kíván, mert az idő már későre jár.

A Rzepowa tehát még egyszer elmondotta szomorú históriáját. A földesur hallgatta, egész idő alatt pipáját szivta, azután így szólt:

- Kedvesem, nagyon szívesen segíteném, ha módomban lenne, de szavamat adtam magamnak, hogy községi dolgokba nem elegyedem.

- Tudom nagyságos ur, - mondotta a Rzepowa remegő hangon, - de azt hittem, hogy a nagyságos ur meg fog rajtam könyörölni.

Hangja elbicsaklott, mikor ezt kinyögte.

- »Az mind igen szép - válaszolta Skorabiewski ur, - de mit tehetek! Kend miatt nem fogom adott szavamat megszegni és nem fogok kend miatt az előljáróhoz menni. Ugy is azt mondja, hogy minden csekélység miatt zaklatom. Ott van a községték és ha ez nem tud a bajotokon segíteni, hát oly jól tudjátok az utat az előljárósághoz, akár csak én. Hát mit mondhatnék egyebet! Isten veletek!«

- Fizesse meg az Isten! - válaszolta az asszony tompán és mélyen meghajolt a földesur előtt.

IX. Imogena.

Rzepa, mikor kiszabadult a disznóólból, nem ment a kunyhójába, hanem egyenesen a korcsmába. Tudvalevőleg a paraszt inni szokott bujában. A korcsmából ugyanazon gondolatból eltelve, mint a felesége, elment a földesurhoz, úgy viselkedett ottan, mint a természet egy bárdolatlan fia, olyan fia, a ki jócskán ivott is. Az ember pedig mikor nincsen józan állapotban, nem tudja, mit beszél. Rzepa tehát egy keveset tolakodó volt, s mikor a be nem avatkozás elvével néki is előálltak, a közönséges emberek veleszületett bárgyuságával nem tudta megérteni. Sőt ugyancsak a közönséges emberek veleszületett durvaságánál fogva, megjegyzéseket tett, a miknek meg az lett a következménye, hogy kidobták az udvarról.

Mikor visszatért kunyhójába, azt mondotta az asszonynak:

- Az uraságnál voltam.

- És nem értél el semmit.

- Ki kellene füstöltni ezeket a pimaszokat! - ordította és nagyot ütött öklével az asztalra.

- Hallgass, te dühösködő! Mit mondott az ur?

- Az előljáróhoz utasított. Hogy a...

- Tehát Szamármezőre kellene mennünk.

- Oda megyek és megmutatom, hogy nélküle is el tudunk lenni, - mondotta Rzepa mogorván.

- Te nem fogsz menni! Helyetted én teszem meg az utat, te szegény. Te leiszod magadat, durva vagy akkor, s még megnagyobbítod szerencsétlenségünket.

Rzepa kezdetben tiltakozott, de azután elment a korcsmába, hogy bánatát leöblítse; és ugyan-
így tett másnap is. A szegény asszony nem kérdezett már semmit, isten oltalmába ajánlotta
mindnyájuk lelkét, aztán szerdán gyermekét karjaiba vette és elindult. A lóra szükség volt a
gazdaságnál, a Rzepowa tehát gyalog ment és mert Szamármező jó három mértföld távolságra
volt Bárgyufalutól, már hajnalban indult el hazulról. Azt remélte, találkozik jó emberekkel,
kik fölveszik kocsijukra, de nem találkozott senkivel.

Reggel kilenez órákor elfáradtan pihent le az erdőszélen, a szalmakosárban magával hozott
elemózsiából megevett egy darabka kenyeret és két keményre főtt tojást és azután folytatta
utját.

A nap perzselni kezdett, akkor találkozott az ajtólánczi tejbérlővel, ki egy oldalosszekéren
libákat vitt a városba vásárra, s megkérte engedné fel a kocsira.

- Isten nevében Rzepowám - válaszolta Herschko, - de annyi vaczak van a kocsin, hogy a ló
engem is alig bír el. Hanem adj egy lengyel forintot és szállj föl!

De a Rzepowa csak egyetlen hatgarasost kötött zsebkendőjébe, ezt felajánlotta a zsidónak,
azonban az visszautasította.

- Hat garast? Ennyit az ember még a földről sem szed föl. Tartsd meg pénzedet és fussál
gyalog.

Ezzel nekivágott a lónak és elhajtott.

A nap mindjobban égetett és az izzadtság csurgott a Rzepowáról. De ő a mennyire csak bírta,
emelte lábait és egy órával később Szamármezőn volt.

A ki némi földrajzi ismeretekkel bír, tudja, hogy Bárgyufaluról jövet, Szamármezőre érkezve,
az ut a mostani református templom mellett visz el, melyben azelőtt állítólag egy csodatevő
Mária képet őriztek. A templomkapuban tehát még a mai napig is, csomó koldus ül és
templomdalokat bölgve, könyöradományt kérnek. Most hétköznapon, csak egyetlen koldus ült
itt, a ki rongyai alól ujjnélküli nyomorék lábát dugta ki és egy fénymázos szelencze tetejét
magasra emelve énekelte:

„Oh te szent, te isteni
Te tiszta mennyei!”

Ha pedig elment valaki mellette, fölhagyott az énekkel, nyomorék lábát előre dugta és kiabált,
mintha nyuznák:

- Ti jó emberek! Szegény nyomorék esedez alamizsnáért! A könyörületes isten minden jóval
fogja viszonozni!

A Rzepowa, mikor meglátta, kicsomagolta a hatgarasosát és feléje nyujtva, azt mondotta:

- Vissza tud kend adni öt garast?

Csak egy garast akart néki adni, de a koldus, mikor a hatgarasost ujjai között érezte, így
kiáltott: »Hogyan, sajnáltok hat garast az Urtól? Oh, akkor az ur nem is fog megsegíteni.
Távozzál, mert baj lesz!«

A Rzepowa pedig lemondásteljesen sóhajtott: »Legyen az ur dicséretére« és folytatta utját.
Csak mikor a körtérre ért, ijedt meg. Hiszen könnyen el lehetett Szamármezőre jutni, de ottan
eltévedni, még könnyebben lehetett. Városban az ember nem olyan könnyen tud tájékozódni.

Még az ismeretlen faluban is tudakozódni kell az emberek után, hát még Szamármezőn! »El fogok itten tévedni, akár az erdőben lennék.« Gondolta a Rzepowa.

Nem maradt tehát egyéb, minthogy az embereknel kérdezősködjék. A biztos házát könnyen megtalálta, de házában arról értesült, hogy körutat tesz a kormányzóságban. Az előljáróról pedig azt mondták neki, hogy keresse a kerületben. Igen ám, de hol van az a kerület. Buta asszony, hát hol lenne, mint Szamármezőn!

Tehát kereste a kerületi hivatalt, s keresés közben rátalált egy nagy palotára, mely előtt tömérdek szekér és zsidósátor állott.

»Hol van itt a kerületi hivatal?« - kérdezte a Rzepowa egy frakkos urtól és földig hajolt előtte.

»Itt van az orrod előtt!« - hangzott a válasz.

A Rzepowa nekibátorodott és belépett a palotába.

A folyosók és ajtók egész utvesztőjét látta maga előtt és mindenik ajtón csodálatos betük. Keresztet vetett és félénken benyitott mindjárt az első ajtón. Nagy teremben volt, melyben óriási farács, akár csak egy templomban; a rács mögött frakkos ur ült, kabátján óriási aranyozott gombokkal, a kerítés előtt pedig egész embertömeg állott. Az emberek fizettek és fizettek, a frakkos pedig cigarettákat szitt és nyugtákat állított ki. A ki megkapta nyugtáját, sietve távozott a teremből. Csak most gondolt a Rzepowa arra, hogy itten előbb fizetni kell és nagyon megsajnálta, hogy hatgarasosát odaadta a koldusnak.

Nagy félénken állott tehát a rácsablak elé. De senki sem törődött vele. A Rzepowa csak áll, meg áll és csaknem egy egész órát tölt el így várakozásban; az emberek jönnek-mennek, a rács mögött fölakasztott óra vigan ketyeg, a Rzepowa pedig áll és vár.

Végre valahára mindnyájan eltávoztak és a hivatalnok az íróasztalhoz ülve, írásra készült; csak most mert a Rzepowa szólani.

- Dicsértessék az ur!

- Mi kell?

- Nagyságos előljáró...

- Ez a pénztár.

- Nagyságos előljáró ur!

- Mondtam már: ez a pénztár!

- És az előljáró ur?

- Ott! - mondotta a hivatalnok és tollával az ajtóra mutatott.

A Rzepowa újra kívül volt a folyosón. Ott?... De hol? Számtalan ajtó! Hová nyisson be? Végre a minden oldalról kijövő emberek között egy ostoros parasztot pillant meg, azonnal megszólítja.

- Atyuskám!

- No mi köll?

- Honnan való?

- Disznóhelyről. Mi bajod?

- Hol találhatom az előljárót?

- Mit tudom én?

Azután egy aranygombos urat szólított meg, a ki azonban nem viselt fecskefarku kabátot, hanem olyat, melynek könyöke lyukas volt. Ez mogorván mondotta:

- Nem érek rá!

A Rzepowa tehát újra benyitott az első ajtóba, hiszen szegény nem tudta, hogy az ajtóra ez van írva:

»Idegeneknek tilos a bemenet!«

Ő persze idegen volt, de nem is tudta elolvasni a fölírást.

Benyit tehát, körütekint és üres szobát talál, melyben az ablakhoz állított padon valaki alszik.

Egy másik ajtón át frakkos és egyenruhás urak járnak ki meg be.

A Rzepowa az alvóhoz közeledik; nem nagyon félt tőle, mert egyszerű embernek látszott és messzire elnyújtott lábain rongyosak voltak a csizmák. Egy kicsit megérintette az alvó ember vállát, az felriadt, reája bámult, aztán felordított:

- Ide tilos a bemenet!

Az asszony ijedten rohant ki és maga mögött becsapta az ajtót.

Most harmadszor került a folyosóra. Leült egy ajtó mellé és igazi paraszttürelemmel elhatározta, hogy vár, akár a világ végéig is. »Csak meg fogják tőlem végül kérdezni, hogy mit keresek itten?« gondolta. Nem sirt, csak szemeit dörzsölte, mert azok erősen viszkettek és úgy érezte, mintha a folyosó valamennyi ajtójával körben forogna körülötte. Közben pedig jöttek-mentek az emberek, az ajtók nyikorogtak, olyan láрма volt, akár egy vásáron. Végre isten megkönyörült rajta. Abból az ajtóból, mely mellett ült, egy hatalmas alaku szlachcic lépett ki, kit többször látott a plébánia templomban, mikor elment mellette, hozzáért könyökével és visszafordulva, azt kérdezte:

- Mit ül kend itt az ajtóban? Mit akar?

- Az előljáróhoz...

- Itten a kamarás található, nem pedig az előljáró. - A folyosó tulsó végére mutatott. - Ott, hol az a zöld tábla lóg! Látja kend?... De ne menjen be, mert nagyon el van foglalva, hanem várja meg itten, erre kell néki jönni!

A szlachcic eltávozott és a Rzepowa olyan tekintettel kísérte, mintha az őrangyalával találkozott volna. De még nagyon sokáig kellett várnia, míg végre a zöld táblás ajtó nyikorogva feltárult; egy már nem fiatal katona lépett ki és sietve haladt végig a folyosón. Mindjárt meg lehetett ismerni, hogy ez az előljáró. Mert jobbról-balról szaladtak utána az emberek és kiabálták: »Nagyságos előljáró ur!« - »Csak egyetlen szóra, előljáró ur!« De az mintha süket lenne, nem hallgatott senkire és sietve ment tovább. Rzepowa szeme előtt, mikor meglátta a hatalmas férfit, elhomályosodott a világ. »Történjék isten akarata szerint!« gondolta; a folyosó közepére rohant tehát és térdre borulva, kulcsolt kezeit tartotta a közeledő előljáró felé. Az megállott és az egész proceszsió vele.

- Mi baj? - kérdezte az előljáró.

- Nagyméltóságu előljáró ur...

Nem tudta folytatni. Annyira meg volt ijedve, hogy a hang torkán akadt, a nyelve pedig, mintha megdermedt volna.

- Nos, beszélj, mi bajod?

- Oh... oh... az ujonczok...

- Hogyan? Be akarják kendet sorozni? - kérdezte a nagy férfi.

A kísértet pedig kórusban megnevelte a viczcset, hogy az előljáró urat jó kedvben tartsa, az pedig udvaronczaik felé fordult:

- Kérem! Csendet kérek!

Aztán türelmetlenül fordult a Rzepowához:

- Gyorsabban! Mi baj? Nincsen időm!

De a szegény az urak nevetésénél teljesen elveszítette önuralmát, összefüggés nélkül dadogta: »Burak! Rzepa! Rzepa! Burak! Oh!«

- Ugy látszik, hogy részeg! - mondotta egyik a hallgatóságból.

- Otthon felejtette a nyelvét! - mondotta egy másik.

- Mit akar kend? - kérdezte türelmetlenül az előljáró. - Be van rugva?

- Oh Jézus Mária! - kiáltotta a szerencsétlen asszony, mert érezte, hogy az utolsó menekvés is meggyűlölt. - Nagyméltóságos előljáró ur... - nyögte.

A nagy ur tényleg el volt foglalva, mert a sorozási lajstromok összeállítása már megkezdődött, s a kerületben sok mindenre tekintettel kellett lenni. Különben is az asszonynak nem lehetett szavát venni, az előljáró tehát vállait vonogatva mondotta:

- A pálinka! az a pálinka! Pedig az asszony fiatal és szép!

Azután olyan hangon, mely elől a szerencsétlen Rzepowa legszívesebben a föld alá bujt volna, így szólt:

- Ha kijózanodtál, add be kérésedet a községhez. Az pedig írásban terjeszsz fel hozzám.

Sietve távozott, az egész tömeg mögötte szaladt és hallani lehetett, a mint mondogatták: »Nagyságos előljáró úr!« »Csak egy szóra előljáró ur!« »Nagyságos előljáró ur!«

A folyosó kiüresedett, csend volt, csak a Rzepowa gyereke kezdett visitani. Az asszony erre mintha álomból ébredne, fölemelkedett és saját maga előtt idegennek tetsző hangon álomba ringatta.

Aztán kiment a nagy házból. Kivül az ég beborult és a látóhatár végében villogott az ég. A levegő tikkasztó volt. A Rzepowa lelkiállapotát leírni nem kísérem meg, nem mondom, mit érzett, mikor újra eljött a református templom mellett.

Oh, ha Jadwiga kisasszony érezne ilyesmit, bizonyosan hatásos regényt írna, melyben a legmegátalkodottabb pozitivistákat arról igyekeznék meggyőzni, hogy léteznek a földön még eszményi lények. Abból, mit az asszony érzett, Jadwiga kisasszony olyan monológot szerkesztett volna, melyet csak le kell írni, hogy az ember óriási hatást érjen el vele. De a Rzepowa? Nevetséges! Ha a pór nép szenved, hát szenved és... nincs tovább. A Rzepowa a szerencsétlenség könyörületlen kezében úgy érezte magát, mint a madár, mely a kintzó gyerek kezébe kerül. Sötétén maga elé nézve, haladt tovább. A szél kergette és az izzadság csurgott homlokáról; annyiból állt az egész.

Csak néha, ha a beteg gyermek ajkait nyitva, nehezen lélekzett, mintha mindjárt ki akarná adni a lelkét, kiáltotta:

»Jasku! Drága, egyetlen fiacskám!« és ajkait a gyermek forró homlokára szorította.

A város elmaradt mögötte, a szabad mezőn volt, mikor hirtelen megállott, mert szemben egy részeg paraszt jött feléje.

Az égen mindjobban tornyosultak a felhők, mindenből viharra lehetett következtetni, időnkint villámlott.

De a paraszt nem sokat törődött ezzel, kabátja szárnyait meglebegtette a szél, sipkáját bal-fülére tolta és jobbra-balra támolyogva énekelte:

„A vén Örzse
A mezőre
Répa után,
Ment szaporán,
Lába között a seprővel
Kiáltotta nagy erővel
Hu, hu, hu!”

Mikor a Rzepowát meglátta, kitárta karjait és így kiáltotta:

„Gyere rózsám, angyalkám,
Adj egy csókot szaporán!”

A Rzepowa megijedt, úgy gyermeke, mint önmaga miatt, félre ugrott és futásnak indult, a paraszt utána, de mert a feje huzta lefelé, hamarosan végig hentergett a buczkákon.

Föltápászkodott, de már nem üldözte tovább az asszonyt, hanem egy követ dobott utána, olyan erővel, hogy a levegő sivitott tőle. A Rzepowa fájdalmat érzett fején, a világ elsötétedett szeme előtt, térdre dőlt, de gyermekére gondolva, összeszedte magát és sietve menekült tovább.

Csak a keresztnél állott meg, visszanézett és látta, hogy a részeg paraszt nagy távolságban dülöngve megy a város felé.

E pillanatban nyakán különös melegséget érzett, hátranyult és mikor ujjaira nézett, látta, hogy azok véresek. Szemei előtt ismét elborult a világ és a szegény asszony elalélt.

Valamivel később ismét feleszmélt. A földön ült, a kereszthez támaszkodva.

Ekkor egy kordély jött erre az országuton és abban egy fiatal ur ült az urasági nevelőnővel. A fiatal ur nem ismerte a Rzepowát, de az ismerte őt a templomból. Azon ötlete támadt, hogy megkéri a jó embereket, hogy legalább a gyermeket vegyék fel a kocsira. De hiába erőlködött, nem tudott egyetlen lépést sem tenni.

A kordély ezalatt a kereszt mellé került és a fiatal ur látva a kereszthez támaszkodó idegen asszonyt, feléje kiáltotta:

- Hé asszony! Foglalj helyet...

- Oh, fizesse meg az isten...

- A földön! A földön!

Kiáltotta a fiatal ur, ki az egész környéken nagyon élczes ur hírében állott és nevetve nógatva a lovat, a kordély gyorsan tovairamodott az országuton. A Rzepowa még azt is láthatta, mint csókolja meg a fiatal ur a nevelőnőt, azután a kocsi mindenestül eltűnt a porfelhőkben.

A Rzepowa ismét magára maradt, de nem hiába mondja a közmondás, hogy: »Asszonyokat és varangyos békákat még baltával sem lehet agyonütni.« Körülbelül egy órával később tovább vánszorgott hazafelé, bár lábai alig birták.

- Oh, hát mit vétett ez a kis gyerek, az aranyhalacska, oh istenem! - ismételte állandóan, a beteg gyermeket ziháló keblére szorítva.

Őt magát a hideg kezdte rázni, s mintha részeg lenne, dudolgatta:

A kunyhóban a bölcső áll üresen,
Puskával ment háboruba kedvesem.

A szél lerántotta fejről főkötőjét, azután a megszabadult pompás hajjal üzte játékát. Egyszerre villámlott, menydörgött olyan közel, hogy a kénzsigot érezni lehetett s az asszonynek le kellett ülni.

De ezzel feleszmélt, „Az ige testté lőn!”, az égre tekintett és reszkető hangon énekelte:

„Védelmed alatt oh Isten!”

Azután fölkelt és utnak indult. Utja most erdőn vezetett keresztül, az erdőben pedig még sötétebb és borzangatóbb volt minden. Rövid időközönként zugott és zörgött az erdő, mintha a fenyők biztatnák egymást: »Mi lesz ebből, mi lesz oh Isten?!« Azután megint néma csend honolt, míg az erdő mélyéből mintha kifelé kurjongatott volna valaki. A Rzepowa egész testében megremegett, azt hitte már a szegény asszony, hogy az összes erdei manók kiszabadultak és gunyos röhejjel törnek feléje.

- Oh, csak már az erdőn tullennék - gondolta. - Tul az erdőn áll a malom és a molnár kunyhója! - Erejének utolsó megfeszítésével, futva haladt tovább, s lihegve szivta be a nedves levegőt száraz ajkaival.

De közben megnyitak fölötte az ég csatornái és jéggel vegyes eső zuhogott alá, mintha dézsából öntenék; a szél pedig úgy fujt hozzá, hogy a fenyők földig hajoltak; az erdőt köd, gőz és esőhullám takarta. Ösvényt látni nem lehet, a fák pedig a földön fetrengenek, recsege és ropogva, az ágak törését, koppanását ki lehetett hallani a koromsötét éjszakából.

A Rzepowa úgy érezte, hogy azonnal elájul.

- Segítség! Segítség! - kiáltotta gyöngé hangon, de nem hallotta senki. A forgószél elfojtotta hangját és viaszszorította lélekzetét. Az asszony érezte, hogy nem bir tovább menni. Vállairól levette a kendőt, levetette zekéjét is, csaknem ingre vetköződött és az összes öltözetdarabokba pólyázta bele gyermekét; a közelben meglátott egy szomorufüzfát, csaknem négykézláb mászott alája és gyermekével együtt a bozótba esett.

- Istenem, vedd magadhoz lelkemet! - susogta elhaló hangon.

Szemeit lehunyta. A vihar még dühöngött egy ideig, aztán csend lőn. Közben éjjel lett, a csillagok ki-kikandikáltak a felhők közül. A füz alatt pedig ott feküdt a Rzepowa mozdulatlan alakja.

- Gyü te! - kiáltotta egy hang a sötétben.

Kis vártatva keréknyikorgást és a lólábak csoszogását lehetett hallani, a mint a pocsolyába belemélyesztették patáikat. Herschko volt a tejbérlő, valami fehérét vett észre a bozótban, megállította a lovakat és leszállt a kocsiról, megnézni, mi van ott.

X.

Az őrangyal győzelme.

Herschko felpakkolta a Rzepowát gyermekével együtt, Bárgyufaluba vitte. Az uton találkozott Rzepával, ki, mikor látta, hogy vihar közeledik, kocsival ment a felesége elé.

A szegény asszony éjszaka és másnap betegen feküdt, de azután feltápáskodott, mert gyermeke beteg volt.

Jöttek a komaasszonyok és megáldott barkával megfüröszttették, az öreg kovácsné fekete tyukkal a rosta alatt, ráolvasott a betegségre. A gyermek jobban lett, de nagy baj volt az apjával, ki mindennap jobban és jobban pálinkában kereste a vigasztalást.

Mikor az asszony a hosszú uton szerzett betegségből föleszmélt, köszönet helyett azt mondotta néki:

- A városban szaladgálsz és az ördög elviszi a gyermeket. Szerencséd, hogy nem lett komolyabb baja, mert alaposan elláttam volna a bajodat.

Ez a hálátlanság keserüséggel töltötte el lelkét.

A gond pedig a házi béke megbontója, Rzepa egészen megváltozott, s akár józan jött haza, akár részegen, rosszul bánt az asszonnyal. Néha pillanatra megbánta durvaságát, aztán lett minden újra úgy, a hogyan volt.

Az ember tudta, hogy sorsát már el nem kerülheti. Néhány napon át rossz gondolatokkal volt eltelve, de aztán elment és meggyónt a vikáriusnak. De bár a helyettes másnapra is a templomba rendelte, ő másnap a korcsmába ment. És odajárt mindig. Az emberek, kik eleinte sajnálták, azt mondták, hogy a bíró meg a jegyző helyesen cselekedtek, mikor megszabadították a községet ettől a korhelytől.

De nemcsak Rzepáról, hanem a Rzepowáról is furcsa híreket kezdtek a szomszédasszonyok terjeszteni.

A Rzepowa hallotta - mikor vizért volt a kutnál - mint csufolják a gyermekek:

- Itt megy a katonás asszony!

- Nem katonás asszony az, hanem az ördög felesége!

A Rzepowa nem szólt rá semmit, hanem ment tovább, de látta, mint vetnek a gyerekek keresztet.

A korcsma előtt, mikor arra ment, az ajtó előtt állott Smül, hosszuszáru cseréppipájával a fogai között. Mikor meglátta az asszonyt, feléje kiáltott:

- Hé! Rzepowa!

- Mit akar kend? - kérdezte az asszony és megállt.

- Volt kend a községházán?

- Voltam,

- Volt a papnál?

- Voltam.

- Volt az uraságnál?

- Voltam.

- Volt a kerületnél?

- Voltam.

- És semmit sem ért el kend?

A Rzepowa csak sóhajtással felelt, Smül pedig rákezdte:

- Nü, kend nagyon ostoba, ostobább nincsen egész Bárgyufaluban. Minek mentetek mindenfelé?

- Hát hová fordultam volna?

- Hová?... Hát mire irták a szerződést? Papirosra! Ha nincsen papiros, nincsen szerződés! Nú, és ha el lesz tépve a papiros, megvan semmisítve a szerződés.

- Igen, igen, ha a papiros nálam lenne, már régen darabokra téptem volna.

- Nú és nem tudja kend, hogy az írás a jegyzőnél van?... Nú, hiszen kendnek nagy hatalma van a jegyző felett, én tudom, ő maga mondotta: »Ha a Rzepowa eljön hozzám és megkérlel, én szétépelem azt az írást - mondta ő!

A Rzepowa egyetlen szót sem szólt, csak fölkapta a vizkorsóját és ment vele a jegyző háza felé.

Épen alkonyodott.

XI.

Vége a kellemetlenségnek.

Az égen már ott fénylettek a csillagok, mikor az ajtó nyikorgott és a Rzepowa kunyhójába lépett. Mintha a lábai gyökeret vertek volna, úgy állt meg az ajtóban, mert azt várta, hogy Rzepa, mint rendesen, most is részegen fekszik a korcsma valamelyik padja alatt.

Rzepa pedig itt ült a ládán, két kezét ökölbe szorítva térdein nyugtatta és komoran tekintett maga elé a földre. A tüzhelyen a szénparázs csillogott.

- Hol voltál? - kérdezte Rzepa sötéten.

Felelet helyett az ember lábaihoz dőlt és sirva, zokogva mondotta:

- Wawrzon! Wawrzon! érted, csak érted dobtam oda magamat a szégyen martalékaul. Megcsalt, elámitott, azután elkergetett. Wawrzon, legalább te sajnálkozzál rajtam! Mindenem! Wawrzon! Wawrzon!

Rzepa a láda mögül baltát vett elő.

- Nem, - mondotta nyugodt hangon - véged közeledik. Bucsuzzál ettől a világtól, mert nem látod többet. Te szegény, te nem fogsz többet a kunyhóban ülni, hanem a temetőben fogsz feküdni... Te...

Csak most nézett az asszony rémülten az emberre.

- Meg akarsz ölni?

- Ne tékozz az időt Marysiko!... Vessél keresztet és aztán mindennek vége: nem is fogod érezni.

- Wawrzon, igazat beszélsz?!

- Tedd fejedet a ládára...

- Wawrzon!

- Tedd fejedet a ládára! - ordította, s ajkai már tajtékzottak.

- Oh! Jézus segits! Segitség! Segitség! Se...

Tompa ütés hangzott, majd nyögés és a fej levágódása a padozatra; azután második ütés és halk nyöszörgés és utána még több ütés következett.

A vér szétfolyik a padlón, a tüzhelyen elhamvadtak a széndarabok.

A Rzepowa testén didergés rángatódzik végig, aztán elnyulik és mozdulatlanul fekszik.

Röviddel később a sötétséget tüztenger világította meg.

Az urasági épületek magas lángokkal égtek.

Epilog.

Most pedig olvasóim bizalmasan közlök veletek valamit: Rzepát be sem sorozták volna. Az olyan szerződésnek, melyet a csárdában irtak alá, nem lett volna érvényessége.

De a parasztok nem értenek az ilyen dolgokhoz, s hála a semlegességnek, az u. n. intelligencia sem sokat tud róluk.

Zolzikiewicz urfi, ki mindezt tudta, arra számított, hogy az ügy hosszan el fog nyulni, s a rémület karjai közé fogja kergetni az asszonyt.

És a nagy férfit jól számított. Azt kérdezitek, mi lett belőle? Rzepa, mire a vörös kakast odaültette az uraság házának tetejére, elment, hogy az urfival is leszámoljon. De felhangzott a kiáltás: Tűz van! s erre az egész falu talpra állt. Ez pedig megmentette Bárgyufalu kormányzóját.

Még mindig jegyző Bárgyufalun, de reméli, hogy nemsokára megválasztják békebirónak.

Épen most fejezte be Ubryk Borbála megható történetének olvasását és most már tántoríthatatlanul hiszi, hogy egy szép napon Jadwiga kisasszony mégis csak megszorítja kezét az asztal alatt.

Vajjon a remények valósággá lesznek, a választás és a kézszerítés bekövetkezik-e, majd megmutatja a jövő.

MŰÉSZSZERELEM.

I.

A műterem, melyben Swiateckivel együtt festettünk és laktunk, nem volt megfizetve, egy azért, mert mindkettőnk együttvéve talán öt rubellel rendelkezünk, de azért is, mert a házbérfizetés ellenszenves volt nekünk, szinte undorral töltött el bennünket.

A festőről azt hiszik, hogy tékozló, de én inkább iszom el a pénzemet, semhogy házigazdámra házbér fejében tékozzam.

A hányszor a derék ember feljött hozzánk, a mi rendszerint korán reggel történt, hogy a hátralékos bért követelje, Swiatecki mindig felkőnyökölt nyugvóhelyén, egy a padlón fekvő szalmazsákon, melyre takaróul a török függönyt tettük, a melyet nappal háttérnek használtunk, mondom, felkőnyökölt nyugvóhelyén és siri hangon mondotta:

- Jó, hogy látom, mert azt álmodtam, hogy ön meghalt.

A házigazda babonás volt és azonnal a bekövetkezendő halálra gondolt, erre nagyon megzavarodott; Swiatecki azonban végig vágódott a szalmazsákon, hátára feküdt, kinyújtotta lábait, keresztbe tette kezeit a mellén és tovább beszélt:

- Így láttam, ni! Fehér keztyű volt kezein, roppant hosszú ujjakkal és lakkcipő a lábain, de egyébként alig változott meg.

Én pedig hozzátoldottam:

- Néha az ilyen álmok nem teljesülnek.

Ez a »néha« láthatólag kétségbeejtette házigazdánkat. A dolog azzal végződött, hogy dühös lett, az ajtót nagy zajjal becsapta maga mögött és káromkodva rohant le a lépcsőn.

Azért a jó fiu sohasem tudta magát arra határozni, hogy a végrehajtót nyakunkra küldje.

Igaz ugyan, nagyon kevés holmink volt, mit el lehetett volna tőlünk venni, s házigazdánk kétségtelenül úgy számított, ha műtermünket a mellette levő konyhával más festőknek adja bérbe, csak oly rosszul jár, vagy még rosszabbul, mintha továbbra is bennünket tart benne.

De a »fogás« hamarosan hatástalanná lett, házigazdánk megbarátkozott a halál gondolatával. Swiatecki épen egy trilógiát tervezett Würtz genre-ében és pedig: »A halál«, »A temetés«, és »A tetszhalott ébredése.« Természetesen házigazdánknak mind a három képben szerep jutott volna.

Az ilyen halálhistóriák képezték Swiatecki különlegességét, mint ő maga mondotta, »Nagyhullákat, kishullákat és középhullákat« festett. Kétségtelen, hogy ezért nem veszi senki a képeit, mert különben tehetséges festő. Most a párisi »Salon«-ba küldött két nagy hullát, én pedig »Zsidók a Visztula partján« című képet küldöttem el, melyeket a »Salon« katalógusában »Zsidók Babylon folyói mellett« címűnek kereszteltek el (tekintettel a francziák páratlan földrajzi jártasságára) és most türelmetlenül vártuk a jury ítéletét.

Swiatecki persze már el volt készülve arra, hogy lehető legrosszabban fog a dolog végződni: a juryt a legtökéletesebb hülyékből válogatták össze, ha pedig véletlenül nem úgy történt, akkor mi vagyunk a hülyék, képeink hülyeségek és ha díjat nyernének, ez a hülyeség netovábbja lenne.

Szinte lehetetlen leírni, hogy ez a ficzkó két évi együttlétünk alatt mennyire elkeserítette az életemet. Vágyainak netovábbja, hogy erkölcsi nagyhullának tartsák. Így például az iszákost

tetteti, pedig egyáltalán nem részegeskedik. Két három pohár pálinkát leönt a garatján és körültekint, vajjon megfigyeljük-e, ha pedig nem tesszük, egyikünket könyökével oldalba löki és az üres poharakra mutatva, siri hangon mondja:

- Alaposan sülyedtem, ugy-e bár?

Azt feleljük, hogy bolond.

Erre aztán dühbe jön; mert semmi sem bosszantja annyira, mintha erkölcsi hanyatlásában kételkedünk.

Pedig alapjában véve derék ficzkó.

Egy alkalommal Zell mellett a Saltzkammergutban eltévedtünk.

Miután az éj közelgett és a nyaktörés nem tartozott a lehetetlenségek közé, Swiatecki így szólt:

- Wladek komám, te vagy köztünk a legtehetségesebb, kár lenne érted. Előre megyek... Ha le-repülnék, úgy mozdulatlanul maradsz helyeden reggelig, s akkor majd csak segítesz magadon.

- Nem te fogsz elől menni, hanem én - mondtam - mert az én szemeim jobbak.

Erre így válaszolt:

- Ha ma nem töröm ki a nyakamat, máskor adom ki lelkemet az árokban: nekem úgy is mindegy.

Ezen aztán összevesztünk.

Közben egészen besötétedik.

Végre elhatároztuk, hogy sorsot huzunk. Megtörténik. A zsebkendő csücskös vége Swiatecki-nek jut és ő elől megy. Óvatosan haladtunk a hegygerincz mentén. Kezdetben az ut elég széles, de mind szűkebb lesz. A mennyire észrevehetjük, jobbra balra meredek határolják az ösvényt.

A hegygerincz még keskenyebb lesz és a mi még annál is rosszabb, lábaink alatt a korhadt sziklából egész darabok málnak el.

- Négykézláb fogok mászni, - mondja Swiatecki, nem megy már másként.

Tényleg másként nem is volt lehetséges; négykézláb vándoroltunk tovább, akár két csimpánz.

Nemsokára azonban azt kellett észrevennünk, hogy ez sem használ. A sziklahát most már nem szélesebb egy lónyeregnél. Swiatecki leül, én mögötte és kezeinkre támaszkodva, lassan előretoljuk magunkat, a mi nadrágjainknak persze nem előnyös multság.

Néhány percz mulva Swiatecki hangját hallom:

- Wladek?

- Mi baj?

- A sziklahátnak itt vége szakad?

- Nos és?

- Ugy látszik, hogy mélység következik.

- Fogjál egy követ és dobjad le... Majd meghalljuk, milyen mélyre esik.

Hallom, a mint Swiatecki a sötétben a sziklán kotorász. Aztán így szól:

- Vigyázz, dobok!

Mindketten feszült figyelemmel hallgatózunk. - - - Semmi nesz.

- Hallottál valamit?

- Semmit.

- No szép csávába jutottunk. Lesz vagy száz öl mélységü.

- Hátha még egyszer dobnál!?

Swiatecki nagyobb követ talál és leejti.

Semmi visszhang.

- Ördögbe is, - kiáltja Swiatecki, hát nincsen ennek a meredeknek partja?!

- Mindegy, nem tehetünk mást, minthogy reggelig mozdulatlanul ülve maradunk.

Tehát maradunk. Swiatecki egy ideig azzal mulattatja magát, hogy még néhány követ dob. Eltelik egy óra és újra egy; ekkor Swiatecki megszólal:

- Wladek, nehogy elaludjál!... Nincsen cigarettád?

Kitűnik, hogy cigarettám van, de gyufánk nincsen. Kétségbeejtő!

Alig lehet éjfél után egy óra.

Az eső is kezd szitálni. Köröskörül áthatolhatlan sötétség. Meggyőződünk arról, hogy nekünk, kik mindig emberek között élünk, mindegy, akár városban, akár falun, fogalmunk sem volt eddig arról, hogy mi az a csend. Mert ez a csend, mely körülvesz bennünket, szinte a fülünkbe harsog.

Csaknem hallom a saját vérkeringésemet, szívem verését egészen jól hallom.

Kezdetben érdekel ezen helyzet. Koromsötét éjszakában a sziklaháton egy meredek szélén, akár lóháton mozdulatlanul ülni, bizony nem a legkedvesebb szórakozás.

De nemsokára hüvös, sőt hideg lesz a levegő és ráadásul Swiatecki bölcsekedni kezd:

- Hát mi is az élet? Az élet egyszerűen, disznóság. Azt mondják: művészet. Művészet!... No, hogy engem a művészetemmel együtt... A természet majmolása, azonfelül gázság is... Kétszer láttam a »Salon«-t. Annyi képet küldtek oda, hogy a vászonból szalmazsákokat lehetne csinálni az egész világ zsidósága számára. No és mi volt mind? A kalmárok izlése szerinti kotyvalék! Spekuláció a zseb és a gyomor megtömésére! A művészet anarkiája! Semmi egyéb! Ha a művészet, az igazi művészet képviselve lett volna, kétségtelenül megüti a guta! Szerencsére azonban valódi művészet nem is létezik a világon... csak természet létezik... Lehet, hogy a természet is disznóság... Legjobb lenne innen leugrani, azzal vége. Meg is tenném, csak pálinkám lenne. De mert nincsen, nem teszem, mert megesküdtem, hogy józan állapotban nem megyek a másvilágra!

Megszoktam már Swiatecki ostoba csacsogását, de itten a nagy csendben, elhagyottságban, hidegben, sötétségben, a meredek szélén, engem is komorrá tett; szerencsére kidühöngte magát és elhallgatott. Néhány követ dobott még, néhányszor ismételte: »Semmi nesz!« azután órákon át hallgattunk mindketten.

Ugy tűnt fel nékem, hogy nemsokára virradni fog, hirtelen fejünk fölött károgást és szárnycsattogást hallottunk.

Még mindig sötét volt és semmit sem láthattam. De meg voltam arról győződve, hogy sasok keringenek a meredek körül; a károgás egyre hangosabb lett. Csodáltam, hogy annyi hang hallható, egész sereg sasnak kellett itt lenni. De minden esetre a hajnal közeledését jelezte.

Igy nemsokára láthattam a sziklapartra támaszkodó kezeimet, azután Swiatecki vállai lettek láthatóvá, akár egy fekete árnykép fekete háttéren. De a háttér láthatólag halványodott. Gyönyörű halványszürke színület csillámlott a sziklákon által, aztán Swiatecki vállaira származott át, mindjobban eloszlatta a sötétséget, mintha valaki ezt ezüstfolyadékkal öntené le, mindig többel és többel, hogy a feketéből szürkébe, a szürkéből gyöngyszinbe keveredik. Egyben az egész nedves fanyarság uralta; nemcsak a szikla, de a levegő is nedves volt.

Világosabb, mind világosabb lett.

Nézem a világosodást, s a színváltozást igyekszem megjegyezni és gondolatokban utána festeni. Ekkor Swiatecki megzavarja merengésemet, dühösen kiált:

- Pfuj! milyen szamarak vagyunk!

És egyszerre csak eltűnik.

- Swiatecki, - kiáltom ijedten, - mit művelsz?

- Ne ordíts, hanem nézzél!

Előre hajolok és mit látok? Egy sziklaszélen ülök, mely alatt alig méternyi mélységben nagy rétség terül el.

Sűrű moha fogta föl a ledobált köveket és fojtotta el az esés hangját, a rét sima volt, akár egy szőnyeg; távolban, egy ösvényen varjuk körülkárognak valamit, ezeket tartottam sasoknak. Csak le kellett volna a sziklaszélről csusznunk és hazamehettünk volna. E helyett fogvaczogva ültünk egész éjjel a sziklaszélen!

Nem tudom honnan van, hogy most másfél év után egyszerre oly tisztán emlékszem ez éjjeli történetre, pedig a gondolattársulás épen nem volt helyén, mert most a házbért követelő házigazdát vártuk a műterembe.

Ez a visszaemlékezés különösen bátorságot öntött belém és vidáman mondtam Swiateckinek:

- Emlékszel Antek, mikor azt hittük, hogy meredek szélén ülünk és kiderült, hogy síkság fekszik előttünk? Így lehet ez most is. Szegények vagyunk akár a templomegerek, a házigazda ki akar dobni a műteremből, s mégis minden jóra fordulhat. Nem nyilhat meg előttünk a hirnév, a pénz valamelyik forrása?

Swiatecki épen a szalmazsákon ült és egyik csizmáját huzva, azt morogta, hogy az élet abból áll, hogy az ember reggel felhuzza és este leveti a csizmáit, s csak annak van esze, ki elég bátor magát felakasztani; ha ő eddig nem tette, az azért van, mert nemcsak egyike a legnagyobb szamaraknak, hanem ráadásul még gyáva ficzko is.

Optimisztikus kijelentéseimre abba hagyta nézetnyilvánításait és harcsaszemeit reám meresztette.

- Annyi bizonyos - mondotta, - hogy néked okod van a bizalomra; tegnapelőtt Suslowski kidobott házából és leánya szivéből, ma meg házigazdád készül kidobni a műteremből.

És Swiateckinek - sajnos - nagyon igaza volt. Három nappal ezelőtt még Suslowski Kazia jegyese voltam és kedden reggel... ugy van! kedden reggel atyja a következő tartalmu levelet intézte hozzám:

Tisztelt uram!

Szüleinek tanácsára leányom beleegyezett abba, hogy megszüntet egy olyan viszonyt, mely szerencsétlenné tette volna. Igaz ugyan, hogy anyja keblén és atyja házában mindenkor menhelyet talált volna, de nekünk, szüleinek, kötelessége az ilyen végső esetet megakadályozni. Nemcsak az ön anyagi helyzete, de könnyelmű jelleme, melyet

minden erőlködése daczára sem tudott eltitkolni, arra készítetnek bennünket és leányunkat, hogy visszaadjuk önnek szavát és minden további összeköttetést megszüntessünk önnel, a mi különben ön iránti jóakaratomkat egyáltalán nem kisebbiti.

Kiváló tisztelettel

Suslowski Heliodor,
az egykori kincstárhivatali bizottság
nyugalmazott főnöke.

Igy szólt a levél.

Hogy anyagi viszonyaim nem voltak fényesek, sőt még csak kedvezőek sem, azt félig-meddig el kellett ismernem. De hogy mit akart ez a szenvelgő majom a jellememmel, azt nem tudom megérteni.

Kazia fejecskéje a directoire-idő typusára emlékeztet, s bizonyára kitünően illenék néki, ha az akkori idő divatja szerint fésülködne. Sőt megkísérlettem, hogy erre reábirjam, de hiába, mert ő az ilyesmihez nem ért. Ellenben arczsine oly meleg színületű, mintha Fortuni festette volna.

Már ezért is bensőleg szerettem és így Suslowski levelének vétele után olyan voltam, mintha megmérgezték volna. Csak harmadnapra, s akkor is csak estefelé könnyebbültem meg, mert azt mondtam magamnak: »Elvégre is, ha nem, hát nem.« A csapás keménységét főleg az enyhítette, hogy a fejem tele volt a »Salon«-nal és zsidóimmal. Meg voltam arról győződve, hogy a kép meglehetősen, ámbár Swiatecki megjósolta, hogy még a »Salon« előszobájában sem adnak néki helyet.

Éppen egy éve volt, hogy festését megkezdtem, még pedig a következő inspiráció alapján:

Egy este a Visztula partján sétáltam és látom, mint zuzódik szét egy gyümölcsessel megrakott csolnak; az utcagyerekek kihalászatják a gyümölcsöt a vizből, a partról pedig nézi a dolgot az egész zsidócsalád, oly kétségbeesetten, hogy nem is képes jajgatni, csak kezeiket tördelik és bálványok gyanánt, mozdulatlanul bámulnak a vízre. Közöttük egy öreg zsidó, valóságos pátriárka - a megtestesült nyomoruság; egy agg zsidóasszony; egy ifju zsidó, valóságos óriás, akár egy makkabeus; egy fiatal leány, ugyan szeplős, de az orr és a száj nagyon jellegzetesek, azután még két zsidógyerek. Esteledik; a folyamodon rézszínű visszfények láthatók - egyenesen nagyszerű! A szász sziget fáit egészen bepólyázza az estpirkadás, messzebb a víz széles tükre és minő színpompa! - vörös, halványkék, csaknem aczélszürke, aztán megint biborba és ibolyaszínbe alakulva át. A levegőtávlat - gyönyörű! és az átmenet egyik színületből a másikba, oly pompás, annyira elragadó, hogy az ember lelke kéjjel telik meg tőle. Körös-körül minden csendes, fényes, nyugodt. Az egészet olyan buskomorság takarja, hogy az ember bögni szeretne - és ez a csoport, busulva úgy ül ottan, mintha mindannyi gyermekkorától fogva a műtermekben mintát állt volna!...

Villámszerűen támadt az ötletem: nesze, itt a képed!

Festőszekrényem, melyet soha el nem hagyok, most is velem volt, s azonnal hozzáfogtam a vázlatához. Előbb még odaszóltam a zsidóknak:

- Így maradjatok, meg ne mozduljatok! Mire az est megjő, egy rubelt keresett mindenik!

Zsidaim azonnal megértették, hogy miről van szó, s meg nem mozdultak, mintha gyökeret vertek volna. Én pedig rajzolok és rajzolok! Az utcagyerekek kijöttek a vizből és hallom, mint mondják hátam mögött:

Nézd a festő, hogy lopja!
És azt mondja, hogy alkotja!

De én ugyancsak versben válaszolok és annyira megnyerem tetszésüket, hogy nem dobálják a zsidókat és nem háborgatnak munkámban.

De váratlanul csoportomnak jó kedve támad.

- Zsidók! - kiáltom - busulni!

És az öreg válaszol:

- Bocsánatot festő ur, minek busuljunk, ha az ur mindegyikünknek egy rubelt ad? Busuljon, a ki nem keres!

Azzal kellett megfenyegetnem, hogy nem fizetek.

Két estén át vázolok, azután még két hónapot töltöttünk a műteremben. Mondhat Swiatecki akármit, a kép jó, mert nem hideg és teljességgel természetes. Még a zsidóleány szeplőit is megfestettem. Az arcok lehetnének szebbek, de nem lehetnek sem igazabbak, sem jellemzőbbek.

A kép annyira lefoglalta minden gondolatomat, hogy Kazia elvesztéséért is vigasztalt. És mikor Swiatecki emlékembe hozta a históriát, úgy tetszett, mintha örökkévalóság előtt történt volna. Közben Swiatecki felhuzta másik csizmáját is és én fölállítottam a samovárt.

A reggeli zsemléket hozza most be az öreg Antoniowa, kit Swiatecki már egy teljes év óta hiába biztat, hogy akassza föl magát. Leültünk a teaasztal mellé.

- Szeretném tudni, miért vagy oly jókedvű? - kérdezi Swiatecki ingerelten.

- Magam sem tudom! Meglátod, valami különös fog velünk történni.

E pillanatban a műteremhez vezető lépcsőről nyikorgás hallatszik be.

- A házigazda! Ime, a különös, a mit vársz! - mondja Swiatecki.

Azzal a forró teát gyorsan lenyeli, úgy hogy a szeme könybe lábad tőle, gyorsan fölkel és mivel konyhánk képezi az átjárót, a műteremben a jelmezek mögé rejtőzik és rejtekhelyéről halkan felém szól:

- Beszélj te vele drágám, hiszen tégedet roppantul szeret!

De már én is a jelmezek mögött vagyok és visszaszólok:

- Ugyan teérted valósággal rajong. Sokkal czélszerűbb, ha te tárgyalasz vele!

Ekkor kinyilik az ajtó és ki lép be rajta? nem a házigazda, hanem a Suslowskiék portása.

Mindketten előre rohanunk.

- Levelet hoztam az urnak! - mondja a portás.

Átveszem a levelet... Zeusra mondom: Kaziától! Letépem a boritékot és ezt olvasom.

»Meg vagyok arról győződve, hogy szülőim megbocsátanak nekünk. Jőjjön azonnal, tekintet nélkül a korai időre. Épen a szász kert ivócsarnokából jövünk. K.«

Ugyan halvány fogalmam sincsen arról, hogy mit bocsáthatnának meg nékem a t. szülők, de nem is érek rá ezen tépelődni, mert az ámulattól nem tudok mit gondolni...

Csak néhány pillanat mulva adom át a levelet Swiateckinek és így szólok a portáshoz:

- Barátom!... Mondjad a kisasszonynak, hogy azonnal ott leszek... Várjál!... nincsen aprópénzem, de itt van egy háromrubeles (az utolsó!) váltsd föl, egy rubel a tiéd, a többit hozzad vissza.

Mellesleg megjegyezve, a nyomorult zsebrevágta a három rubelt és nem mutatkozott többé. A szörnyeteg tudta, hogy a Suslowski-házban nem fogok három rubel miatt botrányt előidézni s kiaknázza a helyzetet. De e pillanatban még ezzel sem törődtem.

- Nos, mit szölsz hozzá? - kérdeztem Swiateckitől.

- Semmit. Minden barom megleli a mészárosát.

Oly sietve öltözködtem, hogy Swiatecki részére nem találtam alkalmas és illő szitkot.

II.

Negyedórával később Suslowskiék lakásán csengettem.

Kazia maga nyitott ajtót. El van ragadtatva... még magán viseli az álom melegét és a reggel üdeségét, melyet világoskék kartonruhájában hozott a kertből, a kalap, melyet már letett, kissé összekuszálta a haját. Az arcza nevet, szemei nevetnek, nedves ajkai nevetnek... Valóságos tavaszi reggel! Megfogom kezét és könyökig csókokkal halmozom el. Ő azonban fülemhez hajol és kérdez:

- Nos, ki tud jobban szeretni?

Azután kezemnél fogva vezet szüleihez. Az öreg Suslowski olyan mint egy római, ki egyetlen gyermekét *pro patria* a halálnak áldozza; az anya könyeit kávécsészéjébe hullatja, mert reggelinél ülnek mindketten. De midőn belépünk felemelkednek és Suslowski papa így szól:

- Az eszem és kötelességem azt parancsolják, hogy azt mondjam: »nem!« de az apai szívnek is jogai vannak - ha ez gyöngeség, úgy ítéljen el érte az isten!

Azzal égne mereszti szemeit, annak jeléül, hogy kész rendelkezésre állani, ha az égi bíróság azonnal jegyzőkönyvbe óhajtaná vallomását venni. Soha életemben nem láttam semmit, a mi rómaiabb lett volna, kivéve talán a szalámit és makkarónit, melyet a sétányokon árulnak. A pillanat annyira ünnepies, hogy még egy viziló is szétfolynék a meghatottságtól. A hangulat ünnepélyességét pedig még fokozza Suslowski asszony, ki karjait tárva, könnyektől náthás hangon mondja:

- Gyermekeim! Ha valaha az életben rosszra fordulna sorsotok, úgy meneküljete - ide! - és e szavaknál a keblére mutat.

Még csak az kellene! Alapos butoncznak kellene lennem, ha oda menekülnék!... No, ha még Kazia kínálna ilyen menhelylyel, megjárna! Mindamellet az öreg nyíltszívűsége meglep és szívem hálaérzettel telik meg.

Megindultságomban egyik csésze kávét, a másik után hajtom fel, úgy hogy az öreg nyugtalan pillantásokkal nézi hol a kávémasinát, hol a tejeskannát. Kazia szorgalmasan töltöget, míg én igyekszem az asztal alatt lábacskaít a lábammal érinteni; de ő visszahuzza lábát és csaknem észrevehetetlen módon csóválja meg fejecskéjét és oly negédesen mosolyog, hogy szinte érthetetlen, miért nem bujok ki örömben a bőrömből.

Még egy egész órán át maradok, de végre is mennem kell, mert a műteremben Bobus vár reám, ki rajzleczkéket vesz tőlem és mindig czimeres névjegyét adja át nekem, mint utalványt, de a melyet leggyakrabban elveszitek. Kazia és a mama az előszobáig kísérnek, a mi boszant, mert azt óhajtottam, hogy csak Kazia kísérjen. De milyen ajkakkal bir ez a leány!...

Utam a sétányon visz át. Egész csomó ember tér vissza az ivócsarnoktól... Észreveszem, hogy megpillantásomkor az emberek megállnak. Hallom, a mint körülöttem susogják: »Magórski!

Magórski! ez ő!«... Leánykák, kiknek csodálatraméltó idomjai a mindenféle ruhák alatt kidomborodnak, olyan pillantásokat vetnek felém, melyek azt látszanak mondani: »csak jőjj, mindenre készek vagyunk!« Ördögöt! hát mi bajuk van? Olyan hires vagyok, vagy mi! Az egészből semmit sem értek.

Tovább megyek - a história ismétlődik!... A kapubejáratban, a lépcső alján a házigazdámba ütközöm, akár egy csolnak a sziklához. Jaj nekem, a házbér!

De a házigazda mosolyogva közeledik és így szól:

- Uram, bár sokszor terhére voltam, mégis elhiheti, hogy ön iránt... De engedje meg inkább, hogy...

E szavaknál szenvedélyesen a nyakamba borul. Hah! értem! Swiatecki bizonyosan közölte véle, hogy nemsokára megnősülök, s a derék ember reméli, hogy ezentul pontosan kapja meg a házbért. Hát... csak reméljen!...

Fölsietek, szinte röpülök. Utközben hallom, hogy nálunk nagy a láрма. Besietek. A műterem sötét a füsttől. És mennyien vannak! Ott van Rzysinski Julek, Poterkiewicz Wach, Cepkowski Franck, az öreg Sludoki, Karminski, Michalak Voitek - mindnyájan azzal mulattatják magukat, hogy az elegáns Bobust ide-oda lökdösik a szobában. Mikor megpillantanak, a már félig holt Bobust a műterem közepén hagyják és pokoli lármát csapnak:

- Gratulálunk! Gratulálunk! Gratulálunk!

- Emeljétek föl!

A következő pillanatban már fölkapnak a földről és többszörösen a levegőbe röpitenek, mialatt olyan bögést visznek véghez, akár csak egy bögő majomcsorda.

Végre talpaimra jutok, megköszönöm a szerencsekivánatokat és megígérem nekik, hogy esküvőmön mindannyian ott lesznek, első sorban pedig Swiatecki, kit ezennel vőfélynék nevezek ki...

De Swiatecki égnek emeli karjait és így szól:

- Ez az oktondi azt hiszi, hogy eljegyzéséhez gratulálunk.

- Hát mihez?

- Hogyan? Nem tudod még? - kérdezik egyszerre többen.

- Semmit sem tudok, mi az ördögöt akartok tőlem!

- Adjátok oda a Sárkányt! A »Sárkány« reggeli számát! - kiáltja Poterkiewicz Wach.

Ideadják tehát a »Sárkány« egy lappéldányát és össze-vissza kiabálják:

- A sürgönyöket nézzed! Csak a sürgönyöket! Nézem tehát a sürgönyöket és a következőt olvasom:

»(A »Sárkány« saját távirata). Magórski képe Zsidók Babylon folyóinál, az ezidei Salonban a nagy aranyérmet nyerte el. A kritika a mester dicséretére nem talál elég szavakat. Wolff Albert a képet »jelenség«-nek mondja. Hirsch báró 15000 frankot kínál érte.«

- Elájulok! Mentsetek meg! Az eszem megáll, egyetlen szót sem tudok szólani. Hiszen jól tudtam, hogy a kép sikerült, de ilyen sikerről még csak nem is álmodtam!

A »Sárkány« kezeimből a földre hull.

Fölveszik és a »Legujabb« rovatból következőket olvassák föl:

1-ső tudósítás: Magától a mestertől tudjuk, hogy festményét szép székvárosunkban is kiállítani szándékozik.

2-ik tudósítás: Az itteni művészegyesület alelnöke kérdést intézett a mesterhez, vajjon festményét Varsóban ki fogja-e állítani, mire a mester azt felelte: »Jobb szeretem, ha művemet Párisban nem adják el, minthogy Varsóban ki ne állítsák!« Reméljük, hogy ezt a gyönyörű mondást utódaink el nem felejtik és a mester halála után, (mely minél később következék be), emlékoszlopára vésetik!

3-ik tudósítás: A mester anyját a párisi sürgöny annyira felizgatta, hogy az öreg urnő az izgalomtól beteg lett.

4-ik tudósítás: Lapunk zártakor örömmel arról értesülünk, hogy a mester anyja már jobban érzi magát.

5-ik tudósítás: Mesterünk Európa összes nagyobb városaiból felszólításokat kap, hogy festményét állítsa ki.

Ezek az óriási hazugságok magamhoz tértenek. Ostrzynski, a »Sárkány« szerkesztője és Kazia titkos imádója, úgy látszik megtévelyodött, mert ez a dolog tényleg túl megy a mértéken. Bizonyos, hogy festményemet első sorban Varsóban fogom kiállítani, de ad 1. még senkivel sem beszéltem erről, ad 2. a művészegyesület alelnöke nem intézett kérdést hozzám, következésképpen nem felelhettem neki semmit, ad 3. az anyám kilencz évvel ezelőtt meghalt és végül sehonnan felszólítást képem kiállítása végett nem kaptam.

De ugyanazon pillanatban rémitő gondolat cikázik agyamon keresztül: ha a távirat éppen annyira igaz, mint a többi tudósítás! Vajjon Ostrzynski, kit - dacára annak, hogy a szülők az ő pártján voltak, - Kazia fél évvel ezelőtt kikoszorózott, most csak gunyt üz velem!? Akkor »fejével fizet, vagy hasonlóval,« mint egyik librettista mondja valamelyik operettben! A kollégák megnyugtattak; ha a tudósítások a szerkesztő tollára vallanak is, de a távirat nem lehet koholmány.

Ekkor Kłozewicz Stach érkezik meg és az »Egyenlítő« reggeli számát hozza magával. A táviratot az »Egyenlítő« is közli. Megkönnyebbülök.

A szerencsekivánatok megújulnak.

Az öreg Sludecki, kinek még a lelke is hamis, de a szava mézédés, megszorítja kezemet és így szól:

- Istenemre mondom! Mindig bízom a tehetségében, kedves kolléga és mindig védelmeztem - a mennyiben a hányszor csak alkalom kínálkozott, számárnak mondott - különben talán nem is veszi jó néven, drága kolléga ur, hogy a magamfajtájú *fa presto* önt kollégának szólítja; ha így volna, úgy bocsásson meg nagyrabecsült kolléga ur, de istenemre, csak megszokásból történik!

Titokban pokolra kívánom a vén farizeust, de mielőtt válaszolhatnék, Karminski félre huz és halkán - de azért úgy, hogy valamennyien meghallhassák - mondja:

- Kedves kolléga ur, ha pénzre lenne szüksége, csak szóljon nekem és én...

Karminskit szolgálatkészségéről ismerjük mindannyian. Akárhányszor mondja valamelyiknek közlünk:

- Kolléga ur, ha zavarban van, csak forduljon bizalommal hozzám, majd én... Isten vele!...

És hozzá még gazdag is. Azt felelem, hogy ha másutt nem tudnék pénzt kapni, majd igénybe veszem szivességét.

Közben más barátok is jönnek, derék, hű lelkek és csaknem megfojtanak öleléseikkel. Végre Swiatecki is rászánja magát - látom megindultságát, melyet palástolni igyekszik - és nyersen mondja:

- Ámbár látom, hogy elzsidósodol, mégis szerencsét kívánok.

- És én, ámbár látom, hogy elbutulsz, mégis köszönöm! - mondom, aztán szívélyesen megöleljük egymást.

Poterkiervicz Wach csak úgy apropos jegyzi meg, hogy kiszáradt a gégeje. Egyetlen fillérem sincsen, de Swiateckinek van két rubelje, a többinek is van egy kevés pénze. Gyűjtés rendeztetik és puncs jön. Egészségemre isznak, újra a mennyezet felé röpitenek és mikor megtudják, hogy a Suslowski-ügy ismét rendbejött, Kazia egészségére is isznak. Ekkor Swiatecki felém jön és így szól.

- Azt hiszed oktondi, hogy nem olvasták a sürgönyt, mielőtt a kisasszony a levelet megírta?

Mintha doronggal fejbeütöttek volna! Mig a látóhatár az egyik oldalon napvilágos lesz, a másikon csunya felhők tornyosulnak. A szülőktől minden kitelik, de hogy Kazia is ilyen számító teremtés lenne!...

De azért nagyon valószínű, hogy az ivócsarnokban a sürgönyt olvasták és ezért azonnal hivattak.

Az első pillanatban Suslowskiékhoz akarok rohanni és a tényállást földeríteni.

De nem hagyhatom el a társaságot. Különben Ostrzynski is megérkezik, elegánsan, hüvösen, öntudatosan és keztyüsen, mint rendesen. Szelleme úgy sziporkázik, akár egy tűzcsóva: ravasz, körmönfont ficzkó!

Már a küszöbön int sétatálczikájával és leereszkedő nyájassággal mondja:

- Gratulálok, én is gratulálok mester!

Az »én«-t olyan nyomatékkal mondja, mintha az ő szerencsekívánata százszor többet érne, mint valamennyi együttvéve.

Talán úgy is van.

- Miket táltál itten? - kérdezem. - A mint itten látsz, csak a »Sárkány«-ból tudtam meg mindent.

- Mi közöm hozzá?

- De a kép kiállításáról sem szóltam semmit.

- No de most nyilatkozol! - mondja a szerkesztő nyugodtan.

- De anyja nincsen és így az beteg sem lehet! - kiáltja Michalak Voitek.

- Azzal sem törődöm! - mondja Ostrzynski és méltóságteljesen huzza le második keztyűjét.

- No de legalább a távirat igaz?

- A lehető legigazabb.

Ez a kijelentés megnyugtató.

Hálából puncscsal kínálok.

Ajkaihoz emeli a poharat, iszik egy kortyot, aztán így szól:

- Először is a te egészségedre - és aztán, tudod kire emelem poharamat azután?... Kétszeresen gratulálok!

- Honnan tudod?

A vállait vonogatja:

- Hiszen Suslowski korán reggel nálam volt a szerkesztőségben.

Swiatecki valamit aljasságról dörög.

De én nem birom tovább, kalapom után nyulok.

Ostrzynski velem jön, utközben elválunk és néhány pillanattal később másodszor csengetek Suslowskiéknál.

Ujra Kazia nyit ajtót, szülei nincsenek itthon.

- Kazia! - mondom szigoruan, - te tudtál a sürgönyről?

- Igen, mondja ő nyugodtan.

- De Kazia!!

- Miért e megbotrányozás kedvesem? Hiszen a szülőktől az ilyet nem lehet rossz néven venni! Valami elfogadható okot kellett számukra találni, hogy újra beleegyezésüket adják!

- De te Kazia! Te!?

- Én pedig felhasználtam az első kínálkozó alkalmat; ezt csak nem veheted rossz néven?

Világosodik szemeim előtt és úgy tetszik, hogy Kaziának igaza van. Miért is rohantam ide, akár egy örült?

Közben Kazia mellém jön és fejecskéjét vállamra támasztja. Félig átkarolom derekát, ő hozzám simul, szemeit lehunyva, rózsás szájacskáját felém nyújtja és susogva szól:

- Nem Wladekem, ne most - kérlek csak az esküvő után!

Természetesen engedek kérésének és... odaszorítom ajkaimat ajkaihoz, s ebben a helyzetben maradunk, míg csak lélekzetvétel nélkül kibírjuk.

Kazia tekintete szinte megtörik, azután kezecskéjével eltakarva szemeit és így szól:

- Hiszen kértelek, hogy ne most...

A szemrehányás és a kezecke mögül felém villanó tekintet, annyira meghatnak, hogy másodszor is megcsókolom. Ha valakit szeretünk, sokkal szivesebben csókolgatjuk, minthogy elverjük. És én Kaziát szeretem, mértéktelenül és gondolkodás nélkül, jobban mint az életet, mindhalálig és még azontul is! Ő, vagy senki - és ezzel punktum!

Kazia elfojtott hangon fejezte ki félelmét, hogy most kevésbé fogom becsülni! Szeretett lény! Milyen ostobaságokat fecseg! Megnyugtatom a mennyire tudom és okosabban kezdünk beszélgetni.

Elhatározzuk, hogy nem mondok ellen, ha a szülők azt állítanák, hogy csak később értesültek a sürgönyről. Aztán elbucszom Kaziától és megigérem, hogy estére visszajövök.

Még a művészegylet irodájába kell sietnem, mert innen legkönnyebben szerzem meg a szükséges összeköttetést a »Salon« titkári hivatalával.

III.

Azt sürgönyöztem, hogy a Hirsch báró által ajánlott összeget elfogadom, de kikötöm, hogy a képet legközelebb Varsóban kiállithassam stb. A sürgönyzéshez és egyebekhez szükséges pénzt a művészegylet irodájában kérem kölcsön. Tétovázás nélkül ideadják. Pompásan megy minden.

A »Sárkány« és az »Egyenlítő« életrajzomat hozzák, mindegyik egészen mást és egyik sem tartalmaz egyetlen igaz szót sem; de - hogy is mondja Ostrzynski: »mi közöm hozzá?« A képes lapok is ajánlatokkal halmoztak el, arczképemet akarták hozni és képem másolatát. Hát azt sem bánom.

A fődolog, hogy annyi lesz a pénz, akár a szemét.

IV.

Egy héttel később megkapom Hirsch bárótól a foglalót.

Az egész összeg csak akkor lesz kiegyenlítve, ha a vevő a vászon birtokába jut. De a kereskedelmi bank ötezer frankot fénylő Louisd'orokban letesz nékem az asztalra. Mióta élek, nem láttam ennyi pénzt egy rakáson. Megrakva térek haza, akár egy öszvér.

A műteremben nagy társaság van. Aranyaimat a padlóra dobom és mert eddig még sohasem hempergtem aranyban, lefekszem és hempergek. Utánam Swiatecki is megteszi. A házigazda éppen akkor érkezik és azt hiszi, hogy megbolondultunk... Pokoli mulatság!

V.

Egy napon azt mondja Ostrzynski, örül, hogy Kazia akkor kikosarazta, mert olyan kilátásai vannak, melyekről nékem még csak halvány fogalmam sem lehet.

Nagyon örülök ennek, vagyis - mi közöm hozzá? Annyi bizonyos, hogy Ostrzynski mindig fog magán segíteni tudni!

Mikor Kazia kezére pályázott, a szülők, különösen az apa, az ő pártján volt. Sőt annyira befolyásolta az öreget, hogy vele szemben ez a római felhagyott a pózolással. Ellenben Kazia az első pillanattól fogva nem szenvedhette. Ösztönszerű ellenszenv volt ez, mert meggyőződtem arról, hogy nem azért találta ellenszenvesnek, a miért mi, kik közelebbről ismerjük, kiállhatatlannak találjuk.

Különös ember, vagyis helyesebben különös író.

Nemcsak nálunk, de az irodalom és művészet minden nagyobb gócpontján találunk embereket, a kikről nem tudjuk, vajjon minek is köszönhetik tekintélyüket?

Ehhez a csoporthoz tartozott Sárkány-beli barátunk is. Ki hinné, hogy Ostrzynski tekintélye abból áll, hogy tehetségeket, főleg irodalmi tehetségeket kisebbit, lenéz, sőt el nem ismer és ezek lealacsonyításával szerzi meg a tekintélyt és kenyeret?

Csak el kell menni az irodalmi társaságok gyűlésére, hogy lássuk, minő elnéző gunynyal kezeli az író társakat, kik az alkotás terén tiszteletre méltóbbak mint ő, hogyan szorítja logikájával őket falnak, hogyan szorítja sarokba őket az eszével, hogyan veri irodalmi tekintélyt a fejükhöz.

Ha Swiatecki erre gondol, mindig egy ágydeszkrét kíván magának, hogy Ostrzynski fejét beverje vele, de én nem csodálkozom tekintélyén. Az igaz tehetségű emberek leggyakrabban ügyetlenek, félénkek és a szellemi egyensúly hiányzik náluk, a mint azonban az igaz tehetség magára marad, szárnyai megnőnek; Ostrzynski pedig ilyenkor aludni térhet, mert saját magának nem képes semmit sem mondani.

A jövő rendet csinál majd ezen emberek között, megalkotja közöttük a rangfokozatot és mindeniket az őt megillető helyére állítja. Ostrzynskinak van annyi belátása, hogy ezt elismerje, de önmaga előtt ezzel is gunyt üz. Beéri azzal, hogy pillanatilag értéke van, s hogy reája többet adnak, mint sok másra, kiket meg sem tud közelíteni.

Mi festők nem állunk annyira utjában, de néha irodalmi tehetségek mellett is megüti a reklám dobját, persze csak akkor, ha a »Sárkány« érdeke kívánja, vagy az »Egyenlítő«-vel való versengés. Különböző jó társ és egészen kellemes ember; sőt azt állithatom, hogy szívelem, de... Öröög vigye Ostrzynskit! Mit is trécslek róla annyit!...

VI.

Annyira viszik velem a dolgot, hogy egy szép napon becsapom magam mögött az ajtót.

Milyen komédia! Mióta bőségében vagyok pénznek és dicsőségnek, Suslowski csaknem megvetéssel bánik velem. Ő is, felesége is, valamennyi himnemű és nőnemű rokonaik jéghidegen állnak velem szemben.

Mindjárt az első estén kijelentette Suslowski, hogy nagyon tévedek, ha azt hiszem, hogy új helyzetem bármit is változtatott a dolgokon, s ha azt gondolom - a mi mellett különben magatartásom tesz tanubizonyságot, - hogy a családnak szívelességet teszek, akkor is csalódom, mert ha ő és felesége, leányuk képzelte boldogságának kedvéért sok mindent feláldoznak, de arra, hogy emberi méltóságukat feláldozzák, sohasem fognak vállalkozni. Az anya pedig hozzátette, hiszen gyermeke tudja, hol talál menedéket, ha bajban lesz. A jó Kazia védelmemre kél, néha kissé ingerülten, de az öregek minden szavamat lesik.

Ha csak szólni kezdek, Suslowski már ajkaiba harap, feleségére néz és integet, mintha azt akarná mondani: »Oh, hiszen tudtam, hogy ez fog következni!« Így üldöznek reggeltől napestig.

És mindez csak tettetés, arra szolgál, hogy benne tartsanak a hálóban. Mert tulajdonképpen a tizenötezer frankomra fenik fogaikat, s éppen annyira ragaszkodnak ehhez a frigyhez, akárcsak jó magam, ha mindjárt más okokból is.

De ennek véget kell vetni.

Már oda vitték a dolgot, hogy néha azt hiszem, gázságot követtem el, mikor elfogadtam az aranyérmet és a tizenötezer frankot.

VII.

Megérkezik a nyilvános eljegyzés napja is.

Gyönyörű gyűrűt veszek, mely XV. Lajos idejéből stílusban készült, a Suslowski-házban senkinek sem tetszik, még Kaziának sem, mert igaz művészetről ezeknek az embereknek halvány fogalmuk sincsen.

Még sok dolgom lesz Kaziával, míg leszoktatom a nyárspolgáriasságról és művészi érzéseket csepegtetett beléje; de mert szeret, a legjobbat remélem.

Az eljegyzésre, Swiateckin kívül senkit sem hívtam meg. Azt követeltem tőle, hogy előzőleg látogasson el Suslowskiékhoz, de azt felelte, ha erkölcsileg és anyagilag csődöt mondott is, annyira még nem sülyedt, hogy látogatásokat tegyen. Kellemetlen história!

Elő kell készítenem Suslowskiékat, hogy barátom a legeredetibb különccz, de egyébként zseniális festő és a legbecsületesebb ficzko.

Mikor Suslowski megtudta, hogy barátom »nagy« »közép« és kishullákat fest, összeránczolta szemöldökeit és kijelentette, hogy mindeddig csak becsületes emberekkel volt dolga, egész hivatalnoki pályafutása kifogástalan volt és bizton reméli, hogy Swiatecki ur a szeretetreméltó polgárházban divó szokásokat tiszteletben is fogja tartani.

Meg kell vallanom, hogy e tekintetben holmi kételyek bántanak és reggel óta Swiateckivel hadilábon állok. Makacsul ragaszkodik azon szándékához, hogy hosszuszáru csizmában meggy eljegyzésemre.

Rábeszélem, kérem, könyörgök.

Végül enged és azt mondja, nem látja be, miért ne lehetne egyszer ő is bolond, a bolondok között. Sajnos, lábbelije, a középfrikai kutatók lábbelijére emlékeztet, mert feketeségét hamarosan elveszítette, hogy a cipész hitelbe házhoz szállította.

De hát ezen nem lehet segíteni!

Még nagyobb baj, hogy Swiatecki feje úgy néz ki, mint egy őserdővel borított hegyorom, melyet a vihar alaposan összekuszált. De ezen sem lehet segíteni, mert olyan vakaró, melylyel ezt az üstököt rendbe lehetne hozni, nem létezik. De arra kényszerítem az öreget, hogy a mindennapos zubbony helyett kabátot vegyen magára. Megteszi, de ezzel az általa festett hullák egyikéhez lesz hasonlónak és siri hangulat vesz erőt rajta. Az utcán mindenki bütykös botját és kopott kalapját nézi, de ezt már megszoktam...

Csengetünk, belépünk.

Már az előszobában hallom Jaczkowicz atyafi hangját, melylyel a tulnépesedés kérdését tárgyalja. Jaczkowicz atyafi ugyanis sohasem beszél másról, egész bölcsessége ebből áll. Kazia az ő csalánszövetből készült ruhájában egy felhőcskéhez hasonlít - egyenesen elragadtató! Suslowski frakkban van, a rokonok frakkban, az öreg nénikék selyemruhákban.

Swiatecki megjelenése feltűnést kelt. Holmi nyugtalansággal vizsgálnak bennünket... Swiatecki mogorván néz és Suslowski papának kijelenti, hogy nem alkalmatlankodnék, »ha Wladek nem nőszülne, vagy ehhez hasonló dolgot nem követne el.«

Ez az »ehhez hasonló« vészjósló hatást ér el. Suslowski tekintélyteljesen kiegyenesedik és kérdezi, hogy mit ért Swiatecki ur, az »ehhez hasonló« alatt... Swiatecki ur azt feleli, hogy az egészen mindegy, de ő képes lenne magát Wladekéért még be is subiczkoltatni, feltéve, hogy ezt Suslowski ur szívesen venné... Jövendőbeli apósom feleségére, Kaziára, azután reám néz, olyan tekintettel, mely elhülést és elkeseredést fejez ki.

Szerencsére véget vetek a kellemetlen helyzetnek, a mennyiben, nálam szokatlan lélekjelenléttel arra kérem apósomat, hogy mutasson be a család azon tagjainak, kiket személyesen eddig még nem ismerek.

Bemutatnak bennünket és mindannyian leülünk.

Kazia mellém ül és kezeckéjét kezembe teszi. A szoba tele van emberekkel, de valamennyi feszes és hallgatag. A levegő fülledt és ólomnehéz.

Jaczkowicz atyafi ismét rátér a túlnépesedésre. Swiatecki az asztal alá mereszti szemeit. A csendben az atyafi hangja mind hallhatóbb lesz, s mert a jó embernek egy előfoga hiányzik, mikor s-t kell mondania, mindannyiszor füttyül.

- És ebből, - mondja az atyafi - a legnagyobb veszedelem fenyegeti Európát.

- Kivándorlás... - mondja a mellette ülők egyike.

- A statisztika bizonyítja, hogy a kivándorlás nem ellensúlyozza a túlnépesedést.

Swiatecki egyszerre csak fölemeli a fejét és csukaszemeit a beszélőre mereszti.

- Hát akkor nálunk a kínai szokásokat kellene meghonosítani! - mondja kedvetlen, boszus hangon.

- Bocsánatot! Mit ért ön kínai szokások alatt?

- Kinában ugyanis a szülők megfojthatják hülye gyermekeiket. Nálunk meg kellene a gyermekeknek adni azt a jogot, hogy hülye szüleiket fojtsák meg.

Megtörtént! A villám lecsapott; a diván nyöszörög a nénikék alatt; magam is azt hittem, hogy azonnal végem lesz. Suslowski behunyja szemeit és egy időre megnémul.

Általános hallgatás.

Azután jövődöbéli apósom dühtől reszkető hangon mondja:

- Uram, remélem, hogy ön mint keresztény...

- Miért lennék éppen keresztény? - kérdezi Swiatecki, vésztijszóan rázva az üstökét.

Második villámcsapás! A diván a nénikék alatt lázasan reszket és elsüllyed. Én is érzem, hogy alattam is megnyílik a föld.

Minden elveszett, minden reménységnek vége!

Egyszerre csak Kazia kaczagása lesz hallhatóvá, mintha egy ezüstcsengettyücskét ráznának, utána - bár nem tudja miért, - Jaczkowicz atyafi is nevetni kezd és példáját követve, én is nevetek, bár magam sem tudnám okát adni, hogy miért.

- Papuska, hiszen Wladek előre megmondotta, hogy Swiatecki ur különöz! Swiatecki ur tréfálkozik, mert én tudom, hogy anyja van s ő egyike a legjobb gyermekeknek.

Valóságos kópé ez a Kazia! Nemcsak kitalálja, hanem eltalálja a dolgokat; mert Swiateckinek tényleg van anyja és ő valóban igen jó fia az anyjának.

Kazia nevetése és magyarázata eltereli a figyelmet Swiatecki mondásairól, még jobban eltereli a borokat és süteményeket hozó inas.

Ugyanazon ur ez, ki a minap bezsebelte utolsó három rubeletem, most frakkba bujtatták és méltóságteljesen mozog, akár csak egy urasági inas. Szemeit a kezében levő tálczára mereszti, a poharak csörömpölnek, az ál-inas pedig olyan óvatosan mozog, mintha egy színültig telt pohár vizet hozna.

Attól félek, hogy a tálczát mindenestül földhöz vágja; szerencsére ezen félelmem alaptalannak bizonyult.

Rövid idő alatt megtöltötte az összes borospoharakat.

Kezdődik az eljegyzési szertartás.

Egy apró unokatestvér porcellántányért tart magasra, a tányéron két karikagyűrű. A leányka szemei a kíváncsiságtól elhagyni készülnek üregeiket, az egész czeremonia annyira tetszik a kicsikének, hogy örömeiben tányérostul, gyűrűstül ugrándozik. Suslowski fölkel, mindnyájan követik példáját, egy ideig mást sem hallani, csak a székek visszatolását.

Azután mély csend. Hallom, a mint az egyik vén asszony odasugja a másiknak, hogy »tisztelegesebb« gyűrűt várt tőlem. Daczára ezen megjegyzésnek, a hangulat olyan ünnepies, hogy még a legyek is lepotyognak a falról...

Suslowski szónokolni kezd: »Gyermekeim! Vegyétek áldásomat.« Kazia letérdel, én melléje.

Vajjon milyen pofát vág ehhez Swiatecki! Jóságos ég, milyen pofát?

De nem merek feléje nézni. Kazia ruhácskáját nézem, mely az elfakult piros szőnyegen szép foltot képez. A szülők fejünkre teszik összes kezeiket, azután jövődöbeli apósom így szól:

- Leányom! A szülei házbán legjobb példáját láttad annak, hogy milyen feleség legyen a jó asszony; ezért feleslegesnek találom téged figyelmeztetni majdani kötelességeidre, melyekről férjed - remélem - föl fog világosítani... De önhöz fordulok kedves Wladislaw ur!... Egy kis szónoklat következik most, mely alatt százig olvasok és újra egyen kezdem... Suslowski a polgár, Suslowski a hivatalnok, Suslowski az apa, Suslowski a római, alkalmat talál ezuttal, hogy magát teljes lelki nagyságában bemutassa... Ezek a szavak: Gyermekek... szülők... kötelességek... jövő... áldás... tövis... lelki tisztaság... csak úgy zugnak a fülemben, akár egy sereg darázs rajzana körül, megtámadják fejemet, beleszarnak a nyakamba, arczomba, üstökömbe...

Kétségtelenül nagyon összehúztam a nyakravalót, mert rosszul leszek. Hallom Suslowski asszony zokogását, mely mélyen meghat, mert jövődöbeli anyósom, derék, becsületes asszony; hallom a ficzkázó unokanővér által mozgatott tányéron a gyűrűk csörömpölését. Jézus, Mária! Most vághat csak Swiatecki furcsa pofát!

Végre fölemelkedhetünk. A kuzin orrom alá tolja a tányért a gyűrűvel. Gyűrűt váltok Kaziával.

Püh!... Tehát eljegyeztem magamat! Azt hiszem, hogy ezzel véget ért kinszenvedésem. Korántsem: Suslowski felszólít bennünket, hogy kérjük a nagynénék áldását.

Megteszszük. Öt kezet csókolok meg, mindenik olyan, akár egy gólyaláb... Az összes nagynénék remélik, hogy bizalmukban nem fognak csalódni.

Ördögbe, vajjon miből áll irányomban való bizalmuk? Jaczkowicz atyafi megölel. Kétségtelenül nagyon összehúztam nyakravalómat.

De a legrosszabbon túl vagyunk. Alkonyodik... Betálatlják a teát.

Kazia mellett ülve úgy teszek, mintha Swiateckit nem látnám. A ficzko újra megijeszt, midőn arra a kérdésre, vajjon parancsol-e arakot a teához, azt feleli, hogy ő az arakot csak üveg-számra iszsa... De már nem hisznek neki, minden mondásán kacagnak és egészben véve az est elég jól sikerül.

Midőn az utcára érünk, teli tüdővel szivjuk a levegőt. Kétséget sem szenved már, nagyon összehúztam a nyakravalómat. Én és Swiatecki, szótlánul megyünk egymás mellett. A hallgatás terhemre kezd lenni és végre tűrhetetlenné lesz. Érzem, úgy illenék, hogy mondjak valamit Swiateckinek, teszem boldogságomról, s hogy milyen nagyszerűen sikerült minden, mennyire szeretem Kaziát!...

Nekikészülődöm, de nem megy! Végre, mikor már csaknem a műteremhez érünk, azt mondom:

- Csak valld be barátom: szép az élet!

Swiatecki megáll, hosszasan néz, azután csak ennyit mond:

- Majom!

Ez estén egyetlen szót sem szoltunk egymáshoz.

VIII.

Egy héttel az eljegyzési hét után a »Zsidók« a kiállításba érkeznek. A festményt külön teremben, külön beléptidíj mellett állítják ki. A tiszta jövedelem fele az enyém... Azt mondják, hogy reggeltől estig kiszorítják egymást az emberek.

Csak egyszer voltam ott; de mert többet néztek engem, mint festményemet, többet nem megyek oda; minek mérgeledjem, mikor nem muszáj?

Hiszen ha a kép olyan mű lenne, minőnek soha mása nem akadt, a közönség akkor is csak ugyanolyan kíváncsisággal nézné, mint a hogyan teszem »Krao«-t, vagy eleven galambokat evő hottentottát bámul. Jelen pillanatban ilyen hottentotta vagyok... Örülnek ennek, ha Swiateckinek igaza lenne, s tényleg majom volnék. De mert művész vagyok, boszant, hogy a divatba jött embert bámulják a művészet rovására...

IX.

Három héttel ezelőtt alig tudott valaki létezéséről, most azonban tucatszámra érkeznek a levelek, többnyire szerelmi vallomások. Öt közül négy bizonyosan így kezdődik: »Ön talán megvetéssel fordul el az olyan nőtől, aki stb. stb.«... Azonban bizonyos, hogy nem fordulok el megvetéssel egyetlen nőtől sem, feltéve, hogy nyugton hagy.

Őszintén szólva, ha Kazia nem léteznék, egyik másik levélíró nő iránt közelebbről érdeklőd-ném.

A mi különösen felbőszít, azon körülmény, hogy az ilyen »ismeretlen« teljes biztonsággal számít arra, hogy a férfi, ki még sohasem látta őt, az első hívó szóra sietni fog hozzája. Előbb le a fátyollal szép ismeretlen, s csak ha láttalak, akkor fogok nyilatkozni... Azaz, hogy nem fogok nyilatkozni, mert Kazia!...

Kaptam névtelen levelet valami fehérhaju barátnőmtől is, melyben mesternek szólít és Kaziát libácskának mondja.

»Mester, hát önhöz illő feleség ez?« (ezt kérdezi fehérhaju barátnőm). »Méltó ez a választás ahhoz, kire az egész nemzet szeme várakozásteljesen csügg? Talán cselszövénynek esett áldozatul...stb.«

Csodálatos ötlet és még csodálatosabb kívánság, hogy ne szívem szerint válaszszak, hanem a közvélemény kedve szerint.

Szegény Kazia, már utcákban van!

Kétségtelen, hogy lehet nagyobb gáztettet is elkövetni, mint a minő névtelen levelek írása, de nagyobb - hogy is fejezzem ki magamat, - de hiszen mindegy, ne beszéljünk erről!

Esküvőnk napja még nincsen megállapítva, de közeledik!

Arra kérem Kaziát, öltözködjék szépen és jöjjön velem a kiállításba, hadd lássanak bennünket együtt.

Swiatecki hullái is megérkeztek Párisból.

»Utolsó találkozás« czime a festménynek és fiatal leányt és fiatal legényt ábrázol... a bonczasztalon. A festmény ötletét az ember az első pillantásra megérti. Látni, hogy e ketten az életben szerették egymást, a nyomor elválasztotta és a halál egyesítette őket.

Az orvostanhallgatók, kik a hullák fölé hajolnak, kissé kemény kifejezésűek, a bonczterem tárlatai egyik másik helyen el vannak hibázva, ellenben a »nagyhullák« remekül sikerültek. A »Salon«-ban a képet még csak meg sem dicsérték, talán mert olyan kinos benyomást gyakorol a szemlélőre, de a kritika nagyon szépen nyilatkozott róla.

Festőkarunkban kétségtelenül igen sok tehetség van. Így p. o. Swiatecki »nagy hullái« mellett Cepkowski Franek »Horecki halála« című festményét állította ki. Óriási erő és hatalmas egyéniség!

Swiatecki persze azt mondja Franekről, hogy hülye, elsősorban azért, mert elválasztva viseli a haját és rövidre nyíratja a szakállát, azután mert az utolsó divat szerint öltözködik, végül pedig mert borzasztóan jónevelésű s illedelmes ember és gyakran emlegeti előkelő rokonságát.

De hát Swiatecki téved...

Tehetség... bizony ez olyan madár, mely oda rakja fészékét, hová néki tetszik: néha vad bozótba, néha jól ápolt kertbe.

Párisban és Münchenben láttam festőket, kik olyan külsővel bírtak, akár a parasztok, s olyanokat, kik a piperkőczök és borbélylegények külsejével bírtak - az ember egyetlen garast sem adna értük. És a ficzkók, egyik mint a másik, olyan lelkesedéssel, szépérzéssel, színérzéssel bírtak és azzal a képességgel, hogy a mit egyszer megláttak, hünen tudták a vászonra csapni, hogy az embert bámulatba ejtették. Ostrzynski, a ki mindenre talál helyes kifejezést, azt mondaná a »Sárkány«-ban: »Spiritus flat ubi vult.«

Swiatecki nézete szerint a »történelmi festészet nem egyéb, förtelmes tudatlanság«-nál. Nem festek történelmi képeket és így személyesen a kérdés nem érdekel; de ha hallom, mint hangoztatják minden oldalról az ujitás, a haladás teóriáját, nem csoda, ha alaposan megbánom.

A mi kedves lengyel festőink abban a hibában szenvednek, hogy egybekelnek valamely művészi tannal és annak papucskormányára alatt élnek azután, mindent ezen doctrina szemével néznek, a művészetet szerinte gyurják át és így sokkal jobb apostokok, mint a milyen festők. Aztán ismertem festőket, kik magukat is, hallgatóikat is halálra beszéltek, azt magyarázva, hogy mi a művészet és milyennek kell lennie, de mikor az ecsetet kézbe vették, semmit se tudtak alkotni...

Gyakran gondoltam arra, hogy tulajdonképpen a bölcsészek feladata, valamely művészet teóriáját megalkotni, s ha aztán rosszul csinálták, úgy feleljenek róla. A festő pedig fessen, a mint a szíve sugja, de tudjon is festeni, mert ez a fődolog...

Nézetem szerint a legtörpébb tehetség többet ér a legóriásabb elméletnél és a legfőnségesebb elmélet sem érdemes arra, hogy a művészi szabadságnak saruit megoldhassa.

X.

Kaziával és Suslowskiékkel a kiállításban voltam.

Képem előtt még mindig nagy a tolongás.

Mikor bejöttünk, az emberek suttogni kezdtek, s ez egyszer az általános figyelem sem képem, sem felém nem irányult, hanem Kazia felé. Főleg a hölgyek rajta felejtették tekintetüket. Észrevettem, hogy a kicsike nagyon örül, s nem vettem tőle rossz néven...

Kellemetlenebb volt, hogy Swiatecki képéről azt mondotta, hogy durva. Suslowski kijelentette, hogy szakasztottan ez a véleménye néki is, de én dühös voltam. Borzasztó, hogy Kazia ilyen nézeteket táplál a művészetről!

Haragomban azonnal elbucsuztam tőlük, ürügyül azt hozva fel, hogy Ostrzynskihez kell mennem; tényleg hozzája mentem, de csak azért, hogy reggelire magammal czipeljem.

XI.

Csodát láttam, ezzel punktum!

Csak most tudom, hogy minek van az embernek szeme. Corpo di Baccho! Minő szépség!

Ostrzynskivel mentem. A Wierzbowa-ut sarkán egy hölgy halad el mellettünk. Megállok, mintha gyökeret vertem volna, fává, kővé meredek, kimeresztem szemeimet, elalélok, önkéntelenül Ostrzynski nyakkendőjéhez kapok és kioldom - és segítség, mert végem van!

Hogy arczvonásai tökéletesek? Ezzel semmit sem mondtam. Az arczvonások, ez semmi! Hanem egészben véve művészi alkotás! műremek a rajzban, műremek a színezésben, műremek az átérzésben. Ha Grenze meglátná, feltámadna és azután felakasztaná magát abban a tudatban, hogy a miket festett, csak madárijesztők voltak...

Nézek, nézek és nem tudom szemeimet levenni róla... Egyedül megy... de nem! vele megy a költészet, a zene, megy a tavasz, a kéj, a szerelem. Nem tudom, vajjon szívesebben lefeszteném, vagy pedig eléje térdelve lábait csókolnám, hálából azért, hogy olyan csodaszerű... Hogy mit akarnék, különben magam sem tudom!...

Elmegy mellettünk, ragyogón, mint egy nyári nap. Ostrzynski köszön neki, de ő nem látja!... Felébredek, mint egy tündéralomból és így kiáltok:

- Kövessük őt!

- Megbolondultál? - kérdezi Ostrzynski. - Meg kell kötni a nyakravalómat. Hagyj nékem békét, hiszen ismerősöm e hölgy.

- Ismerősöd? Akkor mutassál be néki.

- Van eszembe! Törődjél a menyasszonyoddal!

Elátkozom Ostrzynskit és utódait kilenczed iziglen és egyedül akarom az ismeretlent követni. Szerencsétlenségemre az egy bérkocsiba ül.

Látom a távolban florenci kalapját és vörös napernyőjét.

- Tényleg ismered? - kérdezem Ostrzynskitől.

- Az egész világot ismerem.

- Kicsoda?

- Kolczanowska Helén urnó, született Turus, alias özvegy kisasszony.

- Hogy értsem ezt az özvegy kisasszonyt?

- Férje a lakodalmi vacsorán halt meg. Majd ha magadhoz tértél, el fogom mondani élettörténetét. Tehát volt egy gazdag, gyermektelen ur, Kolczanowski, de Kolczanowa, egy schlachziz az Ukrainából. Borzasztóan előkelő rokonsága volt, mely azt remélte, hogy vagyonát öröklí és borzasztóan rövid nyaka, mely ezen örökösöket a legjobb kilátásokra jogositotta föl. Ezeket az örökösöket ismertem. Tényleg nagyon tiszteletreméltó emberek voltak, de mint ez a világban már lenni szokott - közöttük a legtisztéletreméltóbbak és legönzetlenebbek sem tudtak meglenni a nélkül, hogy Kolczanowski nyakát ne nézték volna. Az öreg végre már megunta ezt a kacsintgatást, családjával daczolva megkérte egyik szomszédja leányának kezét, közjegyzői szerződésben néki adta egész vagyonát. Jött azután az esküvő, majd a lakodalom, s mire a lakodalom végére ért, véget ért az ő élete is, mert abban a pillanatban a guta megütötte... Ilyen módon lett Heléna asszonyból, özvegy kisasszony - érted most már?

- Régen történt ez?

- Három évvel ezelőtt. Akkor huszonkét éves volt... Azóta huszszor is férjhez mehetett volna, de nem akar... Azt hitték, hogy valami herczegre vár. De kitűnt, hogy ez sem áll, mert csak nemrégiben kosarazott ki egy herczeget. Különbén egész bizonyosan tudom, hogy a hölgy cseppet sem rátartós, a mit azzal is bizonyít, hogy mind a mai napig szoros barátságban van a mi híres rokonszenves, tehetséges stb. stb. Adami Évánkkal, kivel együtt járt iskolába.

E szavaknál örömömben csaknem bukfenczet vettem.

Ha ez így van, úgy semmi szükségem Ostrzynskire. Kedves, jó Évikém majd csak megismertet Kolczanowska asszonnyal.

- Tényleg meg akarsz véle ismerkedni? - kérdezi Ostrzynski.

Aztán önmaga felelt a kérdésre ilyeténképen:

- Végre is, ha valakivel meg akarunk ismerkedni, hát ezt megakadályozni senkinek sem lehet, de hát mivel Kaziánál kiturtál, nem szeretném, ha azzal vádolnának, hogy közreműködtem... Különbén ki tudja, vajjon... Isten veled!

XII.

Ugyanazon napon Suslowskiéknál kellett volna ebédelnem, de levélileg kimentettem magamat...

Ugyan még sohasem szenvedtem fogfájásban, de mindenesetre szenvedhettem volna.

Heléna egész napon át szemeim előtt lebegett; de miféle festő is lenne az, a ki nem álmodznék állandóan az ilyen pofácskáról!? Lelkemben legalább tizszer lefestettem már. Azután ötletem támadt egy új festményhez, melyben az olyan arczocska, mint a milyen Helénáé, különös benyomást tudna kelteni. Csak néhányszor viszont kellett látnom, mielőtt munkámat megkezdem.

Ádami Évához rohantam, de nem találtam otthon.

Este Kaziától kaptam kártyát, melyben holnapra a szász-kert ivócsarnokába és azután kávéra meghí. Valóságos megpróbáltatás ez az ivócsarnok és ez a kávé!

Nem mehetek el, mert ha reggel nem keresem fel és találom meg Évát, egész nap hiába hajhászom...

Ádám Éva (ez csak a szinpad neve, tényleg Jedlinska Anninak hívják), kiváltságos lény.

Már régen jóbarátok voltunk és tegeztük egymást.

Már kilencz éve volt színésznő és tiszta maradt a szó legszigorubb értelmében. Vannak a színháznál női lények, kik fizikailag ártatlanok; de ha titkos gondolataik nyilvánosságra jutnának, még a leggonoszabb pávián is füle tövéig elpirulna. A színház elrontja a lelkeket, különösen a női lelkeket. Bizony nehéz megkivánni, hogy egy nő, ki minden este szerelmet, hűséget, nemes érzést és más ilyfajta dolgokat színlel, végül azt ne gondolja, hogy mindezt csak a szinpad hatás kedvéért találták ki, az élethez pedig semmi köze.

A művészet és valóság közötti óriási különbség pedig megerősíti a színésznőt ezen véleményében; a versengés és az elismerésért való küzködés, szívének minden nemesebb gerjedelmét már csirájában elfojtják.

A folytonos együttlét az olyan romlott emberekkel, mint minők a színészek, felkelti az érzéki-séget. Még a legfehérebb angóramacska is megfeketednék ilyen körülmények között. Győzelemre itten csak az olyan óriási tehetség juthat, melyet a művészet tüze megtisztít, vagy pedig egy végtelen szépérzéssel megáldott természet, melyen a rossz ép oly kevésbé tud áthatolni, mint a víz a hattyu szárnytollain.

Az ilyen »empermeable« természetek közé tartozott Ádám Éva.

Egész estéken át, tea és pipafüst mellett beszélünk mindarról, a mi a művészethez tartozik, a legmagasabb polczon állóktól, a költőktől, a legutolsó fokon állókig, a színészekig.

A művész olyan lény, melynél a képzelőtehetség sokkal jobban kifejlődött, mint a többi halandóknál, olyan lény, mely minden iránt érzékenyebb, mint más ember, érzékibb, szenvedélyesebb, oly lény, mely a boldogság és életöröm körleteiben mindent ismer és mindenfelé nagyobb erővel igyekszik. Háromszorosan erős jellemének és akaratának kell lenni, hogy a kísértéseknek ellen tudjon állni.

De a mint nincsen semmiféle törvény arra, hogy a szebb virágnak nagyobb ellentállóképességgel kell birni a vihar ellenében, ép úgy semmi sem igazolja azt, miért legyen a művésznek több jelleme, mint más közönséges halandónak. Sőt érthető, ha gyakran kevesebb jellemmel bir, mert életereje megtörik abban az állandó harcban, melyet művészet és mindennapi élet folytatnak egymással. Olyan, akár egy beteg madár, melyet állandó láz gyötör, majd a felhőkben tűnik el, majd pedig szárnytörötten a porban fetreng. A művészet megutáltatja véle a port, de a mindennapi élet megcsorbitja szárnyait. És innen van, hogy gyakran kétéletű a művész, más a művészete és más a mindennapi élete.

A világnak, mely a művészeketől többet kíván, mint más halandóktól, talán igaza van, de Krisztusnak is igaza lesz, mikor megengedi nekik, hogy üdvözüljenek...

Ostrzynski ugyan azt állítja, hogy a színészeknek oly feladat jutott a művészetben, mint a puzónak, kürtnek, dobnak és hasonló hangszernek a zenében, de ez nem igaz. És ennek legjobb bizonyítéka Ádám Éva, ki tetőtől talpig művésznő, tehetségénél és azon művészi érzékénél fogva, mely akár az anya gyermekét, őt mindaddig minden rossztól megóvta.

Nagy barátságunk daczára, már régen nem láttam Évát. Mikor most meglátott, nagyon örült, de olyan különösen nézett, hogy nem tudtam megérteni, mit gondol?

- Hogy vagy Wladek, - mondotta. - Látlak valahára!

Örültem, hogy otthon találtam.

Török otthonka volt rajta - vörös pálmák, cremeszinű alapon, széles »oredor«-szegélylyel és metszett ujjakkal.

Néhány bók után így szóltam:

- Aranyos Évám, te ismered Kolczanowska asszonyt, az ukrainai gyönyörű teremtést?

- Iskolatársam volt.

- Ismertess meg véle.

Éva fejecskéjét rázta.

- Drágám, édesem, tedd meg a kedvemért!

- Nem Wladek, nem teszem.

- Látod, milyen gonosz vagy, pedig egyszer már csaknem beléd szerettem.

Micsoda érzi ez az Éva! Mikor ezt hallja, szint változtat, könyökeit az asztalra támasztja (micsoda könyökök!) halvány arcát kezére nyugtatta és azt kérdezi:

- Mikor volt ez?

Helénáról szeretnék beszélni, de mert valamikor tényleg csaknem beleszerettem Évába és most szeretném jó hangulatba hozni, elmondom.

- Emlékszel talán... egyszer színház után ketten elmentünk a fűvészeti kertbe. Oh pompás est volt! A tó mellett ültünk egy padon, te azt mondtad, hogy a fülemüle dalát akarod hallani. Kissé lehangolt voltam, mert a fejem fájt, levettem kalapomat, te a tóhoz léptél, bemártottad zsebkendődet a vízbe és aztán a borogatást fejemre tetted. Jóságoddal akkor angyalnak tartottalak és azt gondoltam magamban: Ha most megfogom ezt a kezecskét és ajkaimat rája szorítom - úgy végem van, akkor halálosan szerelmes leszek...

- Nos és? - kérdezte Éva halkán.

- Akkor hirtelen távolabb ültél, mintha megsejthetted volna gondolataimat.

Éva egy ideig gondolatokba mélyedten ül, aztán hirtelen lerázza magáról gondolatait és ideges sietséggel mondja:

- Kérlek ne beszéljünk többé erről!

- Jó... hát ne beszéljünk!... Tudod Éva, sokkal jobban szeretlek, semhogy szerelmes tudnék beléd lenni. Az egyik kizárja a másikat. Mióta ismerlek, igaz vonzalmat érzek irántad.

- De, - mondotta Éva, mintha reám sem hallgatva, saját gondolatmenetét követné, - igaz, hogy jegyben jársz?

- Igaz.

- Miért nem szóltál nékem erről?

- A dolog félbeszakított és csak nemrégiben ütődött újra nyélbe. Ha azonban azt akarod mondani, hogy mint vőlegénynek nem kell Heléna asszonynyal megismerkednem, erre azt válaszolom: előbb voltam festő és csak azután lettem vőlegény. Őt pedig csak nem félted?

- Ne képzelődjél barátom! Azért nem mutatlak be néki, mert nem akarom, hogy a rossz nyelvekre kerüljön. Azt mondják az emberek, hogy néhány hét óta fél Varsó szerelmes beléd; hallatlan dolgokat regélnek sikereidről. Csak tegnap hallottam egy élczet, mely szerint a tiz parancsolatot egygyé alakítottad át a magad számára.

- És az az egy?

- Ne kívánd felebarátod feleségét - hiábavalóan.
 - Istenem, te látod kinszenvedésemet! De az élcz nem rossz.
 - Valószínűleg találó is.
 - Hallod Évike, tudni akarod a tiszta igazságot? Mindig tartózkodó voltam és ügyetlen, tehát sohasem volt szerencsém a nőknél. Az emberek tudja isten mi mindent nem képzelnek felőlem, s te nem hiszed, mennyi igazság van ezen fohászmódban: istenem, te látod kinszenvedésem!
 - Povero maestro!
 - Ne bántsuk az olaszt... Tehát bemutatsz Kolczanowska asszonynak?
 - Nem tehetem kedves Wladek, igazán nem tehetem... Mivel most a don Juan hírében állasz, éppenséggel nem illik, hogy én a színésznő, bevezesselek az olyan egyedül álló nő házába, melyen annyira rajta van a világ szeme.
 - Akkor te miért fogadsz?
 - Oh ez egészen más! Színésznő vagyok és alkalmazhatom magamra Shakespeare szavait: »Ha tisztább vagy a hónál, szüziesebb a jégénél, a rágalmazást el nem kerülöd.«
 - Na hát drágám, ez örület! Mindenki megismerheti, mindenki elmehet hozzája, megbámulhatja, csak épen én nem. És miért? mert egy jó képet festettem és némi hírnévre tettem szert.
 - A magad álláspontjából igazad van, - mondotta Éva mosolyogva. - De be kell vallanom, már tudtam, hogy jönni fogsz és azt is tudtam, hogy miért. Ostrzynski itt volt és azt állította, hogy feltétlenül »jobb«, ha nem mutatlak be.
 - Ahá! most már kezdem érteni. És te megigérted?
 - Ellenkezőleg, sőt nagyon megharagudtam... De magam is azt hiszem, hogy »jobb« lenne, ha nem ismerkednél meg Helénával. No de most beszéljünk festményedről.
 - Ugyan hagyj nékem békét festményemmel, meg az egész festészettel! No de ha annyiban van a dolog, majd segítek magamon! Kijelentem, hogy a legközelebbi három nap alatt megismerkedem Kolczanowska asszonynyal, még akkor is, ha álruhában kell hozzá behatolnom.
 - Végy magadra kertészruhát és hozzáál néki egy csokrot Ostrzynskitől.
- E pillanatban nagyszerű ötletem támad, homlokomra csapok és egyszerre vége haragomnak. Így kiáltok:
- Szavadat adod, hogy el nem árulsz?
 - Szavamat adom, - mondja Éva kíváncsian.
 - Tudd meg tehát, ősz hárfás gyanánt fogok előtte megjelenni. A szükséges kosztüm és a hárfa megvannak műtermemben, az Ukrainát úgy ismerem, akár a zsebemet és néhány kisorosz dalt is tudok. Kolczanowska asszony az Ukrainából származik és így feltétlenül maga elé fog bocsátani. Érted?
 - Különös ötlet! - mondja Éva.
- Sokkal inkább művésznő, semhogy tervem ne tetszenék neki. Szavát adta, hogy el nem árul, a többi ellen pedig nem lehet kifogása.
- Különös ötlet! - ismételte. - Heléna annyira szereti szűkebb hazáját, hogy elérzékenyedik majd, ha hazájabeli énekest fog hallani... De mit fogsz mondani, hogyan kerültél ide a Visztula partjára?

Évát magával ragadja tüzességem s önkéntelenül érdeklődni kezd a dolgok iránt.

Leülünk és rendszeres összeesküvést tervezünk. Elhatározzuk, hogy arczomat kifestem, Éva pedig kocsival jön el értem, nehogy az utcán magamra vonjam a bámészkodók figyelmét. Heléna semmiről sem fog tudni, Éva csak később valamikor fogja néki az öreg hárfás titkát elmondani.

A terv nagyszerűen mulattat bennünket, kezdem Évike kacsóit csókolgatni, aztán nála maradok reggelire is.

Este Suslowskiéknél vagyok. Kazia egy kissé haragszik azért, hogy reggel nem jöttem el, de én anyagi türelemmel türom szeszélyeit, kárpótlásul a holnapi kalandra és Helénára gondolok.

XIII.

Délelőtt tizenegy óra.

Évának minden pillanatban jönni kell.

Daróczinget vettem föl, mely a mellen kissé nyitva van, hozzá egy foltozott, de tiszta posztó felsőruha, öv, csizma és minden, mi hozzá kell.

A szürke paróka haja egészen szememig ér, aligha fedezheti föl valaki, hogy paróka van a fejemen. Szakállam a türelem mesterműve. Reggel nyolcz óra óta azzal bajlódtam, hogy szakállam szálai közé enyvvvel szürke szálakat ragasszak, olyan tisztetreméltó külsőm lett, minővel bizonynyal nem dicsekedhetem majd öreg koromban... Felhigitott szépiával sötétbarna arczsinre tettem szert, a ránczokat pedig Swiatecki valóban művésziesen alkalmazta. Hetven évesnek látszom.

Swiatecki azt állítja, jobb lenne, ha a helyett, hogy festek, modellnek szerződöm, ez a művészet számára pláne nyereséget jelentene.

Féltizenkettőkor Éva kocsija megérkezett.

A kocsiba levitetem utcái ruháimat, azon esetre, ha valamely okból át kellene öltözködni. Aztán fogom a hárfát, lemegyek a kocsához és így szólok:

- Dicsértessék Jézus Krisztus!

Éva meg van lepve és el van ragadtatva.

- Nagyszerű! - mondja. - Remek énekes agg! - ismétli nevetve. - Csak művészembernek juthat ilyen valami az eszébe!

Olyan ez a leány ma, mint egy nyári reggel. Már körülállnak és megbámulnak bennünket, de nem sokáig, mert kocsiba ülünk és a kocsik megindul velünk. Még száz lépésnyire sem vagyunk műtermemtől, egy fordulónál Ostrzynskivel találkozunk. Bárhová menjen is az ember, ezzel mindenütt találkozik. Ostrzynski köszön, megáll és utánunk néz. Különösen engem bámul, de nem hiszem, hogy fölismert volna.

Végre megáll a kocsi a Belvédére-fasorban.

Heléna háza előtt vagyunk.

Rohanok a kapuhoz, mintha az ellenség a sarkamban lenne.

Éva utánam fut és nevetve mondja:

- Milyen kiállhatatlan ficzkó!

Egy inas kaput nyit és megbámul bennünket, felmegyünk, ott már a komorna fogad és azt mondja, hogy urnője a szomszéd szobában öltözködik.

- Jó reggelt Helén! - kiáltja Éva.

- Jó napot Évike! - kiáltja egy elragadóan üde hang. - Azonnal jövök, csak egy pillanat türelmet kérek.

- Ha tudnád Helén, hogy kit hoztam magammal!... Egy hárfást hoztam magammal, valóságos hárfásságot, ki az Ukrajna pusztáit járta.

A szomszédból ujjongás hallatszott és a következő pillanatban Heléna berohan, alsó szoknyában, fűzőben, leeresztett hajjal.

- Hárfás! Vak hárfás! Itt Varsóban!

- Hohó! - kiáltja Éva, - lát, nagyon jól lát!

De már késő. Tényleg nagyon jól látok. Odavetem magamat Helén lábai elé és elragadtatással kiáltom:

- Egy kerub! Isten angyala!

A nagy lelkesedés azonban nem kelt különösebb feltűnést, hiszen érthető, ha valaki hosszú vándorlás után végre egy ukrainai lelket talál.

De Helén már ismét kisiet, Éva pedig nevetve fenyeget meg napernyőjével.

Közben a nyitott ajtón át a leghamisítatlanabb ukrainai tájszólásban társalgunk egymással, s mert tegnap óta minden kérdésre gondoltam, minden kérdést megfontoltam, úgy hazudom, hogy Ostrzynski sem tudna jobban.

Heléna annyira el van ragadtatva a »földitől«, hogy meg sem tudja várni, míg felkészül, hanem a nyitott ajtóban megjelenik hófehér, meztelen karja és három rubelt nyujt felém.

Szerepemre való tekintettel el kell fogadnom. Bőséges áldásokat rebegve Heléna gyönyörű fejére.

De most valami váratlan dolog adja elő magát. A komorna bejön s jelenti urnőjének, hogy Ostrzynski tisztelegni óhajt.

- Be ne engedd! - kiáltja Éva ijedten.

Heléna persze nem fogadja, különösnek is találja, hogy ilyen időben látogat el hozzája. »Valami különösnek kellett történni!« mondja.

De a komorna már kiment és Heléna teljesen felkészülve, megjelenik. Együttal felhordják a reggelit is.

A két nő asztalhoz ül, nekem is odaterítettek, de én az ajtó mellé huzódom. Odaadják a nekem szánt tálat, annyi benne az étel, hogy hat ukrainai hárfás agg elronthatná véle a gyomrát.

De eszem, eszem és rajta felejttem szemeimet a gyönyörű teremtésem.

Az asszonyok nem törődnek velem, beszélgetnek.

- Miért nem jöttél el tegnap? - kérdezi Heléna. - Vártalak.

- Délelőtt próbám volt, délután pedig meg akartam a Magórski képét nézni.

- Megnézted?

- Csak úgy felületesen. Nagyon sok ember ácsorgott előtte. Te már láttad?

- Korán reggel mentem el. Ez aztán művész! Az embernek szinte kedve kerekedik, hogy a zsidókkal sirjon.

Éva felém kacsint. A mennyországban érzem magamat.

- Még gyakran megnézem a képet, - folytatja Heléna. - Menjünk együtt. Talán még ma? Kár, hogy erről a Magórskiról olyan különös dolgokat beszélnek... Őszintén bevallom, megöl a kíváncsiság, szeretnék véle megismerkedni. Ismered?

- Biztosítlak, hogy a személyes ismeretségben sokat veszít; képzelődő és hiu, de milyen hiu!

Nagy kedvem kerekedik, hogy kiöltsem Évára a nyelvemet, de visszatartom magamat; ez a kópé pedig reám irányítja nevető tekintetét és azt mondja:

- No öreg, miért nem eszik? Elment az étvágya?

De már ki kell reája öltetni a nyelvemet! Kell!

Mint mindennek ezen a világon, a reggelinek is vége lett és most rajtam a sor. Énekeljek. Persze hazai nótákat.

Hát énekelek.

„Azt mondják, hogy boldog vagyok
Sokszor nevettem ezen,
Hisz könnyeim sűrűn hullnak
Csendes nyári éjeken.
Nyomoruság az életem,
Bú terheli lelkemet,
Bús órában szegény anyám
Mért is szültél engemet?”

És mindketten el vannak ragadtatva: Éva mint művésznő, Heléna, mint az Ukrajna hú gyermeke.

És én énekelek, énekelek. Előszedem egész pusztabölcsességemet, az összes hetmanok, lovagok, kozákok, keselyűk, Soniák, Marussiák, puszták, sirdombok és hasonló dolgok egymás mellé sorakoznak a népköltészet jóvoltából. Magam is csodálkozom, hogy honnan szedem mindezt.

Végre elindulunk. Fáradt vagyok és mámoros.

XIV.

A műteremben az öreg Suslowski és Kazia várnak.

Meg akartak lepni. Hát ez sikerült is nekik.

Minek is mondotta Swiatecki, hogy azonnal megérkezem.

Álöltözetemben meg sem ismernének, ha el nem árulom magamat. Persze bámulnak és én magyarázok. Egy festőtársamnak tettem szívességet, mintát álltam. Nálunk, különösen Varsóban, hol olyan kevés a modell, ez már így szokás.

Átöltözködöm, aztán a műteremben körülkalauzolom vendégeimet. Nincsen köszönet benne, piszkosnak találják mindent, rendetlennek és Kazia azt kérdezi, antik fegyvereimre mutatva, hogy miért nem tisztítottam le róluk a rozsdát. Na, majd ha asszony jön a házhoz, másként lesz minden - mondja ő.

Végre elbucsuznak, de Kazia előbb ígéretet vesz, hogy estére eljön.

Megígérem és lekisérem jóvendőbeli családomat az utcára.

A műterembe visszatérve, Swiateckit az asztalra támaszkodva találom, a mint bizalmatlanul nézeget egy pénzsomagot, csupa százrubeles bankót.

- Mi ez?

- Tudod, mi történt velem?

- Nem.

- Megloptam valakit, akár egy közönséges tolvaj.

- Nem értem.

- Eladtam a hulláimat.

- És ez a pénz azért van?

- Igen. Közönséges uzsorás vagyok.

Megölelem Swiateckit, szerencsekivánatokkal halmozom el, azután a dolog részletei iránt érdeklődöm.

Elmondja.

- Itt ülök elmenésed után és pipázom. Bejön egy uri ember, s azt kérdezi tőlem, hogy én vagyok-e az a Swiatecki. »Hát már miért ne lehetnék én az a Swiatecki?« kérdezem tőle. Erre ő azt mondja: »Láttam a festményét, megtetszett nékem és meg akarom venni.« Azt válaszolom: »Jó! de engedje meg, hogy kijelentsem önnek, hogy csak hülye ember vásárol ilyen gyalázatos képet.« Ő visszavág: »Nem vagyok hülye, de szenvedélyem, hogy csak olyan képeket vásárolok, melyeket hülyék festettek!« - »Ha ennyiben van a dolog, ám legyen.« Ő az árát kérdezi, de én azt mondom: »Mit tudom én, nem vagyok zsidó.« Erre ő megmondja, hogy mennyit akar érte adni. »Jó« mondom, »ha meg akarja érte adni, hát csak adja ide!« Ő leteszi a pénzt és melléje névjegyét, azután elmegy. A névjegye itt van! »Bialkowski dr. med.« Láthatod tehát, hogy közönséges uzsorás vagyok.

- Éljenek a hullák! Swiatecki, meg kell nősnöd!

- Na, akkor inkább fölakasztom magamat! Közönséges uzsorás vagyok, semmi egyéb!

XV.

Este Suslowskiéknál vagyok.

A kis szalon fülkéjében ülök Kaziával, egy kis pamlagon.

Suslowska asszony az asztal mellett ül a világosan égő lámpás alatt és Kazia kelengyéjén dolgozik; Suslowski ur pedig ugyanazon asztal mellett méltóságteljesen olvasta a »Sárkány« mai számát.

Nem valami jól érzem magamat, szeretnék rossz kedélyhangulatomból megszabadulni és egészen közel huzódom Kaziához.

A szobában mélységes csend van, Kazia, kit át akarok karolni, susogva mondja:

- Wladek, a papa meglátja!

Ekkor »papa« szólni kezd; fennhangon olvas:

»Az ismert festő Swiatecki »Utolsó találkozás« című képét ma dr. Bialkowski 1500 rubelért megvette.«

- Igen, - mondom - Swiatecki ma reggel eladta festményét.

Azzal újra meg akarom ölelni Kaziát, ki ismét susogja.

- Papa meglátja!

Önkéntelenül is Suslowski papára irányítom tekintetemet.

Egyszerre látom, hogy arcza teljesen elváltozik; kezével elfödi szemeit, azután a »Sárkány« fölé hajol.

Vajjon mi az ördögöt talált benne?

- Mi bajod atyus? - kérdezi Suslowska mama.

Az atyus fölkel, néhány lépést felénk közeledik, megáll, szinte fölnyársal tekintetével, kezeit tördeli és fejét rázza.

- Mi baja van? - kérdezem.

Ő pathetikusan mondja:

- Ebből is látható, hogy konokság és gazság nem maradnak titokban. Olvassa uram, ha ugyan a szégyenérzet meg nem akadályozza abban, hogy végig olvassa ezen közleményt.

E szavaknál olyan mozdulatot tesz, mintha tógájába akarna burkolózni és felém nyújtja a Sárkány-t. Elveszem a lapot és tekintetem egy cikkre esik, melynek ez a címe: „Az *ukrainai hárfás*.” Kissé meghökölök és gyorsan olvasom a következőket:

»Néhány nappal ezelőtt különös vendég jelent meg városunk falai között, egy ukrainai agg hárfás ez, ki az itteni előkelő családokat látogatja meg, hol könyöradományokért elénekli hazai nótáit. Azt mondják, hogy ismert és kedves művésznőnk Á. É. kisasszony különösen pártfogásába vette az öreget és tényleg, ma reggel látni lehetett őket, a mint kocsin mentek valahová. Az idegen megjelenése utáni első napokban, különös hírek szállingóztak róla, azt mesélte a fáma, hogy a paraszttunika leghiresebb festőink egyikét takarja, ki azért használja ezen álruhát, hogy így a férjek és gyámok figyelmét elkerülve a hölgyek boudoirjába férközzék. De meggyőződésünk, hogy e hír teljesen valótlan, hiszen nevezett művésznőnk hasonló cselekedetekben soha senkit sem segítene. Az öreg - mint erről meggyőződünk, tényleg Ukrainából jött ide. Az esze ugyan egy keveset meghibbant, de emlékező tehetsége még mindig kifogástalan.«

Ezer ördög és pokol!

Suslowski annyira ingerült, hogy csak levegő után kapkod és szólni nem képes, végre mégis kitör:

- Nos és mit fog mondani, mivel fog bennünket elámitani, hogy magatartását igazolja? Nem ön volt az, kit ebben a gyalázatos maskarában láttunk? Mi van tehát ezzel a vén hárfással?

- Hát persze, hogy én voltam, de nem értem, miért találja álruhámat gyalázatosnak?

E pillanatban Kazia kirántja kezemből a »Sárkány«-t és mohón olvas; Suslowksi pedig még szorosabban magára huzva a fölháborodás tógáját, így folytatja:

- Tehát alig, hogy átlépte ezen ház becsületes küszöbét, már bemocskolja erkölcszelenségével; még mielőtt férje lett e szegény gyermeknek, már elárulja egy könnyelmű hölgygyel, a legkomiszabb módon visszaél a beléje helyezett bizalommal, megszegi szent esküjét... És kiért? Egy színházi hetéréért!...

No de erre dühbe jövök.

- Uram, - mondom, - elég a frázisokból! Ez a hetéra többet ér, mint tiz hamis Cato a maga fajtájából! Maga nékem mindeddig tulajdonképen még senki és semmi és jegyezze meg magának uram, hogy untat! Már megelégteltem önt is és pathosát is és...

A szó torkomon akad, de különben elég ebből ennyi, többre már nincs is szükségem, mert Suslowksi egy hősies mozdulattal fölrántja mellényét, mintha azt akarná mondani:

- Ide szurj, ne kimélj, itt a szivem!

De eszembe sincs odaszurni, hanem kijelentem, hogy elmegyek, mert attól tartok, hogy maradásom esetén még sok kellemetlen mondani valóm lesz.

És tényleg elmegyek a nélkül, hogy bucsuznám.

A friss levegő kissé rendbehozza forró fejemet.

Esti kilencz óra van és az idő gyönyörű.

Még egy kicsit sétálnom kell, hogy lehűtsem magamat és a Belvédère fasorba sietek.

Heléna villájának ablakai sötétek. Ő tehát nincsen otthon. Nem tudom, hogy miért haragszom ezért.

Hogy mit teszek majd Ostrzynskivel első találkozásunkkor, most még nem tudom.

Szerencsére nem olyan ember, a ki kibuvik a felelősség alól. De miért vonhatom felelősségre?

A cikk pokolian jól van megírva. Hiszen tagadja, hogy a hárfás a festő! Védelmébe veszi Évát és egyuttal elárul mindent Helénának. Egy csapásra pedig bosszút áll rajtam Kazia miatt és nevetségessé tesz.

Csak legalább azt ne irta volna, hogy az eszem meghibbant!

No de már megtörtént. Heléna jót fog kaczagni rajtam, hiszen ő bizonyosan elolvasta a cikket.

Az az ötletem támad, hogy elmegyek Évához tanácsát kikérni; de Éva ma játszik.

Hát elmegyek a színházba.

Félórával később öltözőjében vagyok.

Még nincsen vége a darabnak, ő a színpadon van és várnom kell.

Kimegyek és körülnézek.

Egyszerre óriási taps. Ahá, vége az előadásnak. A falakon keresztül hallani a kiáltozást: »Ádámi!« »Ádámi!« Negyedóra telik el így, ott bent még mindig kiabálnak és tapsolnak.

Végre megjelenik Éva, mint Theodóra.

A fején korona van, az arcza ki van festve, a haja szétbomlottan hull alá meztelen vállaira. Éva annyira fáradt és izgatott, hogy alig hallhatóan sugja felém: »Hogy vagy Wladek?« Aztán lekapja fejéről a koronát, messze eldobja magától és királyi palástjában a chaise longue-ra dől.

Nem képes szólni sem, hallgatva bámul, akár egy fáradt madár... Melléje ülök, kezemet fejére teszem és nem gondolok semmi másra csak ő reája.

Igy ülünk sokáig, hallgatva; végre Éva odamutat az öltözőasztalra, melyen a »Sárkány« mai száma fekszik és azt susogja:

- Minő kellemetlen, oh minő kellemetlen!

Hirtelen ideges zokogás fogja el, s reszket, akár a nyárfalevél.

Tudom, hogy a fáradtság miatt sir és nem a Sárkány ostoba cikke miatt, melyre holnap már gondolni sem fog senki, hiszen az egész Ostrzynski nem ér annyit, mint Éva egyetlen könye. Meg akarom nyugtatni, megfogom kezeit, csókokkal boritom, keblemre szorítom őket. Szívem mind hevesebben dobog, valami csodálatos történik velem. Már azt sem tudom mit cselekszem, öntudatlanul letérdelek Éva lábai elé, felhő borítja szemeimet, lehunyom őket és eszemet teljesen elveszítve, Évát átkarolom, magamhoz szorítom.

- Wladek! Wladek! könnyörülj rajtam! - susogja Éva.

De én még hevesebben magamhoz szorítom, mindenről megfeledkezem, teljesen örült vagyok, megcsókolom homlokát, szemeit, ajkát és közben egyebet sem mondok, csak ezt:

- Szeretlek! Szeretlek!

Ekkor Éva félrehajlítja fejcskáját, karjai lázasan fogják körül nyakamat és ezt susogja:

- Oh, én már oly régen szeretlek!

XVI.

Nos és ha van számomra drágább lény a világon, mint Éva, akkor páczolt hering legyek.

Azt állítják rólunk, művészekről, hogy a pillanat hatása alatt cselekszünk; nem úgy van! Kitűnt ugyanis, hogy én már régen szeretem Évát, csak hogy olyan számár voltam, hogy annak tudatára nem ébredtem.

Csak az Isten tudja, hogy mi ment bennem végbe ez estén. Kar a karban mentünk haza és egyikünk sem beszélt egyetlen szót sem. Csak szorítottam a karját és ő szorította az én karomat. Érzem, hogy nagyon, de nagyon szeret... Fölkísértem lakására és mikor a kis szalónban leültünk, oly elfogultak lettünk, hogy nem mertünk egymásra nézni. Csak mikor Éva kezeivel eltakarta arcát, gyengéden lehúztam őket és azt mondtam:

- Évike, ugy-e az enyém vagy?

És ő hozzám simul:

- Igen, a tiéd!

Csak nehezen tudtunk egymástól elválni.

Későn kerültem haza. Swiatecki még nem aludt. Lámpafénynél egy fametszeten dolgozott valami képeslap számára.

- Levél jött számodra! - mondja, a nélkül, hogy munkájáról feltekintene.

A levelet fölveszem az asztalról, a boríték alatt egy gyűrűt érzek. Nagyon jó! Erre holnap szükségem lesz. Fölbontom a levelet és ezt olvasom:

»Tudom, hogy gyűrűjének visszaküldésével önnek örömet szerzek, mert ön kétségte-
lenül ezt akarta elérni. A mi engem illet, nem akarok színésznőkkel versenyezni.« K.

Hát ez legalább rövid.

Ebből a levélből csak haragra lehet következtetni, semmi másra.

Milyen csodálatos: az egész világ azt hiszi, hogy Éva miatt vettem fel az álöltözetet - és
tényleg, Éva miatt történik minden, a mi ezután történni fog.

Összegyűröm a levelet, zsebbe dugom és aludni megyek...

Swiatecki felemeli tekintetét és reám néz, azt várva, hogy mondjak valamit, de hallgatok.
Megszólal tehát ő:

- Este itt volt Ostrzynski, az az aljas ficzkó.

XVII.

Másnap már reggel tíz órakor Évához akarok sietni, de nem lehet, mert látogatásom van.

K. báró jött, megrendelte a »Zsidók« másolatát és 1500 rubelt kínált érte; kétezret kértem és
ennyibe meg is alkudtunk.

Távozása után Tanzenberg két arczképet rendel meg nálam. Swiatecki, a ki antiszemita, azzal
vádol, hogy zsidófestő vagyok. De szeretném tudni, vajjon ki vásárolna nálunk műveket, ha a
zsidók nem. De ha ezek utálják Swiatecki hulláját, hát bizony erről én nem tehetek.

Csak egy óra után jutok el Évához, átadom néki a gyűrűt és kijelentem, hogy az esküvő után
Rómába utazunk.

Évike örömmel egyezik mindenbe és kárpótoljuk magunkat a tegnappért; ha tegnap némák
voltunk, ma annyit trécselünk, hogy no!

Mesélgetünk, tervezgetünk és ebéd után elmegyünk Kolczanowska Heléna asszonyhoz. Azon
pillanattól fogva, hogy Éva mint vőlegényét mutat be néki, a hárfással való tréfa egészen
ártatlan dologgá törpül és jót kaczagunk rajta mindnyájan. Heléna tárt karokkal fogad és el
van ragadtatva Éva boldogságától.

Jól mulatunk Ostrzynski közleményén is. Tegnap még szívesen leszurtam volna ezt a ficzkót,
ma csodálom szellemét.

Megbeszéljük azt is, hogy visszaérkezve a nászutról, megfestem Heléna arczképét.

A »Sárkány« esti száma borzasztó dolgokat közöl megbízatásokról és megrendelésekről,
melyek nekem jutottak.

Jövedelmeim ezrekre rugnak.

Talán innen van, hogy Kazia következő napon azt írja nékem, hogy gyűrűmet felindultságban
küldte vissza, de ha most visszatérnék és vele együtt a szülők elé térdelnék, ezek talán meg-
bocsátanának.

De én már beleuntam a térdeplésbe és bocsánatkérésbe, nem is válaszolok levelére. Boruljon
az ál római lábai elé kinek kedve tartja, Kaziát pedig csak vegye feleségül Ostrzynski, én
beérem Évikémmel.

De hallgatásom nagy megütközést kelthetett a Suslowski-házban, mert néhány nap mulva
újabb levél érkezik Kaziától, a levél most Swiateckihez van intézve.

Swiatecki megmutatja nékem a levelet, melyben Kazia arra kéri őt, jöjjön el és beszélne vele néhány pillanatig olyan dologról, melytől egész jövője függ. Hivatkozik Swiatecki becsület-érzésére, lovagiasságára stb. stb. Swiatecki káromkodik, aljas filiszterekről morog és a szükségességről, hogy az ilyen embereket sarjaikkal egyetemben a legközelebb kínálkozó alkalomkor fölakasszák - de elmegy.

Sejtem, hogy általa akarnak engem befolyásolni.

XVIII.

Swiateckinek gyöngye szíve van és láthatólag beadta derekát.

Egy hét óta állandóan Suslowskiékhoz jár, három nap óta azonban állandóan körülöttem ólálkodik és úgy mereszti reám szemeit, akár egy farkas a báránnya.

Végül egy napon, teázás közben, egészen dühösen azt kérdezi tőlem:

- Hallod, mi lesz azzal a leánynyal?

- Melyik leánynyal?

- Hát azzal a Suslowskával, vagy mi az ördögnek hívják!

- Hát mi legyen vele, semmi sem lesz vele ezzel a Suslowskával vagy mi az ördögnek hívják.

Kis szünet, azután Swiatecki folytatja:

- Egész napon át üvölt ottan, hogy már nem tudom hallgatni...

Milyen jó fiu!

A hangja reszket a felindulástól, de hápog, akár egy viziló és hozzáfűzi:

- Becsületes ember nem így cselekszik!

- Swiatecki, te Suslowski papára emlékeztetsz!

- Lehet... de inkább emlékeztetek Suslowskira, semhogy megengedjem, hogy a leánynyal igazságtalanság történjék.

- Ugyan kérlek, hagyj békémet!

- Jó, de e perctől fogva nem ismerjük egymást. Ezzel társalgásunk befejeződik és e perctől fogva tényleg már nem beszélünk egymással.

Mintha sohasem láttuk volna és nem ismernénk egymást, a mi annál komikusabb, mert azért együtt maradtunk a műteremben, a lakásban és együtt teázunk reggelenként.

Esküvőm napja közeledik, a Sárkány már fellármázta vele egész Varsót... Minden tekintet felénk irányul, mindenki bámulja Évát. Mikor a műcsarnokban voltunk, az emberek annyira körülvettek bennünket, hogy nem tudtunk szabadulni.

Ismeretlen barátnőm ismét fölkeres egy névtelen levéllel és ismét figyelmeztet, hogy Éva nem lesz jó feleség oly ember számára, mint a minő én vagyok...

»Nem hiszek abban, a mit az Ostrzynski ur és Ádámi kisasszony közötti viszonyról beszél a világ (írja névtelen barátnőm), de önnek nagyrabecsült mester olyan feleség kell, ki az ön nagyságáért, az ön hírnevéért mindenét föláldozni képes. De Ádámi kisasszony maga is művésznő, annak víz kell a saját malmára...«

Swiatecki pedig még mindig Suslowskiékhoz jár, de most már bizonyosan csak mint vigasztaló, mert hiszen a városban már mindenki tudja, hogy nősülök.

Az igazgatóság hosszú szabadságot adott Évának. Éva most úgy fészülködik, akár egy falusi kis leány, nagyon szerényen ruházkodik és már nem visel kivágott ruhákat. Mindez pompásan illik arczához. Az öltözőbeli jelenet nem ismétlődött, Évike az ilyet nem engedi meg! Legfölből kezeckéit szabad megcsókolnom. Ez persze nagyon türelmetlenné tesz, de - ezzel hízelnék magamnak, ötletet nem kevésbé...

Örülten szeret engem. Egész napon át együtt vagyunk. Rajzleckéket kezdtem néki adni.

Rajong ezekért a leccékért, mint általánosságban a festőművészetért.

XIX.

Hatalmas Zeus, mi mindent nem kell látni onnan az Olympus magaslatáról!

Olyan dolgok történnek, mikről még a bölcsészek sem álmodnak. Esküvőm előtti napon Swiatecki hozzám jön, könyökével megbök, s borzas fejét elfordítva mondja:

- Wladek! tudod gázságot követek el.

- Na, hát mégis szólsz hozzám?... Minő gázságot?

Swiatecki nem veszi föl tekintetét a földről, s mintha önmagához beszélne, mondja:

- Hogy az olyan iszákos fráter, mint a milyen én vagyok, az ilyen tehetség nélküli hülye, az erkölcsi és anyagi sülyedésnek ilyen fokán levő ember olyan leányt merjen feleségül venni, mint a milyen Kazia... nahát ez gázság!

Nem hiszek füleimnek, de Swiatecki nyakába borulok, tekintet nélkül arra, hogy durván ellök magától.

Néhány nap mulva megtartja esküvőjét.

XX.

Már néhány hónapot töltöttünk Rómában, midőn egy igen elegáns meghívó kártyát kaptunk. A meghívás Ostrzynski és Turno-Kolczanowska asszony esküvőjére szól.

De nem utazhattunk haza, mert Éva egészségi állapota nem engedi meg.

Éva állandóan fest és óriási halad. Budapesten is kaptam érmet. Egy horvát milliomos megvette festményemet. Goupillal is összeköttetésbe léptem.

XXI.

Veronában fiam születik...

Éva maga mondja, hogy hasonló gyermeket még sohasem látott.

Tényleg valami rendkívüli!...

XXII.

Néhány hónap óta újra Varsóban vagyunk.

Remek műtermet rendeztem be magamnak.

Ostrzynskiékát gyakran meglátogatjuk.

Eladta a »Sárkány«-t és jelenleg a »Munkanélkülieket árpaliszttal ellátó társaság« elnöke. Alig lehet elképzelni, milyen nagyszerű férfiú és mekkora tekintélynek örvend.

Vállamat megveregeti és azt mondja: »Hogyan van jóakaróm? Különben irodalmi tehetségeket is pártfogol és minden szerdán fogad.

Az asszony elragadó, mint mindig, akárcsak egy szép álom.

Gyermekeik nincsenek.

XXIII.

Segítség! mert meghalok a kacagástól!

Swiateckiék megérkeztek Párisból. Az asszony az arany-bohéme művésztársadalomhoz tartozó művész feleségét játszsza, a férj selyemingeket visel, középen elválasztott hajat és nyírott szakállt!

Mindent megértek, értem, hogy szokásait, jellemét meg tudta változtatni, de hogy üstökéhez miként fért hozzá, az örök talány marad számomra.

Swiatecki nem mondott le végkép a hullákról, de már genre- és tájképeket is fest. Sőt arcképeket is vállal, de ezek nem sikerülnek, mert a husszin mindig a »hullák«-ra emlékeztet.

Régi barátságunk adta jogomnál fogva megkérdézem tőle, vajjon boldog-e a feleségével?

Azt feleli, hogy hasonló boldogságról soha még csak álmodni sem mert volna. És be kell ismernem, hogy Kazia e tekintetben minden várákozásomat fölülmulta.

Én is boldog lennék, ha Éva nem betegeskednék, a mellett szegény könnyen izgul. Egyszer éjjel hallottam, a mint sir. Tudom, hogy mit jelent!

Visszavágyódik a színpadra. Vágyódik, de hallgat...

Hozzáfogtam Ostrzynski asszony arczképének megfestéséhez. Tényleg, páratlan asszony.

Ostrzynski iránti tekintetből nem tartózkodnám... És ha nem szeretném Évát még mindig olyan nagyon, komolyan mondom, nem tudom, vajjon...

De nagyon szeretem Évikémet - nagyon!